

MILKÓ IZIDOR
ÚRI EMBEREK
JEGYZETEK A TÁRSASÁGBÓL

BUDAPEST
SINGER ÉS WOLFNER KIADÁSA

A mű elektronikus változatára a Nevezd meg! - Így add tovább! 4.0 Nemzetközi (CC BY-SA 4.0) Creative Commons licenc feltételei érvényesek. További információk: <http://creativecommons.org/licenses/by-sa/4.0/deed.hu>

Elektronikus változat:
Budapest : Magyar Elektronikus Könyvtárért Egyesület, 2015
Készült az Internet Szolgáltatók Tanácsa támogatásával.
Készítette az Országos Széchényi Könyvtár E-könyvtári Szolgáltatások Osztálya
ISBN 978-615-5472-01-5 (online)
MEK-14336

TARTALOM

ELŐSZÓ.

A BECSÜLET.

ÚRI EMBEREK.

COMME IL FAUT.

PERTÚ.

A JÁTÉKOS.

A KÁRTYA.

TÁRSALGÁS.

SZALÓN.

APAI TANÁCSOK.

SZERETETREMÉLTÓSÁG.

A FEHÉR ASZTALNÁL.

PLETYKA ÉS MORÁL.

NŐIESSÉG.

VÉN LEÁNYOK.

ANTISZEMITÁK.

SZABAD-E?

A KÖNYV ÉS A MAGYAR EMBER.

ELŐSZÓ.

E kötetet azokból a dolgozataimból válogattam össze, melyek a címre vonatkoznak s az utóbbi években különböző ujságokban napvilágot láttak.

Hogy érdemes volt-e, kiragadni őket a feledtség homályából s könyvet szerkeszteni belőlük? - azt megítélni: az olvasó dolga.

Az én dolgom ebben az előljáró beszédben csak az, hogy e czikkelyek fogyasztásai s a bennük foglalt igazságok részére a közönségtől elnézést kérjek.

Azt hiszem, megtalálom ezt az elnézést. Mert az itt következő fejtegetések nem csak úri emberekről szólnak, de úri embereknek is, a kik meg szokták bocsájtani az embertársaik gyöngeiségeit és nem haragusznak meg, ha megmondják nekik az igazságot.

Az ilyen közönség ítélete elé bátran bocsájtja könyvét

a szerző.

A BECSÜLET.

Régen tárgyalják már a morálfilozófusok, vajjon mit csináljon az olyan szegény ördög, a kinek se munkája, se kenyere: kolduljon-e vagy lopjon? S valahányszor fölmerül e kérdés, akadnak mindig elnéző hangok, enyhe ítéletek, a melyek így szólnak:

A végszükség ez esetben - midőn éhség gyötri az embert - két ily sorsüldözött közül az fog lopni, a ki a becsületesebb, a szemérmesebb kettejükből; a kevésbbé szégyenlős pedig koldulásra fogja magát szálni.

A tolvaj mindig remélheti, hogy titokban marad a cselekménye, s hogy megmenekülhet a rajtaérés gyalázatától, - míg a koldusnak, nyilvánosság előtt történvén a kéregetése, nincs reménye, hogy elkerülhesse szégyenét. Szégyenlős koldusok valójában nincsenek, legfeljebb szégyenlős jótevők vannak, s - elég hibásan! - azokat nevezik szemérmes szegényeknek, a kiknek ezek a derék emberek enyhítik a nyomorukat. A koldulás fogalma kizárja a szégyenlősséget. A ki szemérmes, az nem kéreget; inkább éhenvesz, vagy - lopni megy. A koldus már rég szakított a szemérmességgel; a mindenáron való jóllakásnak s a nyomorult élet továbbtengetésének a stréberje ő, a ki nem riad vissza az erkölcsi világ legnagyobb szégyenétől, a kéregetéstől sem. Az éhező ember, a kiből még nem halt ki e szégyenlősség, könnyebben határozza el magát a lopás *ultima ratio*-jára, semmint arra, hogy pénzt vagy kenyeret kérjen az embertársaitól, a kik sohase olyan kellemetlenek, mint mikor valaki rájuk szorul.

E közhelyek megint forgalomba jöttek, midőn a mult hét valamelyik napján birái előtt állott egy meglehetősen intelligens ember, a ki - hogy családját megmentse az éhezés gyötrelmétől - sonkát lopott a szomszédos hentesboltban, a melyet erőszakkal nyitott fel késő éjjel. Valaki felolvasta az esetet az ujságból, s megszólaltak a kommentárok.

- Mily becstelenség! - szitkozódott egy úri ember. - Értelmes férfi, iskolákat végzett, és nem ártall sonkát lopni!

Egy másik meg így kiáltott föl:

- Mily hősiség! Szembeszállni mindennel, még az aljasság látszatával s a kómikum átkával is, csakhogy ennyivalót adhasson éhező gyermekeinek!

- Te nem tudod, mi a morál, - szólt az egyik.

- S te nem tudod, mi az éhség, - vetette ellene a másik.

Megindult a vitatkozás azon kérdésen: heroizmus volt-e vagy komizság, hogy az említett intelligens ember feltörte a hentes boltját?

Egy jeles publicistánk, a ki szintén jelen volt a disputánál, így szólt:

- Sose fogjátok eldönteni. Mert ez a *becsület kérdése*. S ennél a kényes kérdésnél nem könnyen lehetünk egy véleményen. Ismerek embereket, a kik egyformán szigorúak a becsület magyarázásában, de a becsület, a melyet védnek és magyaráznak, mindegyiknél más meg más. Olyan az mint a világ, mely minden szempárban különbözőképen tükröződik. Még nem látta két ember egészen egyformának... Mi is tulajdonképen a becsület? Az embernek erkölcsi színe. De a mint tudjátok, a szín, a legállandóbb szín is, folyton változik a levegőtől meg a világosságtól. Másforma, ha a nap süti meg, más az árnyékos oldalon. Vannak aztán színvakok, a kik egészen másnak látják, mint a normális szeműek. Volt egy ösmerősöm, a ki a faleveleket vöröseknek látta, s van nem egy olyan, a ki a legczimeresebb gazembert becsületes ficzkónak tartja... A becsület majdnem olyan, mint bizonyos ételek, a melyeket némelyek - pedig kitünő gyomruk van! - nem tudnak megemészteni. Az egészséges étkű paraszt épp úgy

irtózik az osztrigától meg a szarvasgombától, mint a legtöbb jóra való nyárspolgár az úgynevezett lovagias, vagy ekstra-becsülettől. S ez az utóbbi, valljuk meg, nem is egyéb, mint afféle osztriga- vagy szarvasgomba-becsület, melyet jobbra csak azok értenek, a kik ezekkel az ínyes finomságokkal is élnek. Az úgynevezett általános becsület - a szabókomáié meg a susztersógoré - mely az osztriga- vagy párbajbecsületben bennfoglaltatik, ilyenformán kevesebb ez utóbbinál. Az ekstra-becsület derogál az általánosnak. S innen ered az a furcsaság, hogy sok igen becsületes férfi, a ki nem vét sem a morális, sem a büntetőtörvények ellen, becsület dolgában nem egyrangú azokkal, a kiknek *teljes* a becsületük. Azokkal tudniillik, a kiknek - pro superfluo - megvagyon ez a különleges szarvasgomba- vagy kaszinó-becsületük is. A mi persze nem minden országban van így, mert például Angliában (pedig ott született a gentlemanliness!) létezik ugyan klub-becsület, a teljes feddhetetlenségen alapuló tisztesség, de párbaj- vagy tyúkszem-becsületet, mely nálunk annyi embernek egyedüli erőssége, nem ismernek a szigetországban. Van tehát országos jellegű, sőt lokálbecsület is. Korzikában például a családi becsület megköveteli a vérboszút, Württembergben és Ó-Budán nem ismerik ezt a becsületet. Az ifjabb Dumas *Demi-Monde*-jában állítják valakiről, hogy *becsületes ember*, a mire azt feleli igen találóan a darab esprit-je: Olivier de Jalin, hogy *az a városrésztől függ*. Tényleg más becsület van a Faubourg St. Germain-ben mint a banlieu-n túl s másforma a Sándor-utczában, mint a százháznál...

Egy pillanatra megállott, s azután az oly emberek naivitásával, a kik szenvedélylyel szoktak vitatkozni, hozzátette:

- Kár az ilyeneken disputálni...

Elgondolkozott, s minthogy nem opponált neki senki, tovább beszélt.

*

Néhány év előtt a hűskúti fürdőben felváltva czipeltük a halványképű Jánosiné köpenyékjét. Hol én bandukoltam vele, hol meg Végh Jancsi vitte boldogan a karján.

Szóval ketten udvaroltunk neki. Muszáj volt ebből bajnak lenni... Mert ha tíz férfi kotnyeleskedik egy asszony körül, abból nem támad semmi veszedelem, ámde ha kettő!... Higyjétek meg nekem, az a legkacérabb asszony, a ki két emberrel kacérkodik. Rosszabb az, mint ha egy tucat udvarlót tart. A mi hölgyünk egyébiránt igen csinos volt s annyi hátrányban részesíté egyik udvarlóját mint a másikat. Egyikünk se csókolta még meg a kisujja hegyét se. Azt hiszem, egy szemernyivel se szeretett bennünket jobban mint azokat a szegény tótokat, a kikkel erdei sétáink közben találkoztunk. Csak restelte a köpenyét hordozgatni... Az asszonyok nagyrésze nem is egyébert keveredik ilyenbe, csak azért, hogy legyen kéznél mindig az ilyen apró szolgálatokra egy-egy cicisbeó.

Mondom: nem dicsekedhetett egyikünk se, hogy valamit elért az asszonykánál. S ez is mindig veszedelmes. Mert a hol előnyben van az egyik pályázó, ott nem egykönnyen tör ki a háborúság. A boldogított fenn fogja tartani a békét minden áron... Ám a hol úgy bánnak az imádókkal, mint a hogy velünk cselekedett a mi fürdői szépünk, ott mindenkor puszkaporos a levegő. Mert a ki semmit se kap, az mindig gyanakszik, hogy a másik hozzájutott valamihez... És mégse veszünk volna össze, mert nagyon jó pajtások voltunk Végh Jancsival örök idők óta, s nem egyszer osztottuk meg egymással az erszényünket meg a barátnőinket. De mert más asszonyok is voltak a fürdőben, a kik szeretik a heccet, hát végre is összekaptunk.

Egymásra uszítottak bennünket azzal a leleményességgel, mely ama nőknek szokott a tulajdonsága lenni, a kik fürdön töltik a nyarat. Az ilyen hölgyek az afférok a legkedvesebb emócióknak tartják, pompásan tudnak utánuk aludni, s a rájuk következő reggelen úgy néznek ki mint a rózsák. S ha aztán az ember bókot mond nekik s megjegyzi, hogy kitünő álmuk lehet, azt felelik, hogy ezt a jó lelkiismeret teszi... Nos tehát, ezek a jó lelkiismeretű

asszonyságok annyi rosszat mondtak nekem Végh Jancsiról, hogyha neki csak félannyit meséltek felőlem, semeddig se tarthatott köztünk a barátság. De nem félannyit, hanem kétszerannyit mondtak neki... Előbb elhidegülten, idegenkedve, majd sértőleg, kihívólag kezdtünk egymással szemben viselkedni. Igen kellemetlenek lettünk s előre volt látható, hogy nemsokára kenyértörésre kerül a dolog. Játékközben aztán egyszer olyan nézeteltérés fordult elő, hogy abba kellett hagynunk a partit.

Én is két uriemberrel tanácskoztam, meg Végh Jancsi is két gentleman-nel vonult vissza. Később pedig ez a négy úr felvette huszonnégy órára a párbaj-segédek nevét, s mind a négyen együtt tartottak konzíliumot. E tanácskozmány eredménye pedig az lett, hogy másnap korán reggel, mikor a fülemilék úgy daloltak, mint a legjobb koloratúrénekesnők, négy fiakker robogott a legközelebbi fenyveserdő felé. Mondanom se kell tán, hogy a négy bérkocsi nagy port vert föl... Hetek óta nem volt eső.

Másfél óra múlva a kocsik közül kettő kissé lassúbb tempóban tért Hűskútra vissza, mert mindenikben egy-egy fürdővendég ült helyreállított becsülettel és összekaszabolt, megfoltzott mellel. Az orvosoknak és segédeknek nem történt semmi bajuk... A lovaknak se - csak valamivel gyengédebben kellett baktatniok, mert Jancsi és én kissé rosszul éreztük magunkat, s minden hevesebb rázkódásnál azt hittük, hogy elájulunk... A sebek szerencsére nem voltak olyan mélyek, mint a szemek, a melyek miatt szert tettünk rájuk s néhány napi sápadtság és gyengeség után megint csak a régi türelemmel és a régi szamársággal czipelgettük a halvány asszony pélerin-jét.

...Pár hét múlva otthon Marczy pandúr, házunknak e régi barátja - valamikor nálunk szolgált s mikor láttuk, hogy semmire se használható, bepártfogoltuk a törvényházhoz - átnyújtott nekem egy kékszinű idézőlapot, a melyre csak e vészes szavak voltak nyomtatva: *Meghívás büntetőügyben*. Idézés volt a vizsgálóbíróhoz a most elmondott főbenjáró ügyben.

A pandúr nem éppen nagy tisztelettel így szólt:

- Úgy látszik, hogy valami hunczutságba tetszett keveredni.

S a fejét csóválta.

Néhány további hét multán megint hozott egy írást: a végzést, melylyel engem és bűntársaimat párviadal vétsége miatt vád alá helyezett a tekintetes királyi törvényszék, s egyszersmind ezen bűn megtorlására a végtárgyalást is kitűzte.

Most már csak úgy félvállról, foghegygyel köszönt, s azt jegyezte meg:

- Mi lesz a világból, ha már az urak is kriminálisba kerülnek minduntalan?

S aztán megkérdezte, nem szégyenlem-e a dolgot?

Nevettem s megkínáltam egy szivarral, abból a fajtából, a minőt a törvényszéki elnök szokott szívni.

Megvetéssel fordult el, s visszautasította a szivart.

- Jobb lesz, ha jó ügyvéd után néz az úr - morgott. - Mert még valahogyan benne marad a szószban.

Úgy látszik, nem akarta az olyan rovott embernek a szivarját szívni, a ki benne van a szószban. Ha ezentúl az utcán találkoztunk, alig nyúlt a sapkájához, s mikor egyszer nyájasan megszólítottam, csak nagynehezen állt szót.

- Engem ugyan ne békéltesen a tekintetes úr - mondá. - Békéltesse inkább az öreg nagyságos urat; az, tudom, sose álmodta volna, hogy ilyen históriába fog keveredni a fia.

Aztán bizony elítélték ő felsége a király nevében nyolcz napi államfogházra, a melyet szerencsésen kitöltöttem Szegeden. Szép nyolcz nap volt, életemnek egyik legszebb hete. Ott volt Jancsi is. Együtt ittunk és kártyáztunk vele, s üres negyedóráinkban beszélgettünk a szép Jánosinéről, a ki miatt verekedtünk... Hol van még a világon olyan aranyélet, mint egy magyar királyi államfogházban? Alig akartunk kimenni belőle, mikor letelt az időnk. De kitettek bennünket. Azt mondták, ha a kúriának elég volt a nyolcz nap, legyen elég nekünk is...

Mikor hazajöttem, s újból kezdtem írni a vezércikkeimet, mindenki gratulált, s a laphoz érkező elismerő levelek egyre bizonyították, hogy a Szegeden élvezett finom franczia pezsgő és ugyanolyan konyak csak lendületesebbé, emelkedettebbé tette a stílusomat. Rendbe jöttem, kibékültem az egész világgal, s emelt fővel mentem el még Hentaller Lajos mellett is... Csak házunk régi barátja, az öreg Marczi, nem gratulált. Sőt már nem is köszönt. Elfordította a fejét, akárhol látott meg, s nem kívánt volna jónapot egy faluért se. Azt hitte valószínűleg, hogy elzüllöttem, hogy szégyent hoztam a familiámra, s hogy mert börtönt laktam, nem tartozom többé a becsületes emberek közé. Minek álljon velem szóba ő, a ki egyszerű, csekély ember, de még sose volt bezárva?

S talán igaza volt neki? Talán helyesebb az ő érzéke, mint a mienk? Feleljetek, ha tudtok, erre a nagy *talán*-ra!

Mert lám, az én kedves barátom Végh Jancsi és én szíves-örömet levágtuk volna egymásnak a fülét egy halvány asszony szemeiért. A mi nem egy embernek a véleménye szerint van akkora hiba, mint az, ha valaki, a kinek éhesen jajgatnak otthon a gyerekei, feltör egy hentesboltot. Hanem hát a törvény jobban védelmezi a sonkákat, mint az emberi füleket s jobban bünteti azt, a ki disznóságokban, mint azt, a ki emberi tagokban tesz kárt... Mondhatom nektek, hogy bár egynéhány miniszter és egy sereg püspök szívesen viszonzza a kalapemelésemet, nekem nagyon rosszul esik még mindig, hogy az öreg Marczi pandur olyan rossz véleménynyel van rólam, s nem akar a sipkájához nyulni, ha találkozik velem. Az ő boszús, kedvetlen vén arcza igen-igen nagy szemrehányás nekem s lemondanék egy pár valóságos belső titkos tanácsosnak a leereszkedő fejbólintásáról, ha rávehetném valahogy ezt az öreg szolgát, hogy higgyen megint a becsületemben...

Igazán, nem vagyok tisztában a becsülettel. A Marczi pandur sincs tisztában vele. S azt hiszem, ti se vagytok máskülönben. Lám, a Marczi városrészében én nem vagyok becsületes. És mindenütt talán senki se az. A miből persze az is következik, hogy mindenütt senki se becstelen. Valahol mindenkinek van egy kis becsülete, valamely országban, városban, városrészben, utcában vagy valamely klikknél, egy bizonyos csoportnál. S egy félelem és gáncs nélkül való lovag se mondhatja el, hogy becsületben áll mindenütt.

Valamint a világot, úgy a becsületet is különböző színben látja az emberiség. Azért mondtátok annak a szegény sonkatolvajnak a cselekedetét aljasságnak is, meg hősiségnek is.

Ugyan melyik?

ÚRI EMBEREK.

Arról volt szó tegnap egy társaságban, hogy ki az *úri ember*?

Az ott hallott vélemények konklúziója, az ott történt megállapodások eredménye az a kis cikk, mely itt következik.

*

Az úri ember, a kit magyarul sokan dzsentlmen-nek is hívnak, olyan egyéniség, mely minden világrészben előfordul. Európában persze a legtöbb példányban, mert (daczára annak, hogy az antiszemita is itt laknak) ez a legúrabb világrész ezen a planétán. Már tudniillik európai fogalmak szerint, - a chinaiak minden bizonynyal azt tartják, hogy Ázsia az úri emberek főhadiszállása. De bár Európában vannak viszonylag legtöbben, azért abszolút sokan még sincsenek az úri emberek. Ha statisztikát vezetnék róluk, valószínűleg az derülne ki, hogy nem szaporodnak oly mértékben, mint kívánatos lenne. Az úri ember nem épen gyakori spéciesz, s ha nem is oly ritka, mint a fehér holló, nem is oly szapor, mint a házinyul.

Talán mondani se szükséges, hogy nem minden úr egyszersmind úri ember. Utóvégre is úr mindenki, a ki parancsol valakinek, s a kinek levetett kabátját még nem kell a papiros-malomba adni, - úri ember néha azok közt is találkozunk, a kik engedelmeskedni kénytelenek valakinek, s a kik az előbb említett valódi uraságok férfiruháinál olcsóbb öltözékben járnak. Ritkán, vajmi ritkán, de találkozunk.

Mert ruha teszi az embert, de nem az urat, s különösen nem az uri embert. Berczik Árpád fertálmágnásának, aki szerint «flegma és tiszta gallér: az az igazi gavallér», csak félig van igaza, - tudniillik a «flegma» dolgában. Mert a *flegma*, helyesebben: a *nyugalom* valóban hozzátartozik az igazi uri ember lényéhez, sokkal inkább, mint a tiszta gallér, ami alatt voltaképen kifogástalan eleganciát ért a vigjátéki firtli. A nagyon idegeskedő ember, vagy épen egy Bramarbas ritkán fogja uri ember benyomását tenni. Az indulatok és szenvedélyek fölötti uralkodás eminens tulajdonsága az ilyen kiváló és kiváltságos egyénnek, s Wenckheim Béla báró például, a ki évtizedekig viselte «az ország első gavallérja» ékes titulását, e megtisztelő czimet inkább köszönhette előkelő nyugalmának, szuverén flegmájának, semmint a tiszta gallérjának és a bársony mentéjének meg a selyem atilláinak.

A flegma azonban nem toilette-cikk, hanem az ember belső lényének a disze, félig a temperamentum, félig pedig - amennyiben az indulatok és hirtelen ítélet elfojtásában nyilvánul - a gondolkozásnak az eredménye. S gondolkozás teszi az uri embert, az uri gondolkozás. Cartesius híres mondását ekként lehetne itt alkalmazni:

«Úri módon *gondolkodom*, tehát úri ember *vagyok*.»

Megszoktuk, - mert minden balvélelmet és előítéletet megszokik idővel az ember, - megszoktuk, hogy a párbaj osztja kétfelé a társadalmat, s ez elmélet szerint általában gentleman-eknek szokás tartani azokat, a kik verekszenek, megkülönböztetésül az emberek ama nagyobb csoportjától, a «bourgeois»-tól, a mely, ha megsértik, az ügyvédhez vagy a járásbíróhoz szalad. Ez a meghatározás és ez a megkülönböztetés mindenkor tökéletlen volt. Akkor is, a midőn minden lovagnak kard lógott az oldalán, mert ezek között a snajdig ritterek közt is akadt sok kevésbbé úri gondolkozású egyén, mint ama szegény emberek között, akik féltek a vitézlő uraságok éles kardjaitól. Most pedig, amikor minden kabátos ember tud vívni, most épen nem tesz a kard - a párbaj - uri emberré senkit valaminthogy az a máskülönben komoly és előkelő gondolkozású ember, a ki *elvből* nem verekszik (mert ilyen is van Magyarországon négy-öt), viszont nem zárható ki az úri emberek törzskarából.

Nem, nem, a ruha és a párbaj nem, csak a gondolkodás teszi az úri embert. A ló, melyen nyargal, a kocsi, melyet kormányoz, a maitresse, a kinek kontóit fizeti, a párbaj, a melyben nem reszket a keze, a vagyon, melyet elkölt vagy szaporít, a klub, melynek tagja, s a dîner, melyet eszik, ép oly kevésbé tesz valakit úri emberré mint a chevreau-czipő, a melyet hord, vagy a kabát, mely úgy áll rajta, mint a parancsolat.

Ezek mind csupa külsőségek, a melyek érintetlenül hagyják a jellemet, s ép oly kis mértékben emelhetik csak a velük pompázó közönséges lélek értékét, mint a mily kevésbé teszi nemes paripává a fényes lószerszám a haszontalan gebét. Shakspeare, ez a legnagyobb emberismerő és ez a legnagyobb emberfestő sohase jellemezte az alakjait ilyfajta külsőségekkel, iparkodott mindenkor belső sajátosságaival állítani elébünk az embert. Találóa mondotta róla egy rajongója, hogy Isten után a legtöbbet teremtett, mert ő az embert, akit az Isten egy nagylelkű perczében megalkotni jónak látott, úgy festette le, hogy e rajzban mindenki ráismert - a szomszédjára. A nagy Shakspeare rájött arra, hogy az emberi jellem megítélésénél az a lényeges, hogy a kérdéses ember miként gondolkodik. Hogyha Hamlet nem járna feketében, hanem biborvörösben vagy égszínkében, akkor is az a melankholiás északi pesszimista lenne, a kivé őt a költő minden külsőségre való tekintet nélkül megteremté.

Az elegáns kabát s a független életmód bizonyára szintén kellékei az úri embernek, de nem egyedüli, és még csak nem is esszenciális kellékei. Két, máskülönben teljesen egyforma ismerősünk közül bizonyára az lesz *úribb*, a ki nobiles gondolkodásán kívül ezekkel a kellemes előnyökkel is meg van áldva, szemben azzal, a ki kevesebb gonddal öltözködik s a dolga után kénytelen járni. De, ismétlem, ez csak mellékes attributum. A kenyérkereső s a legujabb divatot ignoráló férfi is lehet úri ember, mihelyest ennek módjára szokott gondolkozni. Csak *morális* legyen a kenyérkeresete, s a ruházkodása ne legyen épen *izléstelen*. Mert a morál és az izlés már lényeges feltételei az úri embernek. A fölfogás erkölcsössége és a finom izlés éppen úgy hozzá tartozik a nemes - az úri - gondolkodáshoz, mint a modornak bizonyos nyugalma és előkelősége. Ez izlésnek nem kell épen kényesnek, s e modornak nem szükséges ép feszesnek lenni, - de izlés és jómodor nélkül *nincsen úri ember*. S itt a modornak megint nem a külsőségeit értem, hanem a szívből eredő finomságait, a melyeket nem lehet kézikönyvekből tanulni meg.

Tudom, jól tudom, hogy nem fogom a témát megfejteni. Ehhez nem csak több hely, de több bölcsesség is kellene. Aztán Chesterfield és mások (például Jules Janin is a «Chemin de traverse» című, nálunk nem nagyon ismert regényében) elmondtak már e tárgyról egyet-mást, a mit nem szeretnék ismételni. Bizonyítani inkább csak azt akarnám, hogy a szives olvasó, a ki bizonyára úri ember, ne tartson mindenkit gentlemannek, a ki örömet párbajozik, applombbal lép föl és gigerli-módra csinálja a shake-hand-et. Ez a rettenthetetlen férfiú talán igazi úri ember - hajlandó vagyok hinni, hogy az - de nem ám azért, mert a most említett dicséretes dolgokat cselekszi, hanem mert véletlenül amúgy is megvan benne a gondolkodás amaz előkelősége, mely az úri embert teszi.

De hát miben is áll tulajdonképen a gondolkodás e többször említett, de közelebb még meg nem határozott előkelősége? - kérdezik önök.

Nehéz rá felelni. Úri ember magától is tudja, megérzi. Úri emberek, valamint a szép szellemek, találkoznak. Megértik és megérzik egymást. Van köztük valamelyes szabadkőműves-jelvény, a melyről egymásra ismernek, akárhol találkozzanak is. A föllépés bizonyos diszkréciója, egy neme a tartózkodásnak nyájassággal párosulva, büszkeség szolgálatkészséggel enyhítve, szeretetreméltóság, a mely nem fajul hizelkedéssé, - ezek a tulajdonok hamarosan elárulják őket egymás előtt. S az igazi úri ember nem lesz öt perczig se kétségben, ha egy fajbelijével kerül össze. Megismeri a szabadkőműves-jelvényről.

Azoknak a kedvéért mégis, a kiknek nincsen birtokában ez a jelvény, vagy a kik nem látják azt meg az embertársaiknál (mivelhogy nem a gomblyukban hordják), ezeknek a kedvéért és használatára álljon itt záradéku néhány észrevétel, a melyek egyáltalában nem tartanak igényt arra, hogy a kérdést kimerítsék. Csak szerény adatok kívánnak azok lenni *az úri ember természetrajzához*.

Nos, a hogy én ismerem az úri embert, a következőkről lehet ráismerni.

*

Szigoru erkölcsi elvei vannak, de mások iránt elnéző.

Az illendőség szabályait megtartja, de azoknak szigorú követését másoktól nem követeli.

Mindig úgy tesz, mintha kevesebbet tudna másoknál s óvakodik attól, hogy oktatni látszassék. Ha ítéletet mond, ezt oly formában teszi, hogy csak véleménynek hangzik.

A nőket tiszteli s az egész nemről mindig tisztelettel nyilatkozik. Egyesekre nézve is csak végszükség esetében tér el e parancstól.

Saját magáról csak akkor beszél, ha erre provokálják, pénzéről, birtokáról és egyéb előnyeiről még ebben az esetben sem.

Nem vesz részt abban a szapulásban, melyben a távollevőket részesítik s ilyen esetekben védelmére kel a megtámadottnak.

A feleségét és a nővéreit, ha csak kikerülheti, nem emlegeti. Ezeknek a hire oly szent előtte, hogy még ő se hozza őket szóba.

Ha adományt vagy segítséget kérnek tőle, jó képpel adja vagy barátságosan tagadja meg, - s ha jót tesz, azon iparkodik, hogy e cselekedetének hire ne kerüljön bele az ujságba.

Megválogatja a társaságát, de a nélkül, hogy megsértené azokat, a kik nincsenek inyére.

Ha kellemetlenség éri, arra törekszik, hogy csak ő maga szenvedjen tőle, s panaszaival nem háborgatja a közönséget.

Ha titkot mond el, az mindig a magáé és sohasem a másé.

Kényes a becsületére, de talál mindig mentséget azok számára, a kik kevésbbé kényesek a magukéra.

A barátságban hű és megbízható, az ellenségeivel szemben loyális. Ő maga nem ellensége senkinek.

Nem tud gyűlölni. Úri ember sose gyűlöl. A legnagyobb ellenszenv, a mire képes: a megvetés. S ha valakit megvet, ezt is tüntetés nélkül teszi.

Finom izlése van, de arra, a ki nincs egy gusztuson vele, nem mondja azt, hogy *paraszt*. Tőle jön bizonyára az a mondás: *de gustibus non est disputandum*.

Udvariasan hallgatja végig a fecsegőket és nem mutatja soha, hogy unatkozik. Úri ember társaságban sose ásítzik és sose unatkozik.

Nem keresi az afféreket, sőt ha gyávaóság nélkül lehet - ki is kerüli őket. Ép oly távol áll a krákéltől, mint a hunyázkodótól.

Nem nézi le az ujságírókat a kik közt szintén sok úri ember van, - de nem is keresi a kedvüket azért, hogy a neve mentül többször jelenjen meg a hirlapban.

Tisztségek és választmányi tagságok után nem jár s csak oly hivatalt vállal, a melynek meg is tud felelni. Nem vadászkodik rendjelekre, de ha kap egyet, méltósággal tudja viselni.

Nem várja, hogy előre köszönjenek neki s üdvözli minden ismerőst - főleg, ha kisebb úr nála - abban a pillanatban, a mint észreveszi.

Nem gögös és nem is leereszkedő. Úgy bánik mindenkivel, hogy bánásmódja az illetőnél kellemes érzetet keltsen. Tehát: érdemén felül bánik mindenkivel.

*

Ha ilyen emberrel fognak önök találkozni az Andrássy-uton vagy egyebütt, akkor tudhatják, hogy úri emberrel vagyon dolgozik. Körülbelül ilyenformának kell neki lenni.

De mert gondolkozás teszi, csak akkor lehet fölismerni valakiben az úri embert, ha jócskán foglalkoznak vele. A gondolkozás nem lévén olyan külsőség, mint a frakk vagy a bajusz, első pillanatra nem ítéltünk róla. A gondolkozás gondolkozást követel, s jó ideig kell foglalkoznunk azzal, a kit arról akarunk megítélni, hogy miként gondolkodik.

COMME IL FAUT.

Az írónak, főleg ha társadalmi kérdésekkel foglalkozik, olykor leveleket hoz a posta, - jobbára anonim leveleket, a melyek abban különböznek egymástól, hogy olyik ajánlva van, olyik meg csak bérmentesítve; s abban hasonlók egymáshoz, hogy a küldők barátságos bókok kíséretében azt üzenik a szerzőnek, hogy *igaza van*.

Ah, mi kellemes ezt olvasni!

Most is, hogy az *úri emberekről* irtam cikkelyt, kaptam néhány ilyen lekötelező episztolát, a melyek azonban nemcsak az ajánlás és bérmentesítés dolgában tértek el egymástól, de abban is, hogy e szeretetreméltó levelek írói közül egyik-másik nem értette meg az írásomat. Olyan kellemetlenség, a mely a legjobb Múzsákkal rokon írókkal is megtörtént nem egyszer. Nem szerencsétlenség hát, de mégis bánt a félreértés, és sietek azt eloszlatni, a mennyire tölem tellik.

Az egyik névtelen levél írója (reméllem: író nője) köszönetet mond, hogy megírtam a *comme il faut-ember* természetrajzát; igéri, hogy fiait abban a szellemben fogja nevelni, a melyet soraim «lehelnek» s reméli, hogy *comme il faut-emberek* válnak majd belőlük.

Tiszta szívből kívánom, asszonyom, hogy azokká legyenek. Ilyen emberekre is van szükség Magyarországon. De bocsásson meg, kérem, - abban a szerény dolgozatban, a melyet vagy én írtam rosszul, vagy pedig ön olvasott hibásan, szó se volt *comme il faut-emberek-ről*. *Úri emberek-ről* folyt abban a beszéd. Két egészen különböző fajtája ez a halandóknak, s a köztük levő különbségeket óhajtom most tárgyalni abból az alkalomból, hogy a kérdéses levél írója a «homo sapiens» e két válfaját összetévesztette.

Megírtam a multkor, hogy *gondolkozás* teszi az úri embert, s ha most hirtelenében hangsúlyozom, hogy a *comme il faut-embert* meg a *modor* teszi, akkor mingyárt világos, hogy a kétféle ember csak annyira hasonlít egymáshoz, mint a fotográfia az eredetijéhez.

Jól tudom, hogy az idézgetés már félig-meddig kiment a divatból - most inkább az a szokás, lemásolni valamit egy vagy több könyvből s azt eredeti kutatásnak nevezni, - mégis nem tehetem, hogy ne citáljak egy pompás műből néhány rövidke sort, a melyekből értesülni fognak, hogy egy igazán nagy író miként jellemzi az úri embert. Azért, mert ilyen idejét múlt dolgot teszek, önök talán azt fogják állítani, hogy nem vagyok - *comme il faut*. Tessék! Sértésnek csak azt venném, ha azt mondanák, hogy nem vagyok úri ember. Az úri ember ugyanis néha nem öltözik a legújabb divat szerint s talán sok más apró dolgot se cselekszik úgy, a mint azt a *külső illendőség* parancsoló kódexe előírja, de azért néha megszólaltat jó írókat, mint például most én a halhatatlan Thackeray-t, a kinek a nevét bizony bajos kimonodani, s a ki *Hiuság Vására* című regényében így nyilatkozik az úri emberekről:

«Ezek nem is oly gyakran fordulnak elő, mint képzelnők. Ki tudna ismerősei közt sok valódi úri embert találni, kik nemes célra törnek, kiknek igazságszeretete állandó, s nemcsak állandó, hanem a maga nemében magasztos is; kik bátran szembe néznek a világgal, egyenlő rokonszenvvel viseltetnek nagyok s kicsinyek iránt? Száz embert is ismerünk, kinek kabátja jó szabású; többeket, kik finom magaviseletűek; talán egy pár olyan boldog lényt is, kik a legfelsőbb körökben mozognak, *de hány valódi úri embert?* Egyik kezünkön is kiszámíthatjuk.»

Igen bizony, kedves olvasóim, sokkal több a *comme il faut-ember* - bár ez sincs túlsok - mint az úri ember. Az az emberfia, a kinek jó modora van s a társaságban illendően viselkedik, *comme il faut-számba* szokott menni. S a társaságnak nincs is többre joga, mint csak arra,

hogy azok, a kik benne mozognak, tartsák meg ama törvényeket, melyek ott és abban az időben kodifikáció vagy szokásjog alapján érvényben vannak. A társaság nem vizsgálja a szívet, csak a modort, s a legnemesebb indulatu ember se kell neki, ha az nem tudja jól viselni magát benne. Az úri ember cselekedeteit a szív diktálja, a *comme il faut*-emberét az illetőtörvény. Ez a lényeges és főkülönbség.

Bizonyára az az *embernek ideálja* - s nekem már volt szerencsém találkozni ilyen férfival - ki az úri ember erényeit egyesíteni tudja a *comme il faut*-embernek jó tulajdonságaival. De hát - ki tehet róla? - ez nagyon is ritka vegyülék. A borsó-nagyságu gyémánt se mindennapos dolog, mégis többször fordul elő, mint a szívbeli kitűnőség és modorbeli jelesség e szerencsés harmóniája.

Ha belépsz egy előkelő szalonba s ott hatvan meghívott vendég közt - mondjuk - harmincz férfit találsz, igen valószínű, hogy e harmincz közül legalább huszonheten lesznek olyanok, a kikre azt szokás mondani: *comme il faut*. Azaz tudják, minő nyakkendőt kell feltűzni minden alkalomra; tisztában vannak mindenkor, hogy kiknek dukál a «nagyságos» és kiknek a «mél-tóságos» címzés; pontosak abban, hogy mennyi ideig, hány perczig kell tartani a látogatásnak, a melyet tesznek; ismerik a névjegy-törvényeket, a bemutatás szabályait és mindazokat az apró regulákat, a melyeknek foglalatja a *code du savoir-vivre*. Szóval: kilencz tizedrésze ezeknek az uraknak egészen úgy viselkedik, a mint abban a társadalmi körben, a melyben élnek, elő van írva. Ellenben e harmincz között valószínűleg találsz hármat olyat, a kik fehér nyakkendőt kötnek, a mikor feketét kellene (és viszont); a kik merő gondatlanságból - *comme il faut*-ember soha se gondatlan - az V. rangosztályu urat mutatják be a VI. díjosztálybelinek; a kik tíz percczel rövidebb ideig maradnak valahol, mert ott rosszul érzik magukat, vagy tíz percczel tovább az ellenkező okból; s a kik azt is megcselekszik egy plebejusnak a vakmerőségével, hogy a szegény, elhanyagolt nevelőnőt mulattatják, nem pedig a gazdag örökösnőt, a kit neki «osztott» ki a háziasszony jóindulata stb. Szóval: egy tizedrésze ezeknek a frakkos uraknak nem lesz *comme il faut*.

Ellenben, ha végig tekintesz ezen az úri társaságon, talán csak három olyant fogsz találni, a ki törődik valamit az emberiség jogaival és érdekeivel; a ki e mondain társalgás közepette valami jótetre gondol, melyet ő legczélszerűbben névtelenül fog végrehajtani; a ki mindenkit érdeme szerint becsül meg, s az érdemeseket érdemükön felül; a ki többre tartja a rendjel nélküli derék embert, mint a dekorált szélhámost; a ki nem hizeleg senkinek azért, mert gazdag, de nem is irigylő őt a vagyonáért. Csak három olyan egyént fogsz találni, a ki hasonlít a Thackeray úri emberéhez, aligha többet. S rá fogsz ezen alkalommal jönni, hogy legalább is tízszer annyi *comme il faut*-ember van a világon, mint úri ember. S hogy mennyire nem egyező fogalom ez a kétféle alak, az még jobban ki fog tűnni akkor, ha - a mi bizony könnyen megeshetik - ez a három úri ember véletlenül éppen az a három lesz, a ki nem tudja még azt se (vagy ha tudja, nem törődik vele), hogy mikor kötnek fehér és mikor fekete nyakkendőt.

No, ez nem lesz éppen így, mert rendesen az úri emberek is adnak valamit az etiketre, de váratlanul így is történhetnék s a kit az én megboldogult kedves barátom, Thackeray, mutat be úri emberként az olvasónak: Dobbin őrnagy, az éppen ilyen volt. Vajmi keveset adott a külsőségekre s jó szíve bizony egy igen kopott katonaköponyeg alatt dobogott.

A jó szív s a jó gondolatok, melyek Vauvenargues szerint a szívből jönnek, teszik az úri embert. Az az osztrák herczeg például, a ki Bécsben ez idő szerint egy fajgyűlöletet hirdető politikai pártot vezet, bizonyára egészen *comme il faut*-ember, s az udvarnál is úgy viselkedik, a mint egy herczegi koronával ékeskedő férfiutól joggal elvárhatjuk, - de fényes díszkabátja vagy rendjelekkel czifra frakkja alatt aligha lüktet olyan nemes szív, mint a Dobbin őrnagyé. S bármilyen furcsán hangzik is, kimondom: L. herczeg *comme il faut*-ember, de nem úri ember. Mert az ilyen ember, mint előbbi cikkemben mondtam, *nem gyűlöl*. Nem gyűlöl

egyes egyént se, annál kevésbé egész fajt vagy társadalmi osztályt. Az úri gondolkodás az egyenlősítésben áll, abban a törekvésben, hogy mindenkit, a kinek érdeme van, magához emeljen. A mi ép ellenkezője annak az irányzatnak, a melyen a *comme il faut*-élet törvényei épültek fel. Itt csupa rang- és etikett-kérdés; ott az egyenlőség principiuma az uralkodó vonás. El lehet mondani, hogy a magyar gentry, midőn abban a dicsőséges évben eltörölte a jobbágy-ságot s a polgárokat és parasztokat magához fölemelte, *úri módon* járt el. Akkoriban a magyar nemesség igazán csupa úri emberekből állott. Kár, hogy sokan ebből a szép kompániából annyira elzüllöttek, hogy ma már csak *comme il faut*-emberek.

Bizonyára igen kellemes dolog ilyenek közt élni; társaságuk ép oly óvószer a durvaságok, mint a párbaj intézménye a becsületsértések ellen. Szalón nélkülök képzelhető se volna s ha odamegyek, őket keresem ott. De a családomba csak úri embert fogadok be szívesen s ha lányom lenne, csak olyan férfiakat mutatnék be neki, a kik igazán úri emberek. Ha aztán még mellékesen *comme il faut*-k is, annál jobb. De nem szeretném, ha egy *comme il faut* fiatal-embernek néhány ragyogó tulajdonsága a lányom szeme előtt elhomályosítaná egy valódi úri embernek kevésbé tündöklő, de tartalmasabb szívbeli kvalitásait.

Minden ember iparkodjék *comme il faut* lenni. A miből ez áll, az megtanulható s nagy előnyére van mindenkinek, a ki társaságban él. S az olyan számára, a ki nem *comme il faut*, csak akkor van mentség, ha úri ember. Máskülönbén nincs. Mert a társaságot - abban az értelemben, a hogy a szalón érti - *comme il faut*-emberek tartják fönn és együtt. Nélkülök nagyon kellemetlen volna ott élni, s érzékenyebb természetű emberek hamar megszöknének onnan az utcára vagy épen - az erdőbe.

Hanem a társaságot - a mint azt a szociálpolitika értelmezi - nem a *comme il faut* -, hanem az úri emberek fogják egyszer újból megalapítani és föntartani. Csak az úri emberek ember-szeretete lesz képes valamikor arra az áldozatra, hogy a vénülő társadalmat egészségesebb gazdasági alapokra fektesse. Abban a nagy küzdelemben igen csekély szerep jut majd azoknak a kik nem dicsekedhetnek egyébbel, csak e csinos jelzővel: *comme il faut*. Akkoriban a formák vajmi keveset fognak számítani, a tartalom lesz a lényeges. Az úri emberek nyájas szeretete fogja megteremteni az új társadalmi rendet, a melyben új szabályai lesznek az etikettnek is. S ki tudja, *comme il faut*-nak nézik-e majd akkor azt a pompás magaviseletű urat, a ki most egészen kifogástalan? Lehet hogy akkor nem az lesz *comme il faut*, a mi mostan. Az úri ember jellemvonásai ellenben állandók, s az úri gondolkodás érvényre jut mindenütt, a hol becsületes érzületű és finomlelkű emberek vannak, míg a *comme il faut*-magaviselet csak abban a körben, a hol e modor szabályai uralkodnak.

Egy igen előkelő és jóízű hölgytől hallottam ezt a mondást: Rettenetes dolog olyan emberekkel társalogni, a kik nem viselkednek «*comme il faut*», - de úri emberekkel érintkezni: valódi élvezet.

Ugy van. A *comme il faut*-emberek erénye csak negatív, - melyet akkor érezünk és emlegetünk, a mikor nincs. Az úri emberek erénye ellenben pozitív, a melyben gyönyörködünk, a melyből erkölcsi tápot szivunk, ha jelen van...

...Záradéku egy kis példa, mely élénk világításba helyezi az úri és *comme il faut*-embert.

A múlt hét valamelyik bálján föltűnt egy úrnak, hogy egy épen nem csinos s nem is fiatal leányt senki se hív tánczra, pedig meglátszott egész magatartásán, a zene üteme szerint mozgó lábain és vágyakozó szemein egyaránt, hogy nagyon szeretne keringőzni. Bemutatta magát a leánynak, elkérte tőle az első négyest, körültánczolta vele a termet s látván, hogy annak igazi örömet okoz, rendre megkérte az ismerőseit, hogy szintén mutattassák be magukat neki s kérjék föl egy-egy fordulóra. Ez urak közt volt egynéhány, a ki nem volt hajlandó ez «áldozat»-ra, mert a kérdéses hölgy nem volt se szép, se fiatal, sőt talán még gazdag se. Ezek bizony

nem voltak úri emberek, sőt - sajnálattal mondom - *comme il faut*-urak se voltak. Mások nyájas arczczal közeledtek az egyre élénkülő leányhoz és tánczoltak vele az est folyamában néhányszor. Ők bizonyára igen szépen viselkedtek és becsületesen kiérdemelték a *comme il faut*-jelzőt. Az pedig, a ki e szegény elhanyagolt hölgyet először tüntette ki s továbbra is törődve sorsával, rábirta barátait, hogy ők is foglalkozzanak vele; a ki emberszerető jóindulatával boldog mosolyt csalt e halvány női arczra; ez a minden érdek nélkül lovagias, csak nemes szívére hallgató férfiú - ez *úri ember* volt.

PERTÚ.

Ismerek egy kedélyes öreg németet - ha ugyan nem szégyen bevallani ebben a sovinszta országban, hogy az ember ismeretségben van németekkel, - a ki nyugodtan ül a társaságban mindaddig, a míg csak el nem kezd valaki anekdotázni. Ilyenkor azonban, mert ki nem állhatja az adomákat - ebben is különbözik, én magyarom, tőled! - fölugrik az asztaltól, máshová telepedik és tüntetőleg olvassa a *Fliegende Blätter*-t, a melynek bizonyára jobbak a viczzei, mint a legszellemesebb asztaltársaságéi.

Lehet, hogy az olvasók közt is akad ilyen német, a ki nem szereti az anekdotákat, s rossz néven veszi tőlem, hogy ilyenekkel állítok be hozzá. Megkoczkáztatom, hogy egyik-másik közülök félrelöki az ujságot s helyébe a *Fliegende*-t veszi elő, a melyben jobbak a vicczek.

Megkoczkáztatom, mert annak a támogatására, a mit mondani akarok, szükségem van arra a néhány adomára, a melyek itt következnek.

Sit venia illis!

*

X. miniszter találkozáskor az általános képviselőválasztások idejében egy volt képviselő-társával, azt így szólítja meg:

- Hogy vagy? Hol léptél föl?

- Tátraházán, - felelte amaz. - De szerencsésen megbuktam.

- Úgy? Meg *méltóztatott* bukni? És most mi járatban *van* itt Budapesten?

- Itt veszem át a benczebányaiak mandátumát, mert ott is felléptettek és meg is választottak.

- Bravó! *Fogadd* szerencsekívánataimat! *Feljössz* este a klubba?

*

Bálban egy úriember így szól a másikhoz:

- Kérlek alásan, mutass be a feleségednek!

Ez zavarba jön.

- Szívesen, nagyon szívesen, - mondja. De kérlek szépen, ne vedd rossz néven: hogy is hívnak voltaképen téged?

*

Egy ismert magyar kaszinótag a high gentryből valamelyik hazai fürdőhelyen társaságba keveredik, a mely nagyjából *unsereiner*-ekből: kaszinótagokból és egyéb nemesemberekből állott. A bemutatkozásnál *more patrio* mindenkit *te*-nek szólított mindjárt, azt a *polgári lateiner*-t is, a ki szintén ott volt, s a kinek nevét az ismerkedés gyorsaságánál fogva hihetőleg nem hallotta. Az persze jóhiszeműleg viszonzta a bizalmasságot, s azzal búcsúzott el ujdonsült előkelő barátjától, hogy: *csau, szervusz!* Először és utoljára. Mert a kaszinótag értesülvén arról, hogy új barátja csak egy ösök hiányában szűkölködő tekintetes úr, egy *semmi*, legközelebbi találkozásuk alkalmával feszesen billentette meg a kalapját s orrhangon üdvözölte a fiskálist:

- Jó napot!

A dologból *természetesen* - *more patrio* - páros viaskodás lett, a melynek befejeztével a felek kezét szorítottak ugyan, de azóta csak néma kalapemeléssel haladnak el egymás mellett.

*

Az öreg Dumas-nak egy tisztelője, valami finánczember, így szólt egyszer a híres regényíróhoz:

- Kedves Dumas úr! Akar engem boldoggá tenni?

- Szívesen - felelt ez -, ha tőlem telik, kedves Durand úr.

(Francziaországban a vagyonos emberek nagyrészt Durand-nak hívják.)

- Nos, hát tegezzen engem.

- Szívesen - felelte Dumas - *adj kölcsön ötszáz frankot.*

*

Következhetnék még egy sereg adoma, de a többivel nem untatom az olvasót, mert ez a négy is elegendő annak bizonyítására, a mit állítok, hogy tudniillik nincsen hamarjában nagyobb hipokritaság, mint az a *magyar szeretetreméltóság*, mely ezekkel tud egyszerre bizalmas lenni s nincs nagyobb izetlenség, mint az az egész világgal való *fraternité et cochennerie*, mely az általános tegeződés folytán pajtásokká teszi az olyan embereket, a kik egymástól sokszor olyan idegenek, mint a Föld és a Mars lakói.

Mindenki levonhatja a tanulságot e négy esetből.

A magyarok tegeződnek egymás között, ha véletlenül egy pályán vannak, különösen ha törvényeket csinálnak együtt. Hipokritaság, mert nem okvetetlenül szeretik is egymást.

Minden tipikus magyarnak száz meg száz - néha ezer meg ezer - pertú barátja van, a kik közül soknak a nevét se tudja. Hipokritaság megint, mert lehetetlen bizalmasnak lenni az olyan embertársunkkal, a kit nem ismerünk.

A tegeződés a nemességnek, a szocietásnak a privilégiuma. A ki benne van a kasztban, az részesül e privilégium kedvezményeiben, a ki nincsen benne, az ki van zárva belőle. Megint hipokritaság, mert az ember születhetik költőnek, művésznek vagy akárminek, de nem születhetik Vigyázó Sándor vagy Rohonczy Gida barátjának.

A tegeződés privilégium és megkülönböztetés lévén, az emberek csak úgy vágyódnak utána, mint a nemesség után, s épen úgy hoznak áldozatokat érte, mint a nemességért. Ujból csak hipokrizis, mert az ember nem ér azáltal többet a szomszédjánál, ha többen tegeznek mint a szomszédját.

Ime: a négyrendbeli tanulság és a négyrendbeli hipokrizis, a melyből a legfeltűnőbb abnormalitások erednek. Például ez:

Egy közönséges stréber, a ki ravasz fondorlattal belopja magát néhány száz ember bizalmába, s felküldeti magát Budapestre törvényt hozni a nála különb embereknek, ez az egyéniség tegezi, s így barátainak (!) tekintheti az ország kitűnőseit, a legnagyobb hazafiakat - s pertú lenne magával Széchenyi Istvánnal is, ha a legnagyobb magyar még élne, - pusztán azért, mert egy kisvindlizett vagy megfizetett mandátum árán kollégájuk lett az országgyűlésen. És megesik sokszor, hogy magasállásu derék tisztviselők, kitűnő tudósok és más érdemes férfiak, a kik nem járnak az «óh nép» kegye után, csak egy ilyen parlamenti kapaszkodó protekciója folytán nyernek kihallgatást valamelyik kegyelmes úrnál. Olyan visszás állapot, a mely önmagában hordja elítélő kritikáját.

Talán emlékezni fognak még rá, hogy Károlyi Pista gróf egy izben állást foglalt e visszaszággal szemben, és tiltakozott az ellen, hogy a képviselők, minden tekintet nélkül a viszonyuk intimitására, derűre-borúra tegezzék egymást. Akkoriban szerencsésen magára is haragította a közvéleményt, mely e föllépésben a *magyar szeretetreméltóság* s az ősi tradíciók megsértését látta. A közvélemény e fölháborodását nem érdemelte meg a gróf úr, a kinek ebbeli állás-

pontja talán kevésbé magyaros, mint az ő máskülönben magyaros lénye, de határozottan demokratikusabb, mint az ő máskülönben arisztokratikus egyénisége. Nincs szerencsém a gróf urat - vagy a hogy minálunk mondják: a nemes grófot - személyesen ismerhetni, s így nem tudom, helyesen magyarázom-e állásfoglalásának intencióit, de nem vagyok képes azoknak más értelmezést adni.

Mert mi más az, mint arisztokratikus velleitás, hogy egy csoport ember pusztán azért, mert egy pályán van, öreg és fiatal, gróf és zsidó, gentleman és provizionista, nemes és polgár, tudós és számár, Csáky Albin és Csatár Zsiga, tegezze egymást, holott a világnézetük különböző, a műveltségük nem hasonló, a jellemük nem egyforma s nem jut mindig az eszükbe egymásnak a neve?

Jól értsük meg egymást: nem ebben vagyon az arisztokratikus elem, hanem abban a körülményben, hogy az általános barátkozás e *kedvezményéből* (!) mások, a kik nem tartoznak a szerencsés czéhhez, ki vannak zárva. Abban rejlik az arisztokratizmus, az osztályszellem és a dolognak nevetséges és boszantó visszassága, hogy a tegeződő emberek egy zárt *ring*-et képeznek, a mely befelé egyenlősít mindent s ugyancsak demokrata, de kifelé annál rátartóbb s kegyetlenül leuarazza a beléje nem tartozókat.

Az természetesen, a ki jól vagy épen nagyon jól született s a kinek részére már a születése órájában (csak fiu legyen az istenadta!) - biztosítva van egy főispánság, egy biztos választókerület vagy legalább egy viczispánság, az persze alig értheti meg - hisz ő mindenkivel pertú! - minő lealázó egynémely úri emberre, ha csupa ilyen szerencsés halandó közé keveredve, azt kell tapasztalnia, hogy itt egyedül ő a *Fehér úr* vagy a *Fekete úr*, a többi pedig csupa *brúder* és *pajtás*, a kiknek csak keresztnévük vagyon.

Ennek az arisztokratikus intézménynek tehát nemcsak erkölcsi alapja nincs, hanem józan értelmét is hiába keresed. Nem elég megtisztelő azokra, kik e benső viszonyban vannak s határozottan sértő azokra, a kik kivüle állanak. Lehetetlenné teszi ez a társaság homogenitását. Micsoda társaság az, a melynek fele vagy két harmad része tegeződik, míg többi tagjai úrnak sértegetik egymást? Mert addig, míg általános szokás és divat a tegeződés, mindaddig joggal sértődik meg minden úri ember, a kit úrnak szólítanak. S talán ez az oka, hogy a kedélyes Magyarországon, a hol - mint a külföldi turisták mondják - olyan pompásan lehet mulatni, még mindig nincsen a szó igaz értelmében szalon- és társasélet. Csak egyenlőknek a társasága lehet kellemes társaság és én nem tagadom, hogy rosszul érzem magam az olyan körben, a hol nem érezhetem magam mindenkivel egyenlőnek. Megmondtam egyszer egy előkelő hölgynek, a ki szemrehányással illetett, mert nem látogatom a zsúrjait:

- Csak oda megyek, a hol jól érzem magam. Ott pedig nem érzem magam jól, a hol a férfiak nagy része egymás közt csupa *pajtás*, de a közjük hívott *lateinert* nem tartják magukkal egyenlőnek, hanem udvariatlanul «doktor úr»-nak titulálják.

Ne tessék félreérteni! Nem kívánom, hogy mindannyian tegezzük egymást. Ennyi bizalmat, ennyi szeretetet tán el se birna az érzékeny magyar lelkünk. De óhajtandó, hogy a tegeződés valódi intim viszonyból folyjon, s a lelkek rokonságán alapuljon, s ne legyünk pertuk két ezer emberrel, mert ez frivol dolog, a szeretetnek és barátságának kifigurázása, karrikírozása. Ellenkezőleg: urazzuk meg egymást európai módra!

Miért is vagy, édes hazám, olyan kicsi?! Ha nagyobb volna ez az ország, már régen nem tegeződnénk benne. Az, hogy a magyarok nagyon ismerik egymást - nem is vagyunk valami szerfölött sokan! - az az oka ennek a furcsaságnak. Kicsik a városok, a melyekben lakunk (maga Budapest is), és kicsi az ország is, melyben a jó családokból való emberek mind ismerik egymást s rögtön barátokká lesznek, mihelyest találkoznak.

Igen szép és nemes vonás magában véve, de annál helytelenebb, ha viszonyzatba hozzuk más dolgokkal, például az eredményekkel, miket a testvéresülés hoz létre. Azzal a hatással különösen, hogy *ha két ember tegeződik, az a legtöbb esetben sértő egy harmadikra.*

Ha megszűnnék az általános tegeződés s az azzal járó bizalmaskodás az egész világgal, (a mely persze csak a kiválasztottak világa), akkor talán rosszabbul érezné magát 10-20 ezer ember, a ki panaszkodna az ősi virtus sülyedése felől s azt sóhajtaná, hogy *nem boldog a magyar*, - de jobban s a szó igaz értelmében *társaslénynek* érezné magát egy pár százezer, a ki megszabadulna attól a kelletlen érzettől, mely elfogja, ha a szabadalmazott tegeződők kompániájában kitagadottként leurazzák, megczimezik, szigmatizálják s minden szavukkal figyelmeztetik, hogy *nem vagy közülünk és nem vagy közénk való.*

Ennek a pár százezer derék magyarnak a szószólója vagyok, midőn azt kívánom, hogy bár csak azokat tegeznénk, a kiket igazán szeretünk, s mindenkit mást úrnak szólítanánk, a hogy az Európában szokás.

Nem leszünk addig urak, a míg csak azokat nevezzük uraknak, a kiket nem becsülünk.

S addig se, a meddig méltóságos és kegyelmes barátainkat így szólítjuk:

- Hogy vagy, méltás uram? Jól aludtál, kegyelmes úr?

A mi bármelyik idegen nyelvre átültetve kolosszális hülyeségnek a benyomását tenné.

Pedig magyarul csak közönséges számárság.

A JÁTEKOS.

A minap olvastam az ujságokban ezen a címen: *Monte-Carlo legújabb áldozata*, hogy egy elegánsan öltözött fiatal ember a szakadékok fölött robogó nizzai gyorsvonatról öngyilkos szándékkal a mélységbe ugrott s azonnal szörnyet halt. A boldogtalan ifju, míg élt, gazdag lyoni nagykereskedő volt, s miután milliónyi vagyonát elvesztette a ruletten, kétségbeesésében a fentemlített módon menekült a rája várakozó szegénységtől. Ilyen s hasonló híreket téli időben gyakran lehet olvasni a hirlapokban, mert elegánsan öltözött úri emberek, sajnos, a deczembertől áprilisig terjedő *Riviera-saison*-ban gyakran ölik meg magukat, miután aranyokra váltott örökségüket a monakói *Casino* asztalainál elkoczkázták. S a gyakorlott ujságolvasó az efféle ujdonságokat már jóformán olyan közönnyel futja végig, mint a többi sporthireket. Az az elegánsan öltözött fiatal ember, a ki magát Nizzában vagy Monte-Carloban kivégzi, s a kinek zsebében rendszeren csak aprópénzt találnak, ez a fiatal ember már úgy hozzá tartozik egy jól szerkesztett laphoz, mint maga az ujdondász, a ki szenzációkat csinál.

Mégis, ez mintha különösebb eset volna a többinél. Különösebb, mert ennek az öngyilkosnak, mielőtt játszani kezdett, egy milliója volt. Igaz, hogy nem kövér font, nem is erős dollár, hanem csak apró frank, de hát ez is csinos összeg, és én fogadni mernék, hogy az olvasóim legtöbbjének ennyi sincsen.

A milliomosok mindenkor számíthatnak az emberiség érdeklődésére még akkor is, ha tönkre jutottak, vagy ha meghaltak. Hiszen olyan kevesen vannak! S ha látunk egy elzüllöttet, a ki valamikor millionárius volt, nem nézünk-e a száналmon kívül bizonyos tisztelettel reá? Ime egy ember, a ki valamikor megszerezhetett magának mindent, a mire más halandóknak hiába fáj a foguk: szép lovakat, palotát, szép lány csókját, képviselői mandátumot, mindent... még a jóltevés édes érzetét is, mely akkor tölti el a keblet, ha két kézzel tudunk osztogatni... S ha meghal, nem-e kísérik nagyobb érdeklődéssel a temetőhelyére, mint azt a szegény ördögöt, a ki talán becsületesebb, jobbszívú és tehetségesebb volt nála? A hollandusul nem tudó német is őszinte részvételt adta meg a végtisztességet az előtte teljesen ismeretlen milliós halottnak, a kit parádéval vittek végig Amsterdam utczáin, s a sirjánál meghatva sóhajtott:

- Szegény Kanitverstan!

Az is egy szegény, érthetetlen *Kanitverstan*, a ki mostan a méditerranée-i gyorsvonatról ugrott a halálba... Nem azt nem értem, hogy megölte magát, mert annál bizony, ha elvesztette pénzét, okosabbat nem tehetett. Egy tönkrement milliomosnál nincs száándóbb látvány, s én bizony értem, hogy odább állott a sok hamis szánakozás és könyörtelen szemrehányás elől, a miben része lett volna, ha életben marad... Azt nem értem, hogy mit keresett Monakóban?

A rejtélyes s a - legalább látszólag - megfejtethetlen a dologban a következő:

Minek játszott ez az elegánsan öltözött fiatal ember, ha volt egy milliója?

Meg tudom érteni, hogy a fillérekbe játszó tarokkisták és kalábristák a közeledő pásztoróra reszketésével várják az időt, a mikor üthetik a blattot. Értem, bár nem vagyok valami jó véleménynyel róluk. Ezek a jó urak ugyanis mindig azon siránkoznak, hogy *az élet rövid*, de azért senki se pazarolja olyan könnyelműen, mint ők: egy részét a kártyaasztalnál töltik. De jól van. Ők azt állítják, hogy *időöltésből* játszanak, s nekik joguk van azzal tölteni az időt, a mely az övék, a mivel akarják. S aztán a kártyához való menekvésben bizonyos szerénység nyilvánul, a melyet nem lehet eléggé megbecsülni ebben a korban, a mikor olyan kevés a szerény ember. Az a szerénység, a melylyel a mindennapos játékos beismeri, mikép nincs meg az az adománya, hogy eszméket tudna fölvetni vagy képes lenne a mások eszméi fölött vitatkozni. Az ilyen ember kénytelen már csak azért is játszani, hogy azalatt ne beszéljen

számárságokat. (Mert a játék a legnagyobb demokrata: megszüntet minden különbséget az okos és együgyű emberek közt.) Értem hát, ha az ilyen urak naponta néhány órát a pagátra vadásznak vagy a kvártászbélát lesik, a mely szintén megjön néha. Ha szabad öngyilkosságot elkövetni - pedig szabad! mert még senkit se akasztottak föl érte - akkor szabad kártyázni is, mert ez csak részleges öngyilkolás. Parciális megsemmisülés, rátáknak való önkivégzés, mely minden istenadta nappól néhány órát vesz el.

Értem azt is, hogy egynémely úr, a kinek kevés a pénze, azért játszik, hogy nyerjen, hogy legyen neki pénze. Hm, ez a «struggle for life» (helyesebben: struggle for *high*-life) se valami rokonszenves dolog, s én irtóznám attól a bankótól, a mit az ügyességem vagy a fortélyosságom szólított el mástól, a játszótársamtól, - de értem mégis, mert emberi - bár kissé gaz-
emberi - dolog. Nem lehet mindenkinek tisztességes kenyérkeresete, s bele kell nyugodnunk, hogy legyenek olyanok is, a kik másoknak a könnyelműségéből és számárságából élnek.

Mondom, ezt a csufszágot is meg tudom érteni. De nem értem, minek megy a játékházba, a kinek milliója vagyon? Mit keres ottan az isteneknek e kiválasztottja, a szerencsének e kegyeltje? S hol az a pszikológus, jobban szólva: az a pszikopatológus, a ki megérti, megfejt? Gondolom, a pszikopatológus dolga volna. Mert nem lehet lelkileg egészséges, a ki milliomos létére arra játszik, hogy *dupla vagy semmi*. A millió igen csinos vagyon, még a gazdag Franciaországban is. Ennek az összegnek a bankamatjával ott is megszerezhet magának az ember körülbelül mindent, a mi az életet széppé teszi. Mondjuk, hogy a kérdéses milliomosnak nem volt selyemgyára vagy raktára, a mely jókora perczentet szokott hozni, - tegyük föl, hogy állampapirokból állott a vagyona. Ebben az esetben is volt évenként harminczötezer frankja, oly összeg, a mely mellett nem éhezik és nem fázik az ember. Telik belőle finom restaurant-ra, operaházi zsöllére, sőt egy kis ballerínára is (ha már a nélkül se' tud meglenni valaki), s ha az embernek sürgős a dolga, nem muszáj éppen omnibuszon járni. Ha pedig gyára vagy áruháza volt a mi fiatalemberünknek, akkor az üzletének rendes viszonyok közt hetven-nyolczvanezer frankot kellett jövedelmeznie. Ilyen szép revenue-k mellett már nem csak élni lehet elegánsan, de sok jót is lehet tenni. Sőt tovább megyek: nemcsak sok jót lehet tenni (a mi az ilyen gazdag úrnak első kötelessége), hanem elegánsan is lehet élni.

S mit tett a mi milliomosunk?

Felült a Lyon-Méditerranée luxusvonatára - az igaz, hogy nagyon is közel csöppent Lyonhoz az az átkozott Monte-Carlo - s föltette a rulettre a pénzét. No, nem egyszerre. Mert akkora tételt nem fogadnak el a banknál, a mely nem birná kifizetni a ráeső nyereséget, - hanem apránként. S képzeljék önök! Mikor a jó fiu elvesztett százezer frankot, akkor nem ment haza Lyonba, a hol még mindig nagyúr (sőt, ha szabad francia szójátékot csinálni: lion) lehetett volna a megmaradt kilenczszázezer frankkal - talán észre se vették volna a jó lyoniak, hogy csorba esett a kerek summán - hanem belevesztette a bankba a második százezret is. A megmaradt nyolczszázezer frankocska még mindig tisztességes vagyon s a mi szeretetreméltó fiatalemberünk még mindig az első hegedűk egyikét játszhatta volna vele a lyoni társasélet koncertjében, de ő tovább játszott...

Játszott, a mig csak arany, bankjegy és utalvány volt nála. S a mikor mindazt elnyelte a Mr. Blanc bankja, a mit magával vitt, akkor arra került a sor, a mi még otthon maradt. Akkor azokat a bizonyos telegrammokat kezdte hazaküldözgetni, a melyeket olyan jól ismernek és betéve tudnak a monte-carlói táviró hivatalban: «Tegyetek pénzzé mindent, a mit lehet, és küldjétek azonnal.»

S a mikor a millió tisztára elment, akkor - gondolják, hogy akkor ölte meg magát a mi elegánsan öltözött játékosunk? Szó sincs róla. Ujra és megint táviratokat küldött jószívű nagybácsikhoz, nagylelkű nagynénikhez, kuzénokhoz, jóbarátokhoz, mindenkihez... «Ha Istent ismersz, küldj azonnal kétezer... háromezer... ötezer frankot. Máskülönben borzasztót kell

cselekednem...» Ezeket a vészlövéseket - a melyeknek fegyvere egyébaránt sokszor igazán öl - már nagyon jól ismerik abban a táviróhivatalban. Kész blanketták várják ott a kétségbeesett játékosokat, csak az összegeket kell kitölteniök... Egynéhány vésztelegrammra jön is válasz. Valamelyik jószívű bácsi vagy tanti megkönyörül a boldogtalan fiun, és elküld Monte-Carlo molokjának még egypár ezrecskét. De ez a kis összeg is elgurul, s hazulról már mit se lehet várni... S következik az a csinos elefántcsontmivű, ezüstcizfrázatu buldog-revolver, a mely a riviera-krónikákban oly nagy szerepet játszik. S az csak formahiba a rendes sablon ellen, hogy a lyoni játékosnál ezt a csinos jószágot a gyorsan száguldó nizzai gyorsvonal helyettesíté. S a regénynek meg a milliónak vége...

Igazán kár érte! - már tudniillik a millióért. Mennyi jót lehetett volna vele tenni! Mennyi becsületes könyüt letörölni! Hány árvának a sorsán enyhíteni! S most a monakói játékbank részvényesei hiznak tőle! Ha pedig más szerencsésebb játékosok - mert állítólag ilyenek is vannak - kinyerik apránként a kasszából, akkor az öngyilkos milliója kitartott szeretőkre, selyemre, pezsgőre, totalizátorra megy el... Ez sorsa a milliónak.

Pedig talán becsületes volt az eredete! Lehet, hogy az öngyilkos atyja negyvenezer frankot örökölt s ugyanannyit házasodott hozzá. Aztán üzlethez fogott s az asszonyával együtt szorgalmasan dolgozott napestig évről-évre, a míg csak kerek nem lett a millió, a melyet egyetlen fiára hagyott. A szorgalmatos öreg nyugodtan hunyta le a szemét, s a derék jó asszonyság mosolyogva halt meg, hiszen pazarul látták el gyermeküket. Ur lesz az a világban és gavallér...

Egy kis számítási hiba volt az egész. Az összegnek túlbecsülése. Ennek a szerencsétlen fiunak nem egy, hanem több millióra volt szüksége. Mert van ám olyan ember, a ki szegénynek érzi magát egy millióval és mindenféle vagyonnal, a melynél több van másnak. Az ilyen vagyonstreber aztán vagy eszeveszettül dolgozik, hogy megháromszorozza, hogy meghuszsorozza az örökségét, vagy ha nincsen ennyi türelme - mert a beteg ember türelmetlen - akkor a *rulettizmus* karjaiba dobja magát. Máskülönben mit keresett volna ez a gazdag fiatal ember - a ki olyannyira típus, hogy nincs is neve, én legalább elfelejtettem, - mit keresett volna Monakóban! Borzasztóan beteg idegek lehetnek azok, a melyeknek a játékkoczká forgásával járó izgalomra van szükségük, hogy nyugtuk legyen. Szörnyű organizmus, a mely nem talál megnyugvást, élvezetet, csak abban a fényes teremben, a hol olyan nagyban megy a játék. Nem lehet ez más, mint egyik szomorú fajtája a *neurasthenia cerebialis*-nak, a mely a pszikopatológiától várja megfejtését.

Szegény ördög! Bucsuztassuk el őt!.. Rendelkezésére állott mindaz, a mi a világon szép, s a mi csak kapható egy millióért, körülbelül minden! Megszerezhetette mindazt, a mi a normál-ember életének értékét, szint és zománczot ad, de neki - a rulettizmus szomorú betegének - mindehhez nem volt szeme, őt mindez nem érdekelte. Közömbösen haladt el a művészet remekei előtt, a családi élet hidegen hagyta, a nő mint ideál nem vonzotta, politikai ambíció nem serkentette. Neki mulatságosabb volt azt nézni, hogy mint fordul a koczka...

S a koczka - mint már annyiszor - rosszul fordult. Vajjon tanulnak-e a tanulságából azok, a kikre az okulás ráfér?

A KÁRTYA.¹

Mivelhogy a lakásomon nincs telefon, nem tudom: kivégezte-e magát a gentry-kaszinó halálraitelt tagja, avagy arra határozta magát, hogy jegyet vált a *Columbiá*-ra s kivándorol abba a világba, melyet a hajótöröttek számára fedezett fel négy évszázad előtt a nagy génuai. Ha még él ez a fiatal úr, azt tanácsolnám neki: maradjon életben és üljön föl a *Columbiára*. Igen szép hajó ez s tulajdonosa: a *Hapag* - Hamburg-Amerikanische-Packetfahrt-Actien-Gesellschaft - ellátta minden kényelemmel és fényüzéssel, a mely csak egy előkelő hotelt megillet.

A közvélemény szívesen fogja láttamozni az utijegyét. Mert ez a zsarnok nem követelhet többet egy diszkvalifikált gentleman-től, csak azt, hogy tűnjön el a társaságból. Hogy hová tűnik: a semmiségbe avagy Mexikó kávéföldreire, ahhoz semmi köze a kaszinónak, a becsület-bíróságnak meg a szocietásnak. A ki nem él Európában, az nem is él, a ki Kaliforniában vagy Ausztráliában lakik, az Európára nézve meghalt. S a ki azért megy oda, hogy egyhamar ne jöjjön vissza, az bizony úgy hasonlít az öngyilkoshoz, mint egy tetszhalott az élettelen hullához. Van benne élet, de ez az élet nem látszik.

Azt mondanám a kompromitált gavallérnak: válaszsza a halálnak ezt a vértelenebb módját. Nem kevésbé szomorú - talán még szomorubb - formája ez a megsemmisülésnek. A golyó-halál nagyon könnyű halál. Egy pillanatnyi elhatározás, egy nyomás a ravaszon s az ember - volt. Nagyobb elhatározás s a viszonyok nagyobb nyomása az, a mikor valaki otthagyni mindent, a mit megszokott, új életet kezd egy új világban, holott csak arra volna kedve, hogy folytassa a régit. De ez a szomorú módja a halálnak még feltámadással kecsegtet, s e kecsegtetés jól eshetik az olyan kevésbé filozóf-elmének, a minőnek ez a szerencsétlen fiatal kártyás életének legválságosabb óráiban bizonyult. Egy-két évtizedes becsületes munka *odakint* még rehabilitálhatja őt *idebent* s ha ez idő elteltével visszajön, úgy nézzük majd - a kik még élünk akkor a maiakból - mint a ki expiálta annak a végzetes órának tévedését, a melyben nem tudott gentlemanlike módon viselkedni. Igen, mert husz év kell, hogy elfelejtsék egy órának a komisszágát, valamint egy óra elegendő, hogy elfeledjék mindazt a szépet, a mit husz év alatt cselekedtél. S ha a visszatérőt nem is fogadjuk majd diadalivekkel s üdvözlő-beszédekkel, mégis azt fogjuk mondani neki: Isten hozott. S ha nem is választják majd meg az Országos Kaszinó igazgatójává, majd csak beveszik tagnak valamelyik klubba, a hol aztán elkibiczkedhetik az emberi kor legvégső határáig. (Mert hogy kártyázni nem fog többé, se hamisan, se korrektül, az bizonyos.) S ha majd fölolvastat az uti-élményeiről, szívesen fogják meghallgatni, a mit mesélni fog Colorado-Springsről, a Yellowstone-Parkról s Kolumbusz világának egyéb csodáiról. A hallgatóság közt lesznek talán egykori barátai is, ha addig meg nem halnak, s tapsolni fognak a fölolvastatásnak, a kivel husz év előtt *nagyba* játszottak.

Ne vegye rossz néven senki - avagy vegye, bánom is én! - az inkorrekt meg a korrekt játékos közt nincs is olyan nagy különbség... Kérem, ne szörnyűködjenek el olyan nagyon! Csak a hazardőrökről szólok, a kik nagyba játszanak, úgyszólván életre-halálra; a jámbor tarokkisták meg a whisztező nobleman-ek ezúttal nincsenek a játékban. Mert kétféle játékos van: olyan, a ki az időt, és olyan, a ki a pénzét meg a becsületét fogyasztja. Én az utóbbiról szólok s ismétlem, hogy az igazándi hazardjátékos meg a hamis játékos közt a különbség sokkal kisebb, semmint gondolná az ember. Ezt a merészséget az igazi játékos azonnal megérti, s valószínűleg méltányolja is; azoknak, a kik nem játékosok, megpróbálom majd megmagyarázni.

¹ Ezt a cikket abból az alkalomból írtam, mikor egy fővárosi kaszinó rövid idő alatt két tagját zárta ki hamis játék miatt, s a *gavallér-közvélemény* azt várta tőlük, hogy lőjjék magukat föbe.

A véletlen az úgynevezett szerencsejátékoknál korántsem játszik oly nagy szerepet, mint a játékhöz nem értők hiszik. A játékosok ügyessége, ember- és arcismerete meg a temperamentuma (minő előny például a hidegvér s mily hátrány a vérmesség!) épp annyira, vagy még inkább járul hozzá a kártyajáráshoz s a szerencse forgásához, mint a szerencse maga, a melynek állítólagos korrigálásáért most megint agyonütöttek a kaszinóban egy urat.

A szerencsejáték fogalma úgy értendő, hogy a szerencsének nagyobb szerep jut benne, mint az olyan játékoknál, melyeknél majdnem kizárólag a játékosok ügyessége és furfangja dönti el a partie sorsát. De azért ezek se valódi szerencsejátékok, s a közreműködők ügyessége, emberismerete és ravaszsága (zárójelben még hozzátehetem: komisszája és kapzsisága) itt is korrigálhatja a szerencsét, a nélkül hogy a kártyákat preparálná vagy megjegyezne. S ez a körülmény indíthatta a királyi Kúria egyik tanácsát arra a feltűnést keltett döntvényre, a melyet évek előtt hozott s a melyben kimondta, hogy a *ferbli nem hazardjáték*.

Tudnak önök ferblizni?

- Már hogyné tudnánk? - felelik önök - Hiszen magyarok vagyunk!

Nos hát, ha tudnak, akkor meg fogják érteni a Kuria döntvényét s az alábbiakat.

Mily sokszor megtörténik ebben a «szerencse»játékban, hogy az egyik játékos a fölmutatott kártyalapokból, meg az alatt fekvő kártyából s a körülmények egybevetéséből (esetleg a partnere arczáról is) bizonyosan tudja, hogy a másiknak kevesebbje van. A mit elegáns kártyajargonban - még a Nemzeti Kaszinóban is - így mondanak: hasába lát az ellenfelének. S mégis kóstatlatja azt a végtelenségig s hívásokkal zsarolja, a meddig csak lehet. Az ellenfél pedig, a ki néhány fölvetett kártyából nem következtethet semmit, a nyerés reményében megad mindent s balekje a másiknak, a ki végül kaczagva söpri be a kasszáját. Arra nézve, a ki vesztett benne, ez igazán szerencsejáték volt, a melyben nem volt szerencséje, de a nyerőre nézve nem így állt a dolog. Ez egyszerűen felhasználta ellenfelének a gyöngeségét s kiaknáztta azt, a mennyire csak bírta. Van persze olyan «jó fiu» is, a ki mikor biztosra megy, kimutatja a kártyáját s így szól: fuss, mert nem lehet ennyid! De ezek ritka kivételek. A játékosok csak nagy ritkán jó fiuk, sokkal erősebb a szenvedélyük és sokkal nagyobb a pénzsomjuságuk, semhogy ilyen lojálisak tudnának lenni. Sőt a legtöbben ép arra utaznak, hogy ily esetekben mentül jobban koppaszszák meg azt, a kinek a - hasába látnak.

Azért mondtam, hogy tulajdonkép nincsen is olyan nagy különbség a korrekt meg az inkorrekt játékos közt.

S mivelhogy megint valami nagyot akarok mondani, hát újra bocsánatot kérek, de kimondom, mert igaz s néha nagyon nehezemre esik elhallgatni egy igazságot.

A játékos jobb a haramiánál, de rosszabb a becsületes polgárnál. A haramia azt kiáltja: «Pénzedet vagy életedet!» A játékos meg azt mosolyogja: «Pénzedet vagy becsületedet!» A haramia elveszi pénzedet mindenáron és minden eszközzel, a játékos csak úgy, ha lehet. De ha lehet, akkor biztosan. Sőt egyben még rosszabb a haramiánál: abban, hogy többet vesz el tőled, mint a mennyid van. Hozomra játszik veled, - oly vállalat, a melybe önérzetes bandita nem megy bele.

Magyarország társadalmában - valljuk meg - nagyobb szerepet játszik a kártya, mint kellene, s talán nem ostoba véletlen, hanem a gondviselés bölcs intelme az, hogy épp nemzetünk nagy jubiláris ezredfordulóján került felszínre két odiózus kaszinóügy alkalmából a *játékkérdés*. Talán revelálni fognak fölötte azok, a kiknek módjuk és hatalmukban van irányítani a közizlést és nemesíteni a közmorált, s talán gondolkodni fognak azon, miként javítandók ezek a beteg viszonyok, a melyek minduntalan emberáldozatot követelnek.

Abból, a mit már elmondottam, eléggé világos, hogy mit tartok első szükségességgnek. Azt, hogy nemcsak a hamis játékosokat, de a játékosokat egyáltalában ki kell pusztítani Magyarországból. Nem úgy értem, hogy gyarmatokra küldjük (a melyek nincsenek) azokat a kik ferblizni és makaózni szeretnek, de hogy *lehetetlenné kell a játékot tenni*. Persze nem azzal, hogy szigorítsuk a kihágási törvény idevágó szakaszait, de azzal, hogy *tekintsük diszkvalifikáltnak* azt, a ki nagy pénzzel vesz részt a hazardjátékokban.

Mert hogy erkölcsi szempontból *a nyilvános játékbankok becsületesebb üzletek, mint az «ad hoc» alakult ferbli-, huszonegyes és makaó-kompániák*, az több mint bizonyos. Mert belevesztetni Monte-Carlóba a pénzét s agyonlőni magát - az még hagyján. De elnyerni a barátaink pénzét (szerencsével és erőszakkal, meg furfanggal vegyest), az már nem szép dolog. S még csufabb, ha a pénzén kívül még elnyerünk tőle egy summa pénzt, a melyet, ha nem bir kifizetni, a vesztt kiballottirozzuk a kaszinóból. S legcsufabb tán, ha ő nyeri el a pénzünket s mi pisztolyt adunk a kezébe, mondván:

- Nem játszottál becsületesen. Lődd magad főbe!

TÁRSALGÁS.

Kálmán Király, ha élne, bizonyosan megtiltaná, hogy szó essék e tárgyról. Mert néki, a középkor fölvilágosodottjának, az volt egyik alapelve, hogy olyan dolgokról, a melyek nincsenek, említés ne legyen. Ám a mai kor írói egyebek közt abban is különböznek a középkor könyves filozófusaitól, hogy nagy kedvteléssel foglalkoznak oly dolgokkal, a melyek nincsenek, például igazsággal, politikai morállal, világbékével és - *paulo minora canamus!* - társalgással, meg magyar szalónnal.

Nos hát, a társalgás, helyesebben a társalgás művészete nem hazai dolog, nem is igen létezik ebben a szép országban. Nemcsak hogy nem Magyarország a termőföldje, de mint import se tud meghonosodni nálunk. Ezer esztendő nem volt elég, hogy gyökeret verjen... Olyan intézmények, mint a francia *salon* s az olasz *conversazione*, minálunk nem tudnak létesülni.

Nyolczan vagy kilenczen lehattunk magyarok, a kik tavaly egy külföldi fürdőn az ebédnél barátságosan beszélgettünk. Ebéd után nagy érdekléssel kérdezték tőlem többen, hogy evés-közben min veszekedtünk? Csodálkozva válaszoltam, hogy nem volt semmi nézeteltérés köztünk, s hogy beszélgetésünk kedélyes társalgásnál nem volt egyéb. Külföldi ismerőseink alig-alig akarták elhinni s váltig erősítették, hogy viselkedésünk azt a benyomást tette rájuk, mintha összekülönböztünk volna. S mi, jó magyarok, mi azt hittük, hogy társalogtunk... Az olasz hevesebb és temperamentumosabb nép a magyarnál, mégis mesterileg tud konverzálni. Bizonyosan hiányzik valami a műveltségünkéből, valamely eleme a renaissance-nak, mely a *libro del cortegiano*-t sugalmazta s a francia illemt szülte, - másképp kevesebb volna köztünk a lármás ember, s nem keltene hangosabb beszédünk azt az aggodalmat, hogy no most mingyárt hajbakapunk!

Ebben a régi országban az emberek, hogyha nem verekszenek vagy disputálnak, akkor szókolnak és pletykáznak, de fölötte ritkán társalognak. Pedig, ha valamit, ezt a művészséget kellett volna jobban elsajátítanunk a civilizáció élén haladó Franciaországtól, vagy a renaissance-nemzettől: Itáliától.

Ezekben az országokban, hol az utca mindig forrong, a szalón mindig nyugodt. Ha kint vihar van az utcán, bent az ildomosság csöndjében folyik a társalgás. Oly beszélgetés ez, melyben a vitatkozás eszmecserévé s a nevetés mosolylyá enyhül, melynél az ellentmondás épp oly udvarias formában nyilvánul, mint a beleegyezés, s a hol senki se mulat a mások rovására. Nem ismerik ott például azt a típust, mely nálunk oly gyakori: a *társaság bűnbakját*. Megélnék ott az emberek a szalónokban is a maguk emberségéből meg a saját esprit-jükből, s nem állítanak ki magukról oly szegénységi bizonyítványt, hogy az embertársaik nevetségei nélkül mulatni nem tudnak, s hogy objektív ítéletmondás helyett személyes jellegű, gonoszkodó kritikára szorulnak.

Az bizony nem társalgás, a mi az úgynevezett zsúrokon folyik. Az csak flirt és emberszólás. És az se társalgás, a mit a kaszinóinkban hallani. Csak politika az és adomázás. Egyesek ugyan vannak itt is, ott is - a zsúrokon is, meg a klubokban is, - a kik kitünően értik a társalgás művészetét, de nincsen milieu-jük, hiányzik a képességükhöz való társaság és az alkalmas légkör. Mert a társalgáshoz nemcsak azok szükségesek, a kik okosan és elmésen tudnak *csevegni*, de olyanok is, a kik okosan és elmésen tudnak - *hallgatni*. Odáig már szerencsésen eljutottunk, hogy akadnak köztünk, a kik szellemesen tudnak beszélni, - de ahhoz a távolibb stáczióhoz még nem, hogy ugyanilyen módon tudjunk hallgatni is. A társalgás klasszikus földjén könnyebben tartanak valakit szellemesnek, ha tapintattal hallgat, semmint ha elmésen jár a szája.

Ott történt, tudniillik Franciaországban, hogy egy fiatal embert, a ki híres volt a bőbeszédűségéről, egy estélyen bemutattak egy komoly külsejű úrnak s magukra hagyták őket, hogy kedvükre mulassanak. A komoly úr nagy figyelemmel hallgatta a fiatalnak fejtegetéseit, s ez utóbbi, mikor később megkérdezték, hogy jól mulatott-e, azt felelte:

- Kitünően. Régen láttam ilyen szellemes embert.

Az anekdotákban jártas olvasónak mondanom se kell tán, hogy ez a szellemes úr nem szólt egy szót se. Siketnéma volt az istenadta... De morálja néha a legrégibb adomának is van. A jelenleginek talán az, hogy a társalgáshoz épp oly kellék a hallgatóság, mint az előadó. Ennek a hallgatóságnak nem muszáj éppen siketnémának lenni, de valami nagyon beleszólónak se, értenie kell a hallgatásnak - a beszédnél nagyobb és nehezebb - mesterségét. A ki beszél, még nem társalog. Az, a mit mond, csak azáltal lesz társalgássá, hogy bizonyos módon hallgatják meg. Madame Récamier bizonyára nem beszélt mindig csupa bölcseséget s e szeretetreméltó asszonyság vendégei se mondtak csupa halhatatlant, de abból a viszonyból, mely e körben a szólót meg a hallgatóságot egybefűzte abból támadt a társalgás. Az a finom csevegés, mely a szellemnek nem kevésbé nemes produktuma mint egy jó könyv. A hatása mulóbb ugyan mint ez utóbbié, de közvetlenebb is.

Ezekben a francia salonokban valószínűleg nem voltak félművelt emberek, kik a legérdekesebb beszédet is el tudják rontani egy helytelen közbeszólással, vagy ügyetlen kérdéssel, - sem olyan élczelődők, kik szójátékokkal vagy kalendárium-vicczekkel akarják a közönséget mulattatni. Bizonyosan olyan urak és hölgyek kerültek ott össze, kik a szellemességben nem konkurráltak egymással s nem óhajtották egymást merészségekkel tullicizálni. Csupa finomkedélyű emberek lehettek azok, a kiknek legnagyobb udvariassága - úgy gondolom - az volt, hogy *érvényre engedték egymást jutni* s érdeklődni tudtak a mások érdekei iránt. Minálunk nem tisztelik az emberek ennyire egymást. S ez a nagy oka annak, hogy nem tudott megteremtődni az ország székes-fővárosában se a magyar társalgás, se a magyar salon. E rég érzett hiány pótlására természetesen nem elég az, hogy egy-egy előkelő magyar úriasszony megnyitja olykor a szalonját írók és művészek előtt is és tért enged a konverzációban irodalmi és művészeti kérdéseknek. Ezek a kísérletek eddigelé nem vezettek eredményre s bármekkora elismeréssel viseltessünk is a jóhiszemű és jóindulatu kezdeményezők iránt, kénytelen vagyok konstatálni, hogy a fiaszkónak inkább a «társaságbéliek» voltak az okai, nem pedig az írók és művészek. Ez utóbbiaktól nem lehetett azt kívánni, hogy udvari bálokról és tigrisvadászatokról beszéljenek, a melyekben sose volt részük, s azt se, hogy ismerjék a góthai almanach adatait, meg a változásokat, a melyek tavaly óta történtek benne. A versenyekről se tudtak beszélni; szóval, a társalgás nem ment... A két tábor idegenül, hűvösen állott egymással szemben, a különböző elemek nem vegyültek össze, a különböző elemek unták egymást. Az előkelők alig várták, hogy megint «unter uns» legyenek; az írók pedig visszakiváncsoztak a kapuczinerjükhöz. S addig, a míg meg nem értjük egymást, addig jobb is, ha kapuczinerezünk.

Érteni pedig csak akkor fogjuk egymást, s természetesen csak akkor is lehet majd szó társalgásról, ha a magyar előkelő hölgyek olyformán fognak foglalkozni a hazai irodalommal és művészettel, a mint ezt a nagyúri párisi asszonyok teszik, a kik «jour de réception»-juknak azzal biztosítanak vonzó erőt, hogy található ott mindig egy pár nagynevű művész és író is.

Pedig főként ezekből az elemekből alakulhat meg a magyar salon. Előkelő gondolkozású hölgyekből egyrészt, és írókból, művészekből másrészt. Bizonyos, hogy eleinte nem találják itt fel magukat valami kitünően a kaszinóbeli urak. Bizonyos, mert ők távolabb állnak ettől az eszménytől, mint az asszonyok, a kik nem csak a szerelemmel rokonabbak a férfiaknál, hanem a költészettel is. S a költészetet mindig is ők méltányolták jobban, mintegy érezve, hogy érettük van a poézis, s hogy miattuk szenvednek annyit a költők... De megszoknák ezt az

érintkezést s ezt az érdeklődést a nemes urak is, a kikre tudvalevőleg nemcsak az operett és a balett hölgyei birnak befolyással, hanem a mágnásasszonyok is. Bizonyos idő múlva otthon éreznék magukat ők is - saját maguknál, akkor is, ha könyvekről, pikturákról s a legújabb koreszmékről van szó; megszokták ezt a klímát, a melyben nem a turf-fogadások s a játék-szenvedély viharai zugnak, de az irodalmi és a művészeti csevegések szélcsendjében lehet szórakozni. S lassankint a most még szertehuzó, más-más planétán élő elemeknek harmóniás együttműködése megteremtené az igazi társalgást is.

Az első lépés persze az volna, ha az előkelő társadalom érdeklődni kezdene a magyar irodalom és nemzeti műveltség iránt. Mert a társalgás - az a társalgás, a melyről itt szó van, s a mely nálunk nincsen - rendszerint könyvekből indul ki s a szellem nyomtatott termékei szolgáltatják hozzá az anyagot. Csak igazán művelt, sokat olvasott emberek tudnak társalogni, - mert csak ezek tudnak az emberiség sok és különféle érdekei, vágyai, törekvései és eszményei iránt érdeklődni. S azáltal még nem lesz egy beszélgetésből társalgás, sem egy zsúrból szalon (e szónak nemes és franczia értelmében), ha meghivnak belé egy pár író. Mert nem szükséges éppen, hogy az író maga társalogjon s maga elméskedjen, - az kell inkább, hogy anyagot szolgáltatson a mások társalgásához, könyveivel, cikkelyeivel s az általa fölvetett eszmékkel. Nem produkálnia kell magát az írónak, hanem - jelen lenni. Nem conférence-okat kell tartania, mert így szabad liceumi előadás, vagy éppen akadémiai felolvasás lesz az összejövetelből, de nem szalon és társalgás.

Ez természetesen az írók jogosult álláspontja, de nem mindig azoké is, a kik meghívják őket. Ezek többnyire úgy gondolkoznak, hogy az írónak mulattatni kell a társaságot, a hová hivatalos. Hihetőleg ilyen célból invitáltak egyszer egy kitűnő íróval valamelyik előkelő családhoz ebédre, a hol kitűnően helyezték el: a ház úrnőjének jobbján, míg baloldalt egy előkelő katona foglalt helyet. Az író igen hálás volt ezért a kitüntetésért és pompásan falatozott a jóízű ételekből, de a társalgásban alig vett részt, a mi nagyon feltűnt a háziaknak, kik azt remélték, hogy híres vendégük sziporkázni fog az elmésségtől és vicczekkel fogja szórakoztatni a társaságot. A háziasszony nem is titkolta csodálkozását, s a pecsenyénél így szólt hozzá szemrehányó hangon:

- Ugyan édes barátom, miért olyan hallgatag ön? Mondjon már valami elmésséget!

- Igen szívesen, - felelte az író, barátságosan tekintve a szemben ülő öreg katonára. - Igen szívesen, mihelyest a tábornok úr elsüt egy ágyut.

Valószínű, hogy e feleletet arrogánsnak találta a kitűnő asszonyság, s valószínű, hogy ilyennek találta a tábornok úr is. Én, a ki nem vagyok katona, jó feleletnek tartom. Az író épp oly kevésbé jelent meg ott azért, hogy produkálja magát, mint a generális.

SZALÓN.

Régi vágyáról szólok a magyarnak, mikor a szalónról írok, a csevegésnek és az esprit-nek erről a külön vámterületéről. A függetlenségi politikusok nem rajonganak annyira a külön vámterületért, mint a független szellemek ezért a szalónért, a melyet olyan jó volna megcsinálni... Sajnos, olyan nagy szerepet játszanak nálunk a kávéházak - a Keletnek e szalónjai - meg a jourok - ezek a privát-kávéházak -, hogy nem tud létrejönni tőlük a nyugoti szalón, a melynek megteremtése körül pár év előtt olyan dicséretreméltó buzgalmat fejtett ki néhány úriasszony. Igazán nagy kedvvel fogtak hozzá, s megérdemelték volna, hogy az igyekezetük ne vesszen kárba... Mindent megtettek, a mi csak tellett tőlük. Megnyitották a termeiket, és íróknak is küldtek meghívókat.

De ez nem volt elég, kérem. Az író urak úgy viselkedtek ottan, mint a többi urak, s nem mulattatták eléggé a közönséget. Az volt a fölfogásuk, hogy ők ugyan fontos helyet foglalnak el a szalónban, de ez a hely nem a katedra vagy a felolvasóasztal, hanem csak olyan karos- vagy hintázószék, mint a többi nagyságos uraké és hölgyeké. Hogy ők rendszerint jobban társalognak, mint a nagykereskedők vagy a földbirtokosok, sőt mint a katonák is, az igaz, - de azért nem lehet föladatuk a társalgást *vinni és vezetni* vagy éppen értekezésekkel pótolni a szalónokban. Ez a hamis fölfogás volt az oka, hogy íróink mindig jobban érezték magukat a kávéházban, mint az úri szalónokban, a hol nem azt a helyet jelölték ki nekik, a mely megilleti őket. Egyszer s mindenkorra legyünk tisztában vele: a társaságban az írók csak publikum akarnak lenni, s nem látványosság.

A mi pedig a társalgás vezetését illeti, az mindenha a *nők dolga* marad, s első sorban a *házi-asszonyé*. Hogy a társalgás művészete tért hódítson, asszonyokra van szükség, olyan asszonyokra, a kik érdeklődnek a nap eseményei, a politika, irodalom és művészet szenzációi iránt, s érdeket tudnak kelteni irántuk másokban is. A műveltség: nem tudás, hanem érdeklődés. Azért is nem tudós nők kellene ide, hanem olyanok, a kikben megvan az érdeklődés adománya. Olyan asszonyok kellene, a kiknek nem az a vágyuk, hogy *udvaruk*, de az, hogy *szalónjuk* legyen. Olyan nemesszabású hölgyek, a kik maguk is jobban szeretik az esztetikai és irodalmi csevegést a pletykánál meg a flirtnél. Úriasszonyok, kiknek szemeiben nagyobb esemény egy új könyv egy új ruhánál, és érdekesebb a műtárlat a vaczi-utca kirakatainál. Hölgyek, kiknek a lángész jobban imponál, mint egy rendjel...

Ez a kép egy kicsit rokokószerű, nem tagadom. De hát elavult-e minden, a mi a mult szekulumban, a rokokó századában szép volt? A nagy forradalom előtti francia úrnőnek az alakja semmi esetre se avult el. A hogy a nagy causeur, Sainte-Beuve, lefesti őket az ő pompás paszteljeiben, melyeket szerényen csevegéseknek nevezett el, azonképpen frissen, üdén állanak előttünk régies frizurájukkal, üde szellemükkel, nyájas mosolyukkal, szivből fakadó érdeklődésükkel. Lelkük volt ezeknek a rokokó-asszonyoknak, azért tudtak olyan jól társalogni, s azért tudtak náluk mások is olyan finoman csevegni. A kik ott egybegyültek ezekben a női otthonokban, nem voltak éppen kivétel nélkül szellemesek, de a konverzációjuk szellemes volt, - a háziasszony esprit-jének meleg fénye képes volt megaranyozni az ő társalgásukat is. Itt a közönséges is megnevesedett, a mindennapos dolog ünnepi szint kapott, s a mi jelentéktelen volt, azt fontossá tette a mód, a melyben jelentkezett.

Mert azzal is legyünk tisztában, hogy a szellemesség nem abból áll elő, a mit mondanak az emberek, legyen bár az magában véve csupa viczcz és merő bölcsesség, hanem az által jön létre, a *hogyan* elmondják. Az esprit nem valami hallható, - az csak egy *forma*, a melyben az emberek észjárása megnyilvánul. S nem is az *anyag* hiányzik minálunk a szellemes társalgáshoz, nem a *tartalom*, hanem a *keret*, a *forma*. Mondanak nálunk igen szellemes dolgokat,

de *nem szellemesen*. Míg a rokokó-korszak francia szalonjaiban sok banalitást is mondtak, de szellemesen.

Ehhez minálunk még nem értenek.

Elöttem a képe egy olyan francia szalónnak, a minőt Madame Sophie Gay és Monsieur Sainte-Beuve (de l'académie française) megfestettek. Elöttem ezek az érzékeny lelkű francia dámák, a kiknek mindenkihez volt egy szavuk, a kik nem tüntettek ki szerfelett senkit, s mégis mindenkiben azt a benyomást tudták kelteni, mintha őket tüntették volna ki, - előttem ezek a mosolygó arcú és mosolygó lelkű hölgyek, a kiknek pusztán jelenléte elég volt arra, hogy körülből száműzve legyen minden brutalitás, minden udvariasság, sőt a közömbösség is. Elöttem ezek a régimódi asszonyságok, a kik érdeklődni tudtak és érdeket kelteni, s nem engedték meg, hogy náluk közönyvel fogadjanak vagy kisszerű gúnnyal illessenek valamely új eszmét, eszményt vagy könyvet. És előttem a kedves Madame Geoffrin, a ki azt mondá a vendégeinek, mikor egy-egy idegennek látogatását várta, hogy: *Legyünk szeretetreméltók!* Bájljuk el szeretetreméltóságunkkal az idegeneket!

És előttem áll (nem ugyan a Sainte-Beuve leírása, hanem a magam tapasztalása után) az előkelő magyar asszony, a kinek főgondja, hogy mentől fényesebb nevek és mentül előbbkelő rendjelek találkozzanak a jour-ján, - a ki többet beszél az utolsó divatról, mint a legújabb könyvről, - a ki a «szocietás»-hoz tartozókat a nevükön szólítja, s az író meg a zsidót *úrnak* hívja (a mi tudvalevőleg annyi ebben a társaságban, mint valakit kutyába venni), - a kinél politizálnak, intrikáznak, pletykáznak, fecsegnek, udvarolnak és flirtölnek, de nem társalognak, - előttem áll az előkelő magyar lady, a ki így szól a vendégeihez, mikor nem közéjük tartozóknak a látogatását (írókét, polgáremberekét) várja: *Legyünk leereszkedők!* Kötelezzük le leereszkedésünkkel az idegeneket!

De ne szidjuk a hölgyeinket. Nem mind ilyenek ők. Látok közöttük egynehányat, a mint muzsikálják a jövő zenéjét, s azon iparkodnak, hogy megteremtsék a magyar szalont s a magyar társalgást. Látok egynehányat, a kik tudják, hogy a szalónélet és az igazán művelt társalgás alapja az *egyenlőség*. Nem a demokratikus, hanem az *arisztokratikus egyenlőség*. A kiknek a szalónjából ki van zárva az a mágus, a ki nem tud érdeklődni, s a hol szívesen látják a polgárt, az író meg a zsidót, ha felküzdötték magukat a szellemi arisztokrácia felső tizezerjéhez. Látok egynehányat, a kik ismerik a következő esetet, s ugyanazt a tanulságot vonják le belőle, a melyet mink, a kik más levegőben nőttünk fel s más nevelést kaptunk.

Egy francia marsallnak dolga lévén egy kiváló íróval, azt írta neki, hogy az ügy megbeszélése végett látogassa meg őt. Mire az író ezeket a sorokat írta vissza:

Marsall úr!

Franciaországnak tizenkét marsallja van, de csak négy olyan írója, mint én. Beláthatja tehát, hogy a távolság az ön házatól az enyémig kisebb, mint az én lakásomtól az önég.

Fogadja, stb.
(Aláírás.)

Az önérzetes álláspontot, melyet e levél elfoglal, nem lehet eléggé helyeselni. Mert csak két tényező alkothat egészséges szalónéletet: *önérzet* azok részéről, a kik mostanság még kívül vannak ez élet keretéből, és *előzékenység* azoknak részéről, a kiknek az az ambíciójuk, hogy szalónjuk legyen. Fájdalom, nálunk olykor túlságosan önérzetesek azok, a kikre meghívás vár, s nem elég önérzetesek azok, a kik a meghívókat küldik. Magam hallottam egy író társamtól, hogy őt mintegy fentartással hívták meg egy előkelő család estélyére. Azt mondták neki, hogy lesznek ott ugyan olyanok, a kiknek nem lesz épp inyükre a dolog, de azért csak jöjjön! Az én író társam persze nem élt a meghívással, mert nem volt neki elég, hogy a háziak lássák

szívesen. Nem tehette ki magát annak, hogy valamelyik vendég csodálkozva nézzen rája, s azt kérdezze:

- Hogy került ez ide?

S a ház úrnőjét se tehette ki annak, hogy megszólják azért, mert olyan vendéget hívott meg, a ki - nem tetszik mindenkinek.

Világos, hogy ennél az úrnőnél hiányzik az a tehetség, a melylyel a többször említett rokokódámák birtak: az *egyenlősítés művészete*. A francia «Salons célèbres»-ben voltak diplomaták és tanárok, hercegek és írók, márkik és művészek, grófok és abbék, - de mindannyiukat egyenlőkké tette az a bűverő, mely a ház úrnőjének distingvált lényéből, igazán előkelő felfogásából sugárzott ki. Az a tény, hogy oda bejáratos volt valaki, egyszersmind paszpartuja, nemeslevele volt neki - egyenlővé tette mindenkivel. Annak a máskülönben érdemes asszonyságnak, a kiről itt szó van, nincs ilyen hatalma a nála megforduló szellemek fölött, s nem is tudja egyenlősíteni őket, - nincs is hát hivatva, hogy szalónt tartson és társalgást vezessen.

Hanem az a másik néhány, a kit látok a jövőben, s a kiknek a szellemi körvonalait sejtem, megcsinálhatja a magyar szalónt, - csak arra kell vigyázniok, hogy ebben a szalonban *általános társalgás* folyjon, mert e nélkül az csak egy finomabb és díszesebb cselédszoba. Nem szabad engedniök, hogy a társaság sokfelé szakadjon, s a szalón mindenik szögletében egy-egy szerelmes duett vagy pletykázó kvartett mulasson a saját számlájára, - mentől több tagját a társaságnak kell belevonni a konverzációba, a melynek témáit ügyesen kell a ház úrnőjének válogatni és változtatni, nem pedig a vendégek szeszélyére bízni. A ház úrnője minden vendégét jól ismeri, míg a vendégek egymástól sokszor idegenek, neki kell hát igazgatni és vezetni a beszélgetést. Úgy, hogy mindenek gyönyörűséget találjanak benne. Ebben is kiválóok voltak a francia szalónok vezető hölgyei, a kiknek bureau d'esprit-jeiben némely este egész könyvet - és pedig okos, izléses könyvet - beszéltek össze a vendégek. S ha akkoriban már feltalálták volna a sztenografiát, most pompás részletes jegyzeteink volnának ez összejövetelek eredményeiről, a melyek bizonyára becsesebbek lennének sok könyvnél, a melyeket olyan szerzők írtak, a kik nem tudnak társalogni.

Még a Rambouillet-palota hírhedt précieusejei is derék munkásai voltak a társalgás szép művészetének, s bármennyit gúnyolják őket, ők is hozzájárultak az izlés finomításához s a társalgási tónus nemesbítéséhez. S akármit gondoljanak mások, nyíltan kimondom, hogy még olyan esztergályozott és mesterkelt formájú társalgást is szívesebben látnék úgynevezett szalónjainkban, mint azt a jour-elmességet, a melyet mai nap produkálnak ott a modern fiatal emberek és századvégi hölgyek.

Mert ha látnám, hogy vannak nálunk précieuse-ök, azt is tudnám, hogy nemsokára jön egy Molière, a ki kifigurázza őket, s még később jön egy Staëlné meg egy Récamier-né, kik a természetes és egyszerű társalgás művészetével váltják föl szerencsésen a Rambouillet-szalón körmönfontságait és erőltetettségeit.

APAI TANÁCSOK.

Édes fiam!

Két esztendő lettél a mai napon Istennek végtelen kegyelméből, s bár okos vagy mint egy akadémikus (a tehetségesebb akadémikusok közül), még se érted meg azokat, a mik éppen mostan eszembe jutottak és itten következnek De azért leirom őket ide, ebbe a kis könyvbe - a melyet egyéb ingóságaimmal egyetemben örökölni fogsz tőlem, - leírom abban a föltevésben, hogy tizenöt év múlva elolvashatod és megérted azokat. A minő talentumosnak látszol, tán előbb is.

De ezt nem kívánom. Sőt óhajtom: ne légy csodagyerek, s a világ dolgát meg az élet rejtélyeit ne értsd meg időd előtt. Ne vesztegettesd meg magad attól a mondástól, hogy a ki mindent megért, az megbocsájt mindent. Mert mit ér az, ha sok megbocsájtánivalód van, s neked nem bocsájtják meg, hogy megértesz mindent? Bizony, édes fiam, nem szeretik a tehetséges embereket. Légy tehát korlátolt egy kicsit, a mi különben se fogja gátolni az előmeneteledet, s olvasd - és a szerint cselekedjél - a mint következik:

* * *

Higyjél az Istenben, de ne a boszuálló Istenben, ne is a büntető Istenben, ne a jutalmazó Istenben és ne a kegyelmes Istenben, hanem az Istenben istenigazában, a kit úgy hívnak: *Igazság*.

*

Szeresd az embereket, és meglásd: ők is szeretni fognak téged.

*

Tiszteljéd apádat és anyádat. Ez által ugyan nem leszel hosszabb életű e földön, de olyan kötelességet teljesítesz, a melyet csak értelem hiányában mulasztanak el az állatok.

*

Kölcsönt ne adj, de ne is kérj. Akkor nem fog rád haragudni senki, s - a mi még fontosabb és még kellemesebb - te se fogsz senkire haragudni.

*

Úgy az erkölcsi, mint az illemtörvényeket tartsd be a legnagyobb szigorúsággal, de légy elnéző azokkal szemben, a kik egy kissé eltérnek tőlük.

*

Semmi se rontja annyira a jellemet - még a politika se! - mint a kártyázás. Tehát ne játszszál! S ha egyszer lesz annyi pénzed, hogy elutazhatol a Rivierára, úgy bámuld meg a monakói szikláról a világ egyik legszebb panorámáját, de ne légy kíváncsi arra, hogy a *rouge et noir*-nál a vörös szín jön-e ki vagy a fekete. Egyik okvetetlenül kijön.

*

A mi tudásod van, azt tartsd gondosan titokban azok előtt, a kiknek kevesebb a tudományuk, nehogy magadra bősítsd az embereket.

*

Szolgálatkész légy mindenkor és mindenkivel szemben, tanácsot csak annak adj, a ki kér.

*

Ha még a te idődben is divatos lesz az a számárság, a melynek neve: *párbaj*, akkor tanulj meg úgy vívni, mint egy vivómester. Akkor aztán bátran kérhetsz bocsánatot, ha megsértettek.

*

Gazdálkodjál a pénzzel meg az idővel. És pediglen az idővel jobban mint a pénzzel, mert az idő napról-napra drágább, a pénz pedig évről-évre olcsóbb.

*

Arra ügyelj, hogy a barátaid okos s az ellenségeid tisztességes emberek legyenek. Akkor nem kell félned sem a barátaidtól, sem az ellenségeidtől.

*

Iparkodjál önismeretre tenni szert s akkor az erényeidet éppen úgy fogod fékezni, mint a hibáidat.

*

Bátorságodat ne azzal bizonyítsd, hogy az embereket félelembe ejted, hanem azzal, hogy nem félsz tőlük.

*

Vigyázz, hogy ne legyen mindig igazad s veszíts el néha egy-egy fogadást olyan dologban, a melylyel tisztában kellett volna lenned.

*

Ha észreveszed, hogy farkasok közt vagy, akkor ordíts. Nem lesz bántódásod.

*

Ha látod, hogy üldöz a sors: fordulj meg s állj vele szembe. Ha futsz előle, utólér; ha elébe állsz, talán kifoghatsz rajta.

*

Ha megtetszik neked egy asszony, úgy ott maradhatsz a közelében. De ha te tetszel meg neki, akkor fuss tőle ezer mértföldnyire.

*

Csak jó könyveket olvass és csak jó társaságba járj, mert a rossz könyvek és a rossz emberek többet ronthatnak, mint a mennyit a jó művek s a tisztességes emberek javíthatnak rajtad.

*

Légy büszke, de úgy, hogy a büszkeséged szerénységnek lássék. Légy szerény, a nélkül, hogy megalázkodnál. Légy nyájas, a nélkül, hogy hizelkednél. S légy becsvágyó, de a nélkül, hogy a büszkeségedből egy fikarczynit áldoznál föl.

*

A kik fiatalabbak nálad, azokkal úgy beszélj, mintha egykoru volnál velük, az öregekkel pedig úgy, mintha a kortársaid lennének, s mindannyian szeretni fognak.

*

Ne végy mindent készpénznek, a mit hallasz, de arra törekedjél, hogy minden készpénznek vétessék, a mit mondasz.

*

Szokd meg korán, hogy ne csodálkozzál semmin és ne ijedj meg semmitől. Mert mentől ostobább az ember, annál többet csodálkozik, és annál többször ijed meg.

*

Szokd meg az egyedüllétet, de ne annyira, hogy a magányt jobban szeresd a társaságnál, - s kedveld a társaságot, de ne annyira, hogy nélküle meg ne tudnál lenni.

*

Ne félj a haláltól, és sokáig fogsz élni.

* * *

Ezeket írtam a kis fiam születésnapjára a jegyzőkönyvembe, azzal a célzattal, hogy ha tizenhét éves lesz, a hasznukat lássa. De ha van valami okos ezekben a tanácsokban, mért ne olvasná azokat más is? Most is vannak fiatal emberek, a kik tanácsra szorulnak, mikor az életbe kilépnek. Ezeknek a kedvéért másoltam le e jegyzeteket, abban a tudatban, hogy a kicsi fiu, a ki csak tizenöt év múlva leszen «ifju», nem haragszik meg, ha a számára írt tanácsokat mások olvassák előbb. Ő talán nem is fogja már a hasznukat vehetni. Mert másfél évtized alatt nagyot fordulhat a világ, s még nagyobbbat változhat a divatos morál. A világ ugyanis meg a morál folyton változik, s éppen a kis fiuk azok, a kik megváltoztatják, a mikor megnőnek. A nagy forradalmárok s a nagy bölcselők valaha mind kis fiuk voltak.

SZERETETREMÉLTÓSÁG.

A polgári társaság ama tagjaira, a kik szépen tudnak kalapot emelni, jó képet vágnak a mások bolondságaihoz, barátságosan mosolyognak előttük egészen közömbös emberekre, s nem mondanak senkinek kellemetlenséget a szemébe, ezekre a derék halandókra igen könnyen rámondja a közvélemény (a mely Nietzsche szerint nem egyéb, mint: privát-lustaság), hogy azok *szeretetre méltó emberek*.

Az első - fölületes - látásra csakugyan azok. Megvan bennük a szeretetre méltóság *negatív* eleme és ingredienciája: nem tesznek semmit, a mit önönmagukkal elkövetetni nem akarnak. De hiányzik olykor bennük e dicséretes és ritka tulajdonság *pozitív* eleme: a jó szív. Pedig csak a jó szív udvariassága emelheti és hatványozhatja a kedveskedést szeretetre méltósággá. A mosoly, mely csupán az ajkról jön, még csak kedvesség. A szívből kell fakadnia, *szíves* mosolyonak kell lennie, hogy szeretetre méltóságot hirdessen.

Oly tulajdon ez, a melyre vajmi sokan törekednek, akár egy zsíros hivatalra vagy szép tisztségre. És pedig hiába! Mert nem lehet rá szert tenni se iparkodással, se korteskedéssel, se tanulással, se másféle erőlködéssel. A szeretetre méltóságnak nincsen felsőbb leányiskolája, se nőképzője, se egyeteme, se művészeti akadémiaja. Szív kell hozzá, jó meleg szív. Ha aztán ahhoz a csekélységhez *emberszeretet* járul (s az megvan, a hol meleg szív dobog a derékfűző vagy a pánczélos ing alatt), az emberiség közös s az embertársaink külön érdekei iránt való érzék, meg a kedélynek bizonyos vidámsága, - akkor lehet csak szeretetre méltóságra törekedni. Máskülönben minden stréberség haszontalan és fölösleges izzadás, mely legfeljebb *kedves emberré* tehet valakit. Egészen másképpen áll elő a szeretetre méltó ember. Abban az értelemben, hogy méltó is legyen a szeretetre.

Ki méltó a szeretetre? Csak az, a ki maga is szeret, és pedig bizonyos melegséggel szeret. A szeretet melege olyan, mint a jótékony nap: betölti a legkisebb zugot is, s mindenütt derűt fakaszt, a viszontszeretet kellemes melegét. Azért nincs meghittebb hely, mint egy szeretetre méltó ember otthona, s nincs jobb társaság, mint a szeretetre méltó embernek bizalmas köre. A megbocsájtás, az elnézés, az udvariasság és a szeretet illatos levegője ez, melybe tudattalanul is vágyik az, a ki jó emberek között érzi jól magát.

Csak a szívnek és az elmének szerencsés összhangzata, szimfónikus hangvegyüléke teremtheti hát meg az emberszeretet ama nyilvánulását, a melyet úgy hívnak: szeretetre méltóság.

Ma bizonyára jóval kevesebb a szeretetre méltó ember, mint a mennyi a mult században volt, a mikor még több idejük akadt az embereknek az egymással való törődésre. Mostanság a modern ember úgy el van foglalva a maga dolgával, hogy alig van érkezése az emberiség, a társaság számára. A ki manapság emberek közé megy és társaságokban fordul meg, rendesen csak a maga kedvét keresi ott, s másoktól vár szeretetre méltóságot. Innen az a kissé feszes hang, az a kevéssé könnyed társalgás, mely a mai zsúrokat jellemzi. Mindenki részesedni akar a mások jóindulatában s megfélekedzik arról, hogy a társaság hasonló a tükörhöz, meg a vízhanghoz, mely szívesen mutat szebbet s készséggel kiált nagyobbat. De szépen kell belenézni s kedveset kell belekiáltani, hogy örömünk legyen tőle. S mert mindenek (a mi itt persze azt jelenti, hogy: sokan) másoktól lesik a szeretet s érdeknélkül való közeledés melegét, hát nem is melegedik át igazában senki. Az emberek csak *kedveskednek* egymásnak, de nem szeretik egymást. Hiányzik hozzá sokszor *a jó szív udvariassága*, mely gyakrabban előforduló erény volt akkoriban, mikor még az emberek nem éltek oly lázas hamarsággal, mint napjainkban, s több idejük volt egymáshoz, mint e gőzzel, villámmal és már-már aperiógus erővel dolgozó századvégben.

Úgy látszik, hogy ennek a máskülönben olyannyira érdekes századnak az emberei nem éppen kiválóan szeretetreméltók. Ezek a jó urak, e becsületes feltalálók, e nagy államférfiak és ragyogó tollú írók rengeteg sokat tanultak, nagy fényességeket kreáltak, szédítővé tették nekünk közönséges, elmaradt embereknek a huszadik század perspektíváját, de a szeretetreméltóságuk (akár a Brunetiére úr tudománya) csődöt mondott. A nagy Napoleon, ki a XIX. számú szekulumra oly hathatósan nyomta rá fegyveres bélyegét, bizonyára nagy Universal-Genie volt, a tetteknek tán legnagyobb lángelméje, de éppenséggel nem szenvedett szeretetreméltóságban. Olyan volt ő mint a Tasso Antoniója (Goethe drámájában): ajaccioi bölcsőjétől távol maradtak a gráciák. S a mi Bismarckot illeti meg Vilmos császárt, náluk is hiába keresnél nagyobb porciót a szeretetreméltóság nyájas tulajdonságából. Ám a 18. század nemcsak a forradalom véres ideje, de a szeretetreméltóság mosolygó százada is volt. Ez időszak nevezetes férfiai és asszonyai között valósággal grasszált ez a szép erény. Az akkori szalónok, s nemcsak a francziák egyedül, igazi melegágyai voltak a szeretetreméltóságnak, a melyet nem átallok a *legegyetemesebb* erénynek nevezni. De hát akkor nemcsak a közlekedési eszközök jártak lassabban, mint most, - az egész élet csöndes andantinóval haladt. S az embereknek több idejük lévén, nemcsak pletyka volt több, mint ez időszerint, hanem szeretet is. Már pedig csak a szeretet szüli a szeretetreméltóságot, és semmi más.

E szépséges virtus egyik legklasszikusabb példája talán Ligne herczeg volt, ez az igazándi «litterary gentleman», a ki irataiban és leveleiben mindenütt az általános emberi érdekekért hevült, - a ki szalónban, útközben, az utcán s mindenütt, a hol emberekkel került össze, az *embertárs* érdekét kereste. Ő volt az az ember, a kinek a szíve is helyén volt, meg a szava is. Mert az az igazi szeretetreméltóság, mikor a jó szív okosan és elmésen tudja magát kifejezni. Ő herczegsége nem volt aféle jóbolond, a minőnek sokan képzelik a szeretetreméltó embereket. Elnézéssel volt ugyan a mások hibái iránt, de azért valódi «esprit gaulois»-val tudta ostromozni korának és kasztjának hibáit és előítéleteit. Ám a hol emberi érdeket látott sértve - akár egyénit, akár nemzetit vagy fajbelit - ott a legnagyobb altruizmussal állott a gyengéknek oldalához, a kiket szóval, írásban, gúnynyal és iróniával egyaránt lelkesen védelmezett. Az ilyen szeretetreméltó ember valóban méltó a szeretetre. Mint író, ez a derék Ligne herczeg már nem sokat számít, s ebben a szép országban talán Tóth Bélát kivéve (a ki mindent olvasott), senki se olvasta a leveleit meg a memoárjait, de mint «aimable» ember ma is modellje lehetne annak a ritka kvalitásnak, a melyről ez igénytelen sorok szólnak. Annak a ritka species-nek, a mely előtt mélyebben illik kalapot emelni, mint a vezérigazgatók előtt. Mert több vezérigazgató van, mint szeretetreméltó ember.

Két úri ember, a ki összetűzött valami ostobaságon, arra kérte Ligne herczeget, engedné át nekik a franczia határhoz közel, de belga területen fekvő birtokát barátságos golyóváltás végett. A herczeg eleget tett a kívánságuknak s azonnal értesítette a jószágigazgatóját, hogy a párbaj napján reggelit hat, ebédet pedig öt személyre készíttessen.

A párbajnak a reggeli és az ebéd közé eső időben kellett végbemenni.

De alig mult el egy óra, Ligne herczeg már megbánta tréfáját s (most jön a szeretetreméltóság!) gyorspostát röpített az intendánsához amaz újabb utasítással, hogy reggelit hat, ebédet pedig hét személyre főzessen. Mert - tette hozzá a herczeg - a párbaj után hihetőleg éhesebbek lesznek a felek, mint mérkőzés előtt.

Az úgynevezett kedves ember - a ki ugyancsak távol áll a szeretetreméltóságtól - a második levelet aligha írta volna meg, s az első mellett maradt volna, a mely elmésebb, de szeretetlenebb is.

A franczia társaságból kell vennem az elmés szeretetreméltóságnak egy másik példáját is, a melyet csak méltányolni lehet, utánozni - fájdalom! - nem.

Egy ebédnél, a melyen Hugo Viktor és Coppée Ferencz is résztvett, valaki felköszöntötte a nemzet jelenlévő két ünnepelt költőjét. Mielőtt megnevezte volna őket, ez utóbbi felkiáltott:

- Ohó! Itt csak egy nagy poéta van!

Az ősz Hugo pedig tréfás fejcsóválással szólt közbe:

- Hogyan, édes Coppée? Hát én már semmi se vagyok?

Valódi tizenhatszadik századbeli finomság, mely édesen hat ama sok kedveskedés közt, a melyet mostanság kénytelenek vagyunk az igazándi szeretetreméltóság szurrogátumául elfogadni.

Nem volt kevésbé szeretetreméltó az a fiatal úri ember se, a ki egy vénülő kisasszonyhoz, mikor az arra hivatkozott, hogy idősebb nála, s anyai barátnője lehetne, így szólt tiltakozva:

- Ugyan, kérem, mit akar? Az a pár perc nem számít!

A mai szeretetreméltóság - a melyet közönséges kedveskedésre szállított le az emberek gyors élete nem igen produkál ilyen finomságokat. Ritka adomány ez, s észre kell azt vennünk, ha nem is csillog olyan fényvel, mint sok modern embernek állandó, szinte sztereotip mosolygása, mely nem a lélek nemességét tükrözi, hanem csak a konvenció parancsolt nyájasságát. Ez az utóbbi vékony máz csak, mely a melegben megolvad, a hidegben lepattan, - felszínes burkolat, a melyről az első eső alkalmával kisül, hogy nem *waterproof*. Amaz, a másik, belső tulajdonság, a lélek tartalmából való, s derűt, vigasztalást kelt mindenfelé. A ki ezzel az erénnyel ékes, mindent másképpen tesz, mint a többi emberfia.

Szépen adni, ajándékozni például csak szeretetreméltó ember tud. Innen van, hogy néha a nagyértékű ajándéknak nem örülsz annyira, mint valami apróságnak. Mert az utóbbit mosolygó szívtől kaptad, valóban szeretetreméltó embertől. S itt áll csak igazán a mondás: *forma dat esse rei*. Az ajándékozás módja lényegesebb annak tárgyánál. S nemcsak az ajándék, még a borra való is jobban esik, ha szeretetreméltó módon adják. Hallottam már pinczérektől is, hogy némely ember garasát szívesebben fogadják el, mint másnak a hatosát. Ez csekélységnek látszik, de apró vonásokból épül föl a legnagyobb kép is. S az embernek reggeltől estig, gyermekségétől késő véniségeig mindig van alkalmja szeretetreméltónak lenni. Ne mulasszuk el ez alkalmakat. Ha azt akarjuk, hogy szeressenek bennünket, legyünk szeretetreméltók.

Egy királytól kegyet kért egyszer valaki, - jutalmat teljesített nagy szolgálataiért.

- Sir! így szólt a felséghez. - Tégy engem gentleman-né!

- Igen sajnálom, - felelte a király, - ez nincs hatalmamban. Adhatok magas rendjelet, főhivatali, sok más kitüntetést. De gentleman-né nem tehet a király.

Ilyen gyenge a király és minden más hatalmasság a szeretetreméltósággal szemben is. Szeretetreméltóvá se lehet kinevezni, megtenni senkit. Arra éppen úgy kell születni, mint a gentlemanliness-re. Bizonyos fajta szív kell hozzá, mely másokért is tud dobogni, az embertársnak, helyesebben: a társemlernek érdekeiért is képes hevülni. Pazar szív kell hozzá, mely nem közönyös azoknak a sorsa iránt, kikkel a saját sorsa vagy helyzete összehozza.

Íríg ember nem lehet szeretetreméltó, valamint a féltékeny se. Csak a ki nyugodtan, sőt megelégedéssel tudja nézni mások boldogulását és előmenetelét, sikereit és szerencsáját, csak az lehet szeretetreméltó. Csak annak jöhetnek igazán szívéből azok a hangok, melyeket a barátság szavának szokás nevezni s a mely tulajdonképen nem egyéb, mint a szeretetreméltóság széphangú zenéje.

Az önző se lehet szeretetreméltó. Csak a ki saját érdekét alá tudja rendelni a közérdeknek s (a mi még nehezebb!) a környezete magánérdekeinek, csak az fog édesen játszhatni ama húrokon, a melyeken a szeretetreméltóság hangja pendül.

Igazán szeretetreméltó tehát csak az az önzetlen, írgység és féltékenység nélkül való ember lehet, a kit tetteiben és nyilatkozataiban az emberek iránt érzett szeretet vezérel. Igen természetes, hogy bizonyos mérvü műveltség és elmésség is kell hozzá, hogy a szeretetreméltóság reliefet nyerjen. De alapja örökké a szeretet marad, a mely nélkül nem támad se szeretet, se szeretetreméltóság.

Azért van olyan kevés szeretetreméltó ember. S azért kell megbecsülnünk azt a bizony nem igen sokat, a kikkel mégis szerencsénk van olykor találkozni.

A FEHÉR ASZTALNÁL.

Régi mondás, és régen is tanultuk, hogy nem azért élünk, hogy együnk, de azért eszünk, hogy éljünk. Mégis, mintha nem bíznának az emberek valami sokat e mondás bölcsességében, - sokan azért látszanak élni, hogy egyenek. Az asztal örömei nem utolsó helyet foglalnak el a gyönyörűségek rangsorozatában, s egy latin vers szerint a szerelem is rosszul érzi magát jó vacsora nélkül. *Sine Cerere et Baccho friget Venus*. Még azoknak is, a kik esküsznek a régi közmondásra, a kik tehát nem szenvednek ínyességben, még azoknak is fontos dolog az evés - éppen azért, mert fontos dolog az élet, - s nagy súlyt fektetnek az ebédjükre, mert optimisták lévén, nagy értéket tulajdonítanak az életüknek. Jól akarnak enni, hogy elmondhassák, miképp jól élnek.

Egy kitűnő államférfiu, a ki ugyancsak értett az élet művészetéhez, a finom Talleyrand, midőn egyszer azt kérdezték tőle, hogy hogy érzi magát, így válaszolt:

- Pompásan ebédeltem.

Hogy megérthessük e feleletet, ismernünk kell persze a másik talleyrand-i mondást is, a mely így szól: a beszéd arra való, hogy a gondolatainkat elrejtjük vele. Gondolom, ezuttal a következő gondolatot takarta el vele a nagy diplomata:

- Miután jól ebédeltem, hát tűrhetően érzem magam. S az, a ki jól eszik, már nem is érezheti magát valami rosszul ebben a világban, a mely efféle gyönyörűségeken kívül úgy se nyújt valami sokat.

S mert a parókásfejű államművész már öreg volt akkor, tán még a következő gondolatot is elhallgatta: *Öreg embernek egy jó ebéd a legszebb pásztoróra.*

Valóban, mentül öregebb az ember, azaz: mennél rosszabb a gyomra, annál jobban örül az evésnek. Ha örökre elbúcsúzik tőle a szerelem, menedékvára a fehér asztal. Ifju emberek, a kikre még nyájasan mosolyognak a nők, szuverén megvetéssel viseltetnek a lakomák iránt, s ha csak egy piczinyke idealizmus dagasztja keblüket, jobban lelkesednek egy második négyesért, mint egy harmadik fogásért. A szerelem és a gourmandise, az ifjúság és az evés művészete ritkán találkoznak. A míg a szerelem - a fiataloknak ez ínyessége - lángol, addig nem látni meg a gourmandise gyöngye mécsesét, a mely halványan pislog, az öregek ez ártatlan szerelmét, mely refugium nekik a késő esztendőben. A fiatal gourmand majdnem oly ritka, mint az öreg szerelmes, s nem is kevésbé nevetséges. S én megvallom, kissé megvetem azokat a fiatal nagyságos urakat, a kiknek nagy dolog az evés, valaminthogy szánom azokat a szegény öregurakat, a kik oly kevésbé büszkék, hogy szerelemre vágynak.

Valamint minden évszaknak, úgy minden életkornak is megvannak a maga örömei. S jóra való fiatalember már csak azért se lesz ínyencz, mert nincs ideje hozzá. A mi ideje van, az a hazáé meg a nőké, nem pedig a fehér asztalé, a hol a rokkantak ülnek, a penzionáltak, a vének, a kik «ad acta» vannak téve.

Mégis minden ember napjában bizonyos időt az asztalnak szentel, életének egy részét evéssel tölti, s azokra nézve, a kik nem ínyenczek, szintén nem közömbös, hogy *milyen* az az asztal, s hogy miként telik mellette az idő. Ha még olyan fejedelmi felsőbbbséggel tekinti is valaki az asztal örömeit, s ha teljesen közömbös rá nézve például, hogy tiszta bort töltenek-e poharába, nem lesz neki mindegy, hogy kiknek a társaságában ebédel.

Egyedül étkezni a világ legkellemetlenebb dolga. Csak királyoknak való ez, ezeknek a szegény embereknek, a kik mindent a nyilvánosság előtt kénytelenek tenni, a mit mások ellenőrzés nélkül mivelhetnek, a éppen csak akkor vannak magukra hagyatva, a mikor mindenki

társaságra szorul. Ezek a szegény emberek soha se ülhetnek le vidám asztal mellé egy finom restaurant-ban vagy vidám sörházban. Hol Európa néz rájuk, a mikor gálaebédeket adnak, hol meg egymagukban esznek, azzal a hihetetlen gyorsasággal, mely a fejedelmek privátebédjeit jellemzi. Igazán terhes hivatal az uralkodóé már csak azért is, mert bár rengeteg sokba kerül az ebédje, még se örülhet vele úgy, mint akárhány alattvalója, a ki pedig még tartozik az árával a mészárosnak meg a fűszeresnek. Ki tudja, vajjon nem-e az dobta ki Orth János vitorlását a sik tengerre, hogy főherczeg-korában nem mehetett sans gène egyik restaurant-ból a másikba? Ha már rejtély, akkor ez is éppen úgy lehet a kulcsa, mint akármelyik más kulcs... Én láttam ezt a derék embert, ezt az etikettet gyűlölő bohémet vig asztaltársaságban, s észrevettem rajta, hogy jobban szereti ezt a kis függetlenséget az összes czimeknél, mikkel a születése meg a katonai karrierje felruházták. Nem hiszek a legendában, a mely szerint uralkodni szeretett volna Bolgárországban; nem volt ő benne semmi abból a nagyravágyásból, a mi Ferdinándot levitte a délszlávok közé, inkább hasonlított ő felséges nagynénjéhez, a mi szépséges királyasszonyunkhoz, a kinek terhére volt a korona és az uralkodás, a forma meg az etikett, s a ki csak ember szeretett volna lenni és asszony. Igen, ez a derék fiatal ember is csak ember akart lenni és férfi, - s kedvére óhajtott szeretkezni meg ebédelni. Ezért nyergeltette meg a vitorlását s ezért vágdatott neki a legveszedelmesebb tengereknek... S ott ebédelgetett kisdud hajójának picziny termében a képzelhető legjobb társaságban, egy szeretett csinos szőke asszonykával mindaddig, míg nem jött egy nagy vihar, s a hullámok nem csaptak össze a feje fölött...

Mert nem jó, ha egyedül vagyon az ember, s az se jó, ha egymagában eszik. Jó ebédhez jó kompánia is kell. Azért hát csak olyan asztalokról szólok, a melyeket vendégek ülnek körül.

Hogy miként kell teríteni ezt az asztalt, s hogyan felszolgálni az ételeket, arról hallgatok. Ezekről a «nagyfontosságú» detailkérdésekről olvassák el ama kézikönyveket, a melyek e kérdések aprólékosságait felsorolják és kodifikálják: a Madame d'Alq hires művét, az Eberhart német kódexét s a mi *Nagyvilági Hölgyünk* illemkönyvét. Avagy helyesebben: ne olvassák őket, mert épp oly kevésbé fogják megtanulni belőlük, hogy mint kell viselkedni az asztal körül, mint a mily nehezen menne könyvből tanulni meg a hadvezérséget.

Ennek a művészetnek, valamint az illem- és izlés-törvényeknek általában egyedüli iskolája a *világ*, és pedig az úgynevezett *nagyvilág*. A ki ebben a világban nyílt szemekkel és tanulmányos lélekkel tekint körül, az néhány apró botlás után tudni fogja, hogy mint kell viselkednie az asztalnál.

Egy régi francia mondás - szerint a melynek már nincsen is gazdája - az asztal a jónevelésű ember próbaköve. *La table est la pierre de touche de l'homme comme il faut*. Ott látják meg legjobban az emberen, hogy minő családból való s az asztalnak is megvannak, akár a párbajnak, a maga törvényei, a melyek ellen nem szabad vétetni annak, a ki a jó társasághoz számítja magát.

Balaton-Füreden történt, abban az időben, midőn e kies gyógyhely a hazai arisztokrácia kedvelt fürdője volt, hogy az előkelő társaságba csöppent egy elegáns külföldi, a ki egy német grófi család jólhangzó nevén mutatta be magát a magyar uraknak. Ügyes és bátor modora daczára gyanusnak tünt föl többek előtt, s néhányan abbéli aggodalmukat fejezték ki, hogy a «gróf» aligha «waschecht».

- Ebédeltetek már vele? - kérdezte a gyanakvókat egy Esterházy, az akkori szezon legelőkelőbb vendége.

- Még nem, - felelték amazok.

A herczeg még aznap felszólította a nyájas idegent, hogy ebédeljen egyszer az ő asztalánál. Amaz mód nélkül megörült a kitüntető meghívásnak s mindjárt aznap odatelepedett Esterházyékhoz. És pedig vesztére. Mert ebéd után a herczeg így szólt a barátaihoz:

- Ettől a sujet-től valahogy meg kell szabadulni... Kalandor.

- Igazán? Honnan tudod?

- A módról, a hogy ételt rendel - felelt a mágnás, - a hogy eszik s a hogy fizet. *Nem úri ember.*

S az egész társaság visszavonult tőle. Rövid idő múlva pedig kiderült róla, hogy egy szászországi banknak az expénztárosa, a ki elemelte otthon a kasszát s most grófi néven mulatja el a sikkasztott összeget. A «próbakő» elárulta őt.

Johnson mondása, a mely szerint «civilizált emberre nézve az ebéd a legfontosabb dolog», bizonyára nagy tulzás. De van benne, mint minden hazugságban, egy csipetnyi igazság is. Arra nézve, a ki kedvelt tagja akar lenni a társaságnak - arra nézve az ebéd igen is fontos dolog. S ha nem is éppen az ebéd, de a mód, a hogy ebédelnek. Ezt tanulmányoznia kell, különben minden egyes ebéd, a melyet társaságban kénytelen elkölteni, tortura lesz rája nézve. Pedig nemcsak azzal szerzünk barátokat, ha ebédeket adunk, de azzal is, ha *jól* tudunk az embertársainkkal ebédelni.

Nem láttak önök még soha derék embereket kétségbeesni, a mikor előkelő helyekre hívták meg őket? Nem szaladt még önökhöz senki és kérdezte ilyen alkalommal desperátus képpel, hogy milyen kabátot huzzon? És minő keztyűt? Ezekre nézve igazán mindmegannyi csapás, valahány meghívást kapnak úri asztalokhoz, míg annak, a ki az ilyen «puerilitás»-okkal tisztában van, csak kedvére és örömére lehet minden oly lakoma, a melyet vig társaságban lehet végigenni. Mert valóban nincs hamarjában kellemesebb szórakozás, mint két kedves női szomszéd társaságában költeni el egy finom ebédet.

A nők sehol se olyan kedvesek, mint a fehér asztalnál, s egy női gourmande, a mikor néhány izes falatot már evett s egy pohárka bort megivott, rendesen sokkal szellemesebb, mint a mikor tánczol s a fáradságtól alig piheg. A ki szerelmes akar lenni egy hölgybe, az ebédnél üljön melléje. Ám, ha azt akarja, hogy ő is megnyerje a szomszédnője kegyét, akkor jól szedje magát össze, mert a társaság hölgyei nagyon megfigyelik az evésed módját; inkább bocsájtják meg, ha számárságot beszélsz, mint azt, ha csuful eszel. Ilyenkor hevesen kell udvarolni, s keveset enni. Inni többet szabad, de úgy kell tenned, mintha a szomszédod bájaitól csipnél be, nem pedig a bortól. Ha sokat ennél, az sérthetné a hölgyet, a ki többre becsüli magát a legfinomabb halnál. Ha ildomos módon akarsz viselkedni, azt kell egyre bizonyítanod, hogy az étlap legjobb fogása mégis csak a kellemes szomszédság.

De hát csak rutinos ember fogja magát jól érezni a más asztalánál, főleg ha a «más» előkelőbb mint ő. Igazi grandseigneur-öknél is tapasztalni néha lámpalázat, a mikor még nagyobb urakhoz: királyokhoz vannak híva. Ugyanilyen hangulatban vannak az ügyetlen evők, akárhová invitálják őket. Ezeknek aztán kínszenvedés az ebéd, a melynek alig várják a végét. S e jó emberek még annak is ki vannak téve, hogy távozásuk után a háziak keményen megkritizálják őket s szigorúan fölteszik magukban, miképp «ezek az urak nem ülnek többet az asztalunkhoz.»

Első szabály talán a pontosság. Ezt betarthatja mindenki, - még az is, a ki nem ismeri a nagyvilág illemtörvényeit. A francia szabály e tekintetben, hogy a meghívottak tíz percczel jelenjenek meg a kitűzött idő után, valószínűleg azért, mert esetleg gyorsan járhat az órájuk, s ha pontosan érkeznek, zavarba hozhatják a vendéglátót. (Ugyanazon szempont ez, a mely azt parancsolja, hogy párbajoknál meg tíz percczel korábban kell jönni a kitűzött óránál.) Tíz percnél többet késni az ebédől, olyan szabadalom, a melyet csak nagyon előkelők

engedhetnek meg maguknak; de legyenek ezek az urak meggyőződve, hogy őket is megszólják, ha e szabadalommal élnek. A terminusnál korábban jönni: olyan ostobaság, hogy erről a szinte képzelhetetlen esetről törvényt se hoztak.

Egy gyermektelen milliomos két fiatal ismerőst annyira megkedvelte, hogy elhatározta, miképp egyiküket általános örökösévé teszi. Hogy jobban kiismerje őket s megkönnyítse a választást magának, gyakrabban hívogatta meg őket ebédre, vacsorára. Egy ilyen alkalommal megkérte őket: legyenek őszinték s mondják meg nyíltan, mi erényeik és mi hibáik vannak. Az lesz az örököse, a ki jobban megtetszik neki.

Az egyik így szólt:

- Tudtommal nincs semmi feltűnőbb hibám, csak az, hogy hirtelen-mérgű vagyok. Ilyenkor aztán nem tudom, mit csinálok. Egy ilyen rohamomban összetűztem az apámmal s agyonütöttem.

A másik mosolygott.

- Nem akarok éppen szerénytelenkedni, - mondta. De tanum rá minden ismerősöm, hogy korcsmába nem járok s szelid természetem van. Jól gazdálkodom s az egész város dicséri jótékonyágomat. Hibám azért nekem is van. Én Istenem, kinek nincs hibája? De olyan csekélység, hogy talán nem is érdemes beszélni róla...

- Mégis, mégis... sürgette a háziúr.

- Hát egy kissé megbizhatatlan vagyok, - felelte az erényes ember. - Ha például rendezvoust adok valakinek, akkor nem jelenek meg pontosan, ha pedig ebédre hívnak, rendesen megkésem egy félórával. Nem tudok pontos lenni...

- Elég! elég! kiáltotta ijedten a milliomos. - Én az apagyilkost választom.

Ez az adoma valószínűleg épp oly kevésbé történt meg, mint a legtöbb anekdóta, a melyeket igazakként elbeszélni szoktak, de jellemző mindenestre arra nézve, hogy milyen fontos dolog: pontosan jelenni meg a lakomákhoz, a melyekre az ember hivatalos.

Annyi bizonyos, hogy a fehér asztalnál nehezebb úri módon viselkedni, mint a zöldnél. E viselkedés legjobb tanítója: a jó példa. A ki az ebédnél nemcsak eszik, hanem körül is néz, s megfigyeli a jó példát, nem csak jól fog lakni, de megtanulja az evés mesterségét is.

Ne csodálkozzunk, hogy még az ugynevezett *ó társaság*-ban is sok embert találunk, a ki nem tud enni. Az evés művészete *új tudomány*, a melynek kezdetei nem nyúlnak vissza az ókorra; s azok az akadémiai tudósok, a kik értekezéseiket a fenicziaiakkal vagy - ha már nagyon modernek - legalább is a régi rómaiakkal szokták elkezdni, bizony zavarba jönnének, ha az evés művészetéről kellene írniok. Ettek bizonyára - és pedig jó falatokat - a fenicziaiak is; *Lucullus* meg éppen hirhedt volt az ebédeiről, a melyek néha politikai jelleggel is birtak. De ez csak olyan művészet nélküli evés volt, a melynél az volt a legfőbb virtus: sokat tálalni és sokat falni.

Szépen enni akkor kezdtek az emberek, a mikor már alaposan el volt rontva a gyomruk -, a tizennyolczadik században, kevésbé a nagy forradalom előtt. *Delille* például, egy akkori poéta, a ki pedig mindig a legjobb körökben mozgott, érett férfikorában tanult meg enni. Ő maga beszélte el, hogy mikor valahonnan nagy diner-ről jött, egy hölgy megkérdezte tőle, miképpen viselkedett az asztalnál?

- Hát csak úgy, mint bárki más, - felelte a költő.

- Alig hinném, - kételkedett az úrhölgy mosolyogva. - Fogadok önnel, hogy legalább is tiz hibát követett el a levestől a fekete kávéig.

Delille. - Csak nem gondolja, hogy nem tudok tisztességesen enni?

A hölgy. - Kérem, az nem olyan könnyű dolog... Lehet valaki igen derék férfiú, tisztességes hazafi, sőt nagy tudós is, és mégse tudja, mint kell hozzáfogni az ebédhez... Ugyan kérem, mit tett ön a szalvétájával, mikor leült az asztalhoz?

Delille. - Hm, hát egyik csücskét keresztülhúztam a mellényem legfelsőbb gombján és betakartam vele a mellemet.

A hölgy. - No lássa, édes barátom, ez már kiment a divatból. Mostanság az ölébe teríti az ember az asztalkendőket... Hogyan ette ön a levest?

Delille. - Mint bárki más... Fogtam a kanalamat és kenyeret aprítottam a tányérba.

A hölgy. - Borzasztó! Hiszen már nem szokás kenyeret aprítani a levesbe... No, és a kenyeret hogy ette?

Delille. - Mint minden más ember. Darabokra vágtam.

A hölgy. - Maga téved, szegény barátom. Manapság művelt ember már nem vágja az isten-áldását, hanem töri... Szolgáltak fel az ebéd végén kávé?

Delille. - Az bizony, még pedig igen jól.

A hölgy. - Nos, hogyan itta azt?

Delille. - A hogy máskor is szoktam. Egy kissé meleg volt, hát az alsó csészébe öntöttem s onnan szűrőszeltem.

A hölgy. - Szerencsétlen! Hát nem vette még észre, hogy ma már mindenki a felső csészeből iszsz?

E párbeszédből, a melyet szeretetreméltó szerénységgel maga Delille tett közzé, két tény állapíthat meg az olvasó.

Az egyik az, hogy a múlt században még az úgynevezett világfiak közt is akadt olyan, a ki vétett a szépevés legelemibb törvényei ellen. A másik meg az, hogy még most is sok ember van ha nem is épp világfi a ki a múlt században ismert szabályokat se követi, a mikor asztalhoz ül.

Hány derék adófizető akasztja nyakába az asztalkendőjét, a mikor a levest hozzák? Látni ilyen urakat a legelőbbkelő restaurant-okban is. Hány kitűnő hazafi van, a ki a becsületesen szerzett kenyerét nem töri, hanem vágja? A legszebb bankettekben is látni ilyen alakokat. És hány jócsaládból való polgártárs iszsz az alsó csészeből a fekete levest? Itáliában még a hercegek is onnan iszszák.

Az evés művészete tehát nagyon ujkeletű és még igen csekély a térhódítása. Vannak egész társadalmi osztályok, a melyek csunyán esznek. A kolostorok lakói például, mert soha se fordulnak meg nőtársaságban, majdnem kivétel nélkül rosszul kezelik a kést meg a villát, s nemcsak a kenyeret vágják késsel, hanem - borzalom - a halat is, a mi pedig ma már annyira barbárság-számba megy, hogy Angliában arról ítélik meg: jó házinevelést kapott-e valaki, hogy miképpen eszi a halat. Az örökké korcsmában étkező garçon-ember is *hibásan* szokott enni. Meg az is, a ki ebéd után mindjárt a dolgára megy, s nem ér rá időzni az asztalnál. Sürgős lévén a dolga, vagy mert alig várja, hogy a kávéházban megkezdhesse a karambol-vagy tarokkpartiját, nem helyez annyi súlyt az evésre, hogy érdemesnek tartaná körülnézni, vajjon hogyan esznek mások?

Azért nagyon élite-társaság az, a melyben mindenki szabályszerűen, azaz: szépen eszik s még a legszebb társaságba is belekerül mindig egy-két olyan vendég, a ki evés dolgában nem

tizenhárom próbás. Mert az evés művészete olyan művészet, a minő törvény a becsületbeli: nem lehet könyvből elsajátítani. A ki meg akarja tanulni, annak tanulmányozni kell a szomszédját meg a vis-à-vis-ját. Ennek a mesterségnek legfőbb iskolája maga a terített asztal, a melynél jónevelésű és finomizlésű emberek ülnek. Csak egy kis önismeret és szerénység kell ehhez az iskolához. Le kell az embernek győzni magában néhány percze az éhes embert s fel kell magában kelteni a tudnivágyót. Azokat kell néznie, a kik köztudomás szerint szépen esznek, azaz: tudnak enni.

Az olvasó pedig ne mosolyogjon ezen. Lehet valaki kitűnő hazafi és érdemes családapá akkor is, ha csámcsog a rágásnál s ha kést dug is a szájába; de azért mégse kellemes rája nézve, ha borzalommal néznek rá a finom hölgyek, a kik nemcsak mennyei rózsákat szőnek e földi életnek, de a jóizlés őrei és ellenőrei is a jó társaságban, s ha választanom kell két, minden tekintetben egyforma érdemű ember között, a kik közül az egyik még hozzá elegánsan eszik: akkor habozás nélkül az utóbbit választom; s az a meggyőződésem, hogy az olvasó is azt tenné, ha a helyemben volna.

Nem is adom hát elő a szépenevés kánonját. Csak hangsúlyozni akarom még egyszer, hogy ne rösteljen senki tanulmányokat tenni a fehér asztalnál, főképp akkor, ha nálánál jobbenevelésű vagy előkelőbb világban élő urakkal és hölgyekkel kerül össze. Persze, nehéz ilyen önvallomást tenni, de hát - csak magának teszi az ember.

S hogy vidáman fejezzem be e cikkelyt, záradéku hadd következzen egy régi adoma, a melyet minden páratlan számú olvasó valószínűleg ismer. De én lenyomatom a páros számúak kedvéért.

Egy német uralkodó herczeg meghívta egyszer ebédre azt a tudóst, a ki megírta a herczegség történetét egészen az utolsó udvari bálig, két kötetben. Afféle barátságos ebédre, melyen a meghívottn s az uralkodó néhány szolgálattevő udvari emberén kívül nem volt jelen senki. *En petit comité* lévén, az érdemes tudós éppen szembe került a nyájas uralkodóval.

A dessert-ig jól ment minden. A tudomány embere elfogultságában oly keveset evett, hogy nem is volt alkalma bakot löni.

Mikor azonban a gyümölcsre került a sor s a főlsholgáló komornyik eléje tette a pompás ezüst-tálat, a történetíró egy gyönyörű almát vett le róla.

E pillanatban ránézett a herczeg s tekintetéből csodálkozást olvasott ki a tudós. Ijedten tette le az almát a tányérjára.

Később nagy elszántsággal fogta kését és kettémetszette az almát.

A herczeg ismét ránézett és pedig egy nemével a megdöbbenésnek. Erre a professzor az almát is, meg a kést is a tányérjára tette.

De mert a jó öreg szerfölött szerette az almát, kisvártatva ismét elővette és hámozni kezdte. Ebben a perczen haragosan pillantott rá az uralkodó.

Tudósunk kétségbeesetten mondott le az almáról s ölbetett kézzel várta az ebéd végét.

Ekkor aztán beszédközben megkérdezte a herczegtől:

- Fenséges úr, nem volna kegyes megmondani nekem, hogy *comme il faut*-ember miként eszik almát?

A herczeg szigoruan nézett a kérdezőre s száraz hangon felelt:

- *Comme il faut*-ember egyáltalában nem eszik almát.

De hogy ne váljak meg ilyen régi adomával, itt van egy másik.

Egy nagyúri ház polgári vendége a szájöblítő vizet, nem ismervén a rendeltetését, lenyelte. A háziúr töltött neki egy pohár pezsgőt s bonhommiával így szólt hozzája:

- No, most pedig mossza ki ezzel a száját!

PLETYKA ÉS MORÁL. (Levél egy barátnőmhöz.)

Arról vitatkoztunk tegnap, vajjon mit tartsunk morálisabbnak: azt-e, ha bojkottáljuk a pletykaság szájára került nőt, avagy ha nem vesszük tudomásul a hírét rontó szóbeszédet? A kérdést nem intéztük el, s így a vita se dőlhetett el. Engedje meg, hogy folytathassam a tárgyalást most, s elmondjam írásban, a miket tegnap a vita hevében elmulasztottam. Tudja: minden embernek megvan a maga *utólagos esze*, mely akkor működik, a mikor már nincs rá szükség, s akkor szórja az ötleteit, a mikor már vége a disputának. Olyanfajta ész az, mint az eső után fölvert köpönyeg, a melynek valamivel előbb több hasznát vettük volna. A francia ezt így fejezi ki: *avoir de l'esprit après coup*, a német meg *Treppenvitz*-nak hívja.

Nos, hallgassa meg, mit szól ez a későn megnyilatkozó lépcső-bölcsesség.

*

Tukididesz, a ki annyit értett a nőkhöz, mint a mennyit a történetírók érteni szoktak, azt az egész világot és minden korszakokat megjárta mondást írta, hogy: «Az a nő érdemli meg a legfőbb dicséretet, a kinek híre és neve nem hatol túl saját házának kapuin.» Olyan okosság, melyet gyakran idéznek ma is, ha dicsérni akarják a házi erényekkel ékeskedő s a világi hivatkozás nélkül való asszonyokat. Kegyed is, tisztelt barátnőm, meg én is és mi mindannyian, ezt a nőt szeretjük, az ilyen asszonyt. Ámde a természet - vagy ha ez az ön fülének jobban hangzik: az Isten -, a ki a nővel nemcsak megjutalmazni, de büntetni is akarta a férfit, a nőt szépnek is teremtette és kaczérnak. Erről megfellebbezett vagy ezt nem vette észre az öreg Tukididesz, a ki nagyon el volt foglalva a peloponnézusi háborúval.

A szép asszony híre és neve, különösen a mai társadalmi viszonyok között, nem maradhat a saját háza falain belül. Mi férfiak bizony kíváncsian kandikálunk be az olyan ablakokba, a honnan szép női fejek szoktak kifelé ragyogni az utcák poros levegőjébe. S az a nő, a ki végzetes ajándékkul kapta a szépséget, lehet bárminő házias, lehet apáczaszerűen szűzies, mégis magára vonja azoknak a gourmandoknak figyelmét, a kiknek kedvencz csemegéjük: az asszony. S e nőről, a ki szűz, mint az imént hullott hó és tiszta, mint a most vert arany, - e nőről, mert szép, már beszélnek a városban, a kaszinókban, a kávéházakban s az utczasarkokon, s egyes emberek csettentenek hozzája a nyelvükkel s azt a megjegyzést teszik rá, hogy «pompás falat.» Pirulni kénytelen a fátyola alatt és reszketni a férje karján, mikor e szemek, e vágyakozó éhes szemek reája tapadnak. Mintha megfogamzott volna az egész női nemnél a Hamlet híres átka, melyet ez az északi bölcselő jegyajándékkul adott Oféliának: «Légy bár oly szűz, mint a jég, oly tiszta, mint a hó, ne menekülhess a rágalom elől.» Ugyan hol az a szép nő, a ki megmenekülhet előle?

S ha még hozzá, a mi nem éppen ritkaság, ez a szépség még kaczér is, akkor a helyzete még válságosabb. Szemének egy villanását, valamelyik élénkebb mozdulatát, egy-egy kevésbé meggondolt szavát már félremagyarázzák a csendes szemlélők és hangos rágalmazók, - s az ily nő úgy vonzza az udvarlót és a pletykát, mint a nap a napraforgót. Kegyed azt mondja persze erre, hogy a nő ne legyen kaczér. De bocsánat, erről ő épp oly kevésbé tehet, mint arról, hogy szőke lett vagy barna. Az az ismerősünk például, a kiről tegnap szó volt, épp oly ártatlan abban, hogy kaczér, mint ön abban a szerencsés (vagy: szerencsétlen?) véletlenben, hogy nem kaczér. Én gratulálok magának, hogy ilyen, de nem kárhoztatom ama másikat, hogy olyan. Kegyed, a ki épp oly keveset ért az asszonyokhoz, mint Tukididesz, kárhoztatja. Sőt tovább megy: nem akar vele többé érintkezni, sőt még ismerni se akarja többé, mert «mesélnek valamit róla», a mi, ha igaz, valóban nem nagyon épületes história. Ön elítéli őt, de tulajdonképpen nem azért, mert kaczér - hiszen kaczér volt már tizenkét éves korában is! - hanem

azért, mert kaczérsága kétes helyzetbe sodorta s a pletyka szájára adta. És most elérkeztünk oda, arra a pontra, a melyet egy nyelven, a melyet ön nem ért: *punctum saliens*-nek hívnak.

A nő, a ki szép és kaczer, nagyon nehezen kerülheti ki azt, hogy beszéljenek róla. Lehet oly tisztességes, mint az orleansi szűz és oly ártatlan, mint Desdemona, mégis beszélnek róla. S ha nem nagyon okos - már pedig nem minden asszony *nagyon* okos, - akkor bizony nem vigyázhat annyira, hogy a mindenüvé befurakodó rágalom ne találhatna megszólínivalót rajta. Ah, mert a rágalom, ez a legcsunyább minden dolgok között, olyannyira hasonlít a nap-sugárhoz, e legszebbhez minden dolgok között: behatol mindenhová, mert elfér mindenütt! Csak édesebbet mosolyogjon ez a szegény asszony X-re mint Y-ra, vagy mulasson egyszer jobban A-val, mint B-vel, mindjárt rá fog támadni az a morál, a mely irigyli a szépséget és a sikereket. S ha a társaságban, melyben él, véletlenül ő neki vagy a férjének akad egy ellensége - s ez az ellenség véletlenül nem tisztességes ember, - akkor már teljesen kész a pletyka, a nőnek már híre is megy, rossz híre...

S ön, kedves barátnőm, e hirre elítéli őt, nem érintkezik többet vele, sőt képes elfordítani a fejét, ezt a máskülönben oly okos fejet, ha az utcán találkozik vele!

Ismétlem, a mit tegnap mondtam: *nincsen igaza*. S ha így viselkedik, nagyobb hibát követ el, mint az a nő, a ki egy kissé vigyázatlan volt. A nő nagyon kényes portéka, de éppen ezért nemcsak neki kell vigyázni magára, de nekünk is kell ügyelni rá, nekünk, a társaságnak. Nincs jogunk ítéletet mondani róla, s a jelleme fölött pálczát törni pusztán azért, mert *Pletyka* ő nagyságának foglalkozni tetszik vele. Ellenkezőleg: az a kötelességünk, hogy megvédelmezzük e veszedelmes hatalmasság ellen. Egészen más az persze, ha kétségbevonhatatlan tényekről van szó, - botrányok elől nem zárkozhatik el az úgynevezett jó társaság. Ilyen esetekben joga van önnek elfordulni a nőtől, a ki kiközösítette magát a jó asszonyok gárdájából s megkapta azt a barackzfoltot, a melyről oly elmés hasonlatot mondott Dumas a «Demi monde»-ban. De tiltakozom az ön szigorú morálja ellen, a melylyel szívét és ajtaját elzárja minden asszony elől, a kiről «beszélnek valamit». Az a moralista, a ki ilyen hamarosan ítélt, voltaképen nem is moralista, hanem - hogy Nietzsche egy híres szavával éljek, - *immoralista*, mert nagyobbat vét mint az a talán egészen becsületes hölgy, a ki egyszer (hogy is mondjam csak?) kompromittálta magát. Utóvégre is, a nő csak úgy nem született tökéletesnek, mint a hogy a férfi nem teremtetett hibátlanak. És hát evangéliomi dolog volna-e, követ dobni valakire, mert vérenek hevéssége vagy kicsinyes hiusága egyszer blamálo helyzetbe hozta? Hiszen akkor minden máskülönben jóra való férfit is boycotolni kellene, a ki egyszer nem volt elég «bátor.» Mert a férfiaknak úgynevezett lovagias becsülete - megkülönböztetésül a polgári becsülettől - semmivel se kevésbbé kényes, mint az a saját külön női becsület, mely a *jó hír*-ben bírja garanciáját.

Tehát *hír*, édes barátnőm, *jó vagy rossz hír!* Az itt a kérdés. Mert arról az intimitásról, a melyben a női becsület ellen elkövetett hibák megesnek rendesen csak híreink vannak, a tények legtöbbször nem bizonyíthatók. A látszat, a puszta látszat az s a hír, mely Otellót hitvesének gyilkosává teszi, s a látszat meg a hír az, mely annyi nőt szolgáltat ki a rágalomnak s a *capitis diminutio*-nak, a becsületvesztésnek. Meg vagyok győződve, hogy ön is, én is, nem egy becsületes nőt ismerünk, a kinek rossz a híre, - s higgye meg: nem Stuart Mária az egyetlen asszony, a ki jobb a hírénel. Feljogosít-e bennünket egy látszat, a melynek alapján valami hír támad, hogy elítéljük a nőt, a kiről *tényeket nem tudunk?* A látszat itt is, mint mindenütt a világon, gyakran csal, - jó és igaz emberek pedig, s én szeretném magát is közéjük számítani, nem adnak sokat a látszatra.

Nézzünk egy példát! Önnek egy csinos fiatal barátnője szívesen mulat el azokkal az urakkal, a kikkel egy társaságban él. Ugy-e, ezt szabad tennie? Hogyne! Hiszen ezt ön is megteszi. Igen, de az ön csinos fiatal barátnője egy kissé melegebb temperamentum, mint maga, tisztelt

jégoszlop, s egyszer vidámabban talál mulatni a barátunkkal, mint a többi férfiakkal, s mivel-hogy ez egy kicsit udvarol is neki, több szót és tánczot enged neki, mint másoknak. Meg-engedem, hogy ez hiba tőle, s restelném, ha a feleségem ily módon tenné magát feltűnővé. De kegyed tovább megy a maga szigorú moráljával, s e kis vigyázatlanságot már bűnnek tartja, s nehogy e bűn helyrehozható legyen, mindjárt megszerzi azt azzal, hogy hűvös kezd lenni a barátnőjéhez. A mikor pedig meghallja, hogy már a városban is kezdenek beszélni az ön barátnőjéről meg az ő fiatal emberéről, akkor - ismét a szigorú morál nevében! - már eltagad-tatja magát az azelőtt szívesen látott hölgy előtt, s úgy kezd beszélni róla a társaságban, mint idegenről. Pedig biztosítom önt, tisztelt jégoszlop, hogy az a hölgy egészen olyan becsületes mint maga. Csak a véralkata tüzesebb s az esze - kevesebb. Önnek kétségkívül több esze van, de nem sokkal, mert különben tudná és érezné, hogy elítélésével ez asszony dolgát kétségbeejtővé teszi. Pedig, ugy-e nem ez a célja?

Az által, hogy «leveszi róla a kezét», az alapján véve kicsi hibát csak növeli, helyrehoz-hatatlaná teszi. Még több és újabb táplálékot ad a pletykának, a mely már is többet kürtöl, mint a mennyit a szegény «vádolt» vétett. Kegyed maga is résztvesz a pletykában, mihelyt megvetését érezteti azzal, a kit a pletyka megtámadott. Mert a pletyka az ön nevét és tekin-télyét is fel fogja használni, s holnap már azt fogja városszerte kiabálni - mert a pletyka nemcsak suttog, hanem néha kiabál is, - hogy ime, már a barátnői se érintkeznek vele! Még egy pár ilyen barátnő, s a szegény asszony, a ki nem tett egyebet, minthogy egy pár órán keresztül egy elmés fiatalember hízélgéseit hallgatta, elköltözhetik a városból, mert a meg-szólás és - a barátnői tönkretették a hírét, melynek a bölcs Tukididesz s az én bölcs barátnőm nézete szerint nem volna szabad túlhatolni a saját kis házának vékony falain.

Nem, tisztelt barátnőm, ez nem az én morálom.

Ítélje el a botrányos magaviseletű nőket, s zárja el előlük házának ajtaját. Legyen az ön háza szentély, mely zárva van az erkölcstelenség és ledérség előtt. De legyen az a ház egy-szersmind szentély, a hol esetleg menedéket talál egy méltatlanul megtámadott, vagy lelketlenül meghurczolt női hírnév is. A tiszta nő háza olyan, mint a templom. Ez utóbbiból csak a kufárokat, amabból csak a tisztességteleneket lehet és kell kiűzni.

Az utcán pedig ne fordítsa el a fejét, ha oly nőismerőssel találkozik, a kiről «beszélnek egyet-mást.» Önnek nem kell éppen minden suttogást meghallani, a mi szertehangzik a városban. Ne legyen bizalmas azokkal, a kiknek nem egészen illetlen a hírük, s ne részesítse barátságában azokat, a kikben nincs elég komolyság, hogy vigyázzanak magukra. De a köszöntésüket elfogadhatja bátran, s szóba állhat velük a legjobb hiszemmel. E bánásmód nem lesz igazolása e hölgyek inkorrekt magaviseletének, de buzdítás lesz arra, hogy azontúl jobban vigyázzanak a hírükre. A brüszkírozás letaszíthatná őket a demi-monde soraiba, vagy - még mélyebbre. Mert az a nő, a kinek nincsenek barátnői, s a kivel nem akarnak érintkezni az asszonyok, az a nő el van veszve. S elveszti őket nem a saját rossz erkölcsük, hanem a többi nők nagyon is rideg jó erkölce. Elveszti őket az a morál, mely a legnagyobb immoralitás. Elvesztik őket azok a moralisták, a kik tulajdonképen immoralisták.

Ilyen immoralista volt ön eddig, kedves barátnőm. Engedje reméllenem, hogy ezentúl nem lesz oly szigorú.

NŐIESSÉG.

Nemrég azon vitatkoztunk, hogy szabad-e a nőnek résztvenni a férfiak mulatságában s velük inni?

Egy úri ember, a nélkül, hogy egyenesen válaszolt volna, így nyilatkozott:

- Azt a nőt, a kivel pezsgőzött az ember, nem tisztelheti kellően.

Néhányan ellentmondtak, mások meg igazat adtak neki. Ő azonban nem fejthette ki alaposan az álláspontját, mert nők is voltak jelen.

Most, hogy egyedül ülök a dolgozósobámban, most bátrabb vagyok, s bővebben adom elő véleményemet, a mint következik.

*

A nőnek semmi megerőltetésébe se kerül, hogy szeressék. Ha csak egy kicsit csinosabb egy szörnyetegnél, már könnyen talál valakit, a ki agyonlövi magát vagy - legalább - adósságokat csinál érte. S a szerelem annyiból igazán olcsó, hogy a nővilág könnyen jut hozzá. *Ein Thor ist immer willig, wenn eine Thörin will*, - mondja egy lyrikus, a ki oly annyira népszerű, hogy már szinte idézni se illik. De annál nehezebb a nőnek kivívni azt, hogy tiszteletben tartsák. Ehez nem elég *fess*-nek lennie és olyan ruhákat hordani, a melyekben szerencsésen domborít. Ehez az a csinoságnál ritkább erény szükséges, a melynek neve: *női méltóság*, a mi a nőnek épp oly előkelő ékessége, mint férfinak a *gentlemanliness*. Bájjakkal többé-kevésbbé fölruház a természet minden asszonyszemélyt, a méltóságot a nő maga szerzi meg, hogy palládiuma legyen az ő természetes ellenségével: a férfival szemben. S ugyancsak kell vigyáznia, nehogy vétsen e palládiuma ellen. Elég ha egyszer kaczerkodik - mert a ki egyszer kaczerkodik, az mindig kaczerkodik, - elég, ha egyszer mutogatja a lábikráit, s már oda van a női méltóság s vele a tisztelet, melylyel e méltóságnak adózunk.

- Kiváló asszony, derék hölgy! mondjuk a nőről, a ki megőrzi e méltóságot.

- Formás jószág, édes falat! - ekképen szidják, hogyha elvesztette azt.

Az asszonyok dolga, hogy melyik jellemzést hallják szivesebben. A büszkék bizonyára az elsőt, a hiúk a másodikat.

A mely nő nem elégszik meg azzal, hogy szeressük (magyarul: megkivánjuk), a ki tiszteltetni is akar, annak *lady*-nek kell lenni, *úri nőnek*. Bizonyos távolságban - *drei Schritt vom Leib* - kell tartani magától a bámulóit. Az ne mutogasson sokat és ne sejtessen még többet az időmaiból, a melyekhez joggal csak *egy* férfinak lehet köze. Ne öltözzön izgatóan s ne viselkedjen pajtáskodólag. Mert mentől érzékibb a hatás, a melyet gyakorol ránk, annál kevésbbé fogjuk respektálhatni a női méltóságát, a melynek fölébe kerültek a testiség hatásai. Azt a nőt, a ki nyugtalanítja az embert, nem tisztelik a férfiak.

Nos hát, az a hölgy, a ki pezsgőzik velünk s talán be is csíp e különben fölséges italtól, az bizony lemond arról, hogy tiszteljük nőiségét, a melynek rovására mulat velünk. A dolog természeténél fogva szabadosabb beszédekert hall ilyenkor, s talán az ő szája is másképp jár el, mint józanabb alkalmakkor. Az is valószínű, hogy a szeme másképp villan, ha felhörpenti az izgató nedűt, mint a mikor a szakácskönyvben olvas. Ilyenkor bizonyára jobban kíváncsi meg magát, mint ha a gyermeke bölcsője fölé hajlik édes szeretettel anyai szemeiben, vagy ha türelemmel foltozgatja az ura fehérneműjét.

És ha ez a célja, akkor csak rajta! pezsgőzzön, sőt cigarettázzon is hozzá és fújja szemébe a füstöt a férripajtásának!

Ám ha tart arra, hogy hódolattal szóljunk hozzá, s hogy ne merjünk tőle rendez-vous-t kérni, akkor ne csináljon semmi férfidolgot s legfőképpen ne pezsgőzzön.

Mikor egy nőismerősömmnek elmondtam ezt egyszer, ő nagysága azzal védekezett:

- Az még nem olyan baj... Ha velem szemben megfélemezik valaki a köteles tiszteletéről, s hozzám talál nyúlni, akkor pofonütöm!

Csakhogy, kedves asszonyom, az már nagy baj, ha ennyire jön a dolog. Az igazi ladynek, a *valódi úrasszonynak* nem szabad pofozkodni! Nem szabad abba a helyzetbe kerülni, hogy arczul kelljen ütnie egy férfit! Olyan távolságban kell őt tartani magától, hogy az sose merje ilymód megrohanni.

Azoknak a szegény lányoknak persze, a kik keserves kézimunkájukkal nehezen keresik mindennapi kenyerüket, s robotmunkát végeznek egész héten, hogy vasárnapra legyen egy rendes ruhájuk, ezeknek a szánandó teremtéseknek bajos ilyen ladylike-nak lenni. Bárminő becsületesek legyenek is, főleg ha csinosak és üdék, a kevésbé lovagias férfiak könnyen esnek nekik. Szegénységük, a miben ártatlanok, fiatalságuk, a melyről nem tehetnek, s a szépségük, mely a legnagyobb szerencsétlenségük, - ez a három bajuk szomorú és kegyetlen jogcím bizonyos uraknak, hogy szerencsét próbáljanak náluk. *Nekik* hát szabad használni a tenyerüket. Sőt az öklüket is.

De ha kényelemben élő, előkelő úri asszony kerül ily helyzetbe, az más és szigorúbb beszámítás alá esik. Az ily nő azt bizonyítja, hogy nem viselkedett korrektül, hogy megengedett mértéken túl kaczerkodott s könnyű viseletével provokálta a férfiak pajkosságát. Maga hát az oka, ha elveszti azt a tiszteletet, mely a női érénynek, a tiszta hírnévnek s az érintetlen nőiségnek a jutalma. A kézlegyintés itt nem ér semmit. A legtöbb férfi ezt az úgynevezett büntetést semmibe vagy épen további bátorításnak veszi. A nő komoly és igazán nőies magaviselete az egyedül, mely minden ily támadást *előre* is lehetetlenné tesz.

A nő mindenekeelőtt törekedjen arra, hogy *komolyan vegyék*.

Észrevehették már, hogy az asszonyokat a velük foglalatzkodó férfiak két táborra osztják, s az egyikbe azokat sorozzák be, a kiket komolyan vesznek, a másikba pedig, a kiket nem vesznek komolyan. Az elsőbe a diszkrétül öltözködő, tartózkodó magaviseletű, szilárd erkölcsi elvekkel bíró asszonyokat, a kik nem óhajtanak hódításokat tenni s nem bátorítják a férfiakat olyan társalgásra, a mely hallgatóság előtt is le ne folyhatna. A másodikba azokat a kisebb kaliberű és tartalmú hölgyeket, a kik frivolabban öltöznek és csevegnek, a kiknek főczéljuk, hogy mulassanak és mulattassanak, s a kiket a szabadosságuk folytán a férfiak pajtásszámba vesznek.

Ez utóbbiak azért a kétes értékű elégtételért, hogy ünnepelessenek s hogy állandó udvaruk legyen, lemondanak a tulajdonképeni női tisztességről, - arról, hogy komolyan vegyék őket. Eltűnnek sok apró semmibebevételt, s elvesztik lassankint azt a tiszteletet, a melylyel a férfi különben oly szívesen adózik a nőnek.

A férfi tulajdonképen - mert hiszen mindegyikünknek van vagy volt anyja - nagyon is hajlandó hódolattal viseltetni a női nemmel szemben, s igen fiatal korban úgy is tekint az asszonyokra, mint a nőiség megannyi ideáljaira. S mi boldog volna a legtöbb férfi, ha mindvégig megőrizhetné ezt a kultuszt nemcsak az asszonyok összességével, de minden asszonynyal szemben! Fájdalom, a nő az sokszor, a ki lerontja ennek az ideálnak az uralmát, - ő az, a ki leszáll olykor a talapzatáról, s bursikóz módon szegődik pajtásává, játszótársává annak, a ki szeretné istennőjének megőrizni, eszményének megtartani.

Megmondom nyíltan: a cigarettázó, kártyázó és pezsgőző hölgyek ép annyit ártanak a nőiség madonna-kultuszának, mint azok, a kik súlyosabb beszámítás alá eső hibát követnek el. Sőt

talán többet. Mert a jóhírért vesztett nővel könnyen végzünk, - ha megbotránkoztat, akkor leszámolunk vele. De *csakis ővele*, mert ballépése nem csökkentheti tiszteletünket más asszonyokkal szemben.

Ellenben, ha jónevelésű, előkelő származású és máskülönben is kifogástalan hölgyek férfiakká durvulnak, akkor e jelenség igen is alkalmas arra, hogy veszendőbe menjen vagy legalább csorbát kapjon az a hagyományos nőhódolat, melyre a mi generációnkat még ránevelték, s a melynek jótékony melegét szeretnők mindvégig ott érezni a szívünk körül.

S bizony, ha lapjaink, melyek a *Figaro* divatja szerint bizonyos problémákra szeretik megszavaztatni a közönségüket, fölvetnék a kérdést, vajjon illik-e a nőknek kerékpározni, kártyázni, cigarettázni és pezsgőzni, én erre a kérdésre habozás nélkül erélyes *nem*-mel válaszolnék.

Mert látják, t. hölgyeim, mikor szeretni akarjuk önöket, akkor az a célunk, hogy mentül közelebb jöjjenek hozzánk. Ellenben, ha tiszteletet igényelnek, akkor azon kell lenniök, hogy mentül távolabb maradjanak tőlünk. S már most kell-e intimebb közeledés, bizalmasabb pajtáskodás, mint az, ha asszonyok és (szörnyűség!) leányok versenyt füstölnek, kártyáznak velünk, nem is szólva a pezsgőzésről? Nincs-e kitéve a velünk szivarozó asszony, hogy valamelyikünk egy pajkos momentumban arczába fújja a füstöt? - a kártyás úrhölgy annak, hogy ha jogtalanul nyúl a betéthez, valaki ráüt a kezére?

Nekünk, a kik esztetikai szempontból nézzük az egész életet s különösen annak legszebb jelenségét: a nőt, - nekünk, a kiknek a női test csakúgy, mint a női lélek, egy édes és fenséges misztérium, a melyet Anatole France oly találóan nevezett el *örök Vénusz*-nak, - nekünk, a kiknek a teremtés e bájos hibája nemcsak gyönyörforrás, de etikai fogalom és esztetikai jelenség is, a melyet olykor érzéki érdeklődés nélkül is óhajtunk nézni, - minekünk sohase lesznek rokonszenvesek azok az asszonyok, a kiknek szagos szájvizeket kell használni, hogy eltűnjön fogaik közül a nikotinillat. Sem pediglen azok, a kik pénzbeli ajándékot fogadnak el a férfiatól, midőn azok játszásközben nyerni (és csalni) hagyják őket. S legkevésbé azok, a kik forróbban lehelnek ránk, mert át vannak tüzesedve attól a pohár Pommerytől, amelyet behunyt szemmel, kaczer hátraszegésével a fejnek, töltenek magukba. Nekünk mindenkor fájni fog ez a részletekben való bukás, melyet eképen visz véghez magán az asszony, ifju éveinknek ez az édes álma, nemes eszményképe, a melyet makula nélkül valónak szeretnénk látni.

Az előbbkelő és jobb módú hölgyek ne férfiaszkodó sporttal és bursikóz viselettel iparkodjanak különbözni a szegényebektől, hanem nőies tulajdonaiknak, asszonyi erényeiknek a fejlesztésével. Mivelhogy szerencsés anyagi és társadalmi körülményeik megengedik nekik, hogy nők legyenek és maradjanak a szó igaz értelmében, az élet minden viszonyai között. Minő félreértése e nemes rendeltetésnek, ha annak betöltése helyett férfiszokásokban és férfimulatságokban keresik gyönyörűségüket!

Ki lesz hát akkor a nő, ha a szegények nem érnek rá azok lenni, a gazdagok és függetlenek pedig egyszerűen beállnak férfiaknak?

Vigyázni kell, hölgyeim, mert ha csődöt mond a nőiség, akkor megbuknak az emberiség legszebb ideáljai s veszélyben lesz maga az isten is, a kinek szent anyjával szeretjük személyesíteni a tiszta nőnek ideál-alakját.

Magyarországon még szerencsére él és tiszteletben áll a hagyomány az *igazi magyar nő*-ről: a magyar matrónáról, a magyar nagyasszonyról s a magyar úri hölgyről. Olyan szép és nemes típusok, a melyeknek emléke remélhetőleg feltartóztatja azt a züllést, mely a női tartózkodást s a madonna-glóriát fenyegeti. De szemben a mindinkább divatba jövő irányzattal, mely hogy egy-két fesztítő asszony szeszélyeinek kedvezzen, elnézést gyakorol a nők körében és a

nőiségben pusztító pezsgő-baczilussal, kártya-mániával és cigaretta-filoxérával, - ezzel az irányzattal szemben meg kellett mondani ezt az őszinte szót.

Magam is bámulok a bátorságomon, de meg kellett mondanom, hogy a férfiasság mezejére való kirándulások, az idegen és nem épen szilárd talajon próbált vendégszereplések, a férfiaskodhatnám mind e nyilvánulásai a nőiség rovására mennek. Olyanfajta erkölcsi herm-afroditizmus ez, melytől a nők riadnának meg legjobban, ha férfiakon látnák.

VÉN LEÁNYOK.

Egy régi barátnőmtől a következő sorokat kaptam:

Kedves barátom!

Mi ketten, maga meg én, körülbelül egykorúak vagyunk. Sőt, ha nem csal az emlékezetem, maga egy-két évvel idősebb nálam. Mégis, magát senki se tartja öreg úrnak, én pedig már vénlány számba megyek.

Belenyugszom.

Mi, szegény nők, korábban vénülünk, mint önök, tisztelt uraim, a kik az időn is kifognak, nemcsak a nőkön... Nem panaszkodom hát, hogy öreg vagyok azokkal az esztendőkkal, melyekkel a férfi-kortársaim még fiatalok. Nem kesergek azon, hogy már nem számítok semmit, s hogy csak azok járnak a kedvemben, a kik örökölni fogják oldalágról kicsi vagyunkamat. Azon se búsulok, hogy már az ördögnek se kellek, míg maga - a ki több esztendőt számlál, mint én - még mindig kap egy gazdag örökösöt. Legyen boldog vele! Mindezeket a dolgokat föl se veszem, s mert nem igaz, hogy az aggszüzek irigyek, hát nem is irigylem önöket a sok előnyük miatt.

De valami mégis fáj.

Fáj, hogy gúnyolnak bennünket a szerencsétlenségünkért. A lelkem sír bele, ha látom, micsoda lenézéssel bánnak velünk pusztán azért, hogy öregek vagyunk. Önök hiába tanulták volna a gimnáziumban, a mit mi is tanultunk a felsőbb leányiskolában, a Kölcsey szép szózatát: *Tiszteld az ősz hajakat!* Hiába tanulták? Avagy elfelejtették?

Aztán, mondja:

Olyan nevetséges alak vagyok én? És olyan kómikusak általában a vén leányok? És okvetetlen komolyabban kell venni akármelyik éretlen leányzót pusztán azért, mert üdőbb nálam? És több tisztelet illeti meg nálam akármelyik asszonyságot csupán csak azért, mert férjnél van?

Feleljen, kérem, ezekre a kérdésekre.

Feleljen, ha ugyan nem úszik ön is az árral és nem gondolja, hogy vén leányokkal szemben az udvariasság se kötelez.

Régi barátnője:
Emma.

*

Válaszomat e levélre azzal a figyelmeztetéssel kezdem:

Ne bántsátok a vén leányokat!

...Ember- és állattársainknak jó nagy része gúnyolja az öregebb lányokat és lenézőleg bánik velük. Akár fölületesség ez, akár szivtelenség, egyaránt jogosulatlan. Hiszen ezek a jó leányok rendesen sokkal különbek, mint azok a mosolygó arcú urak és dámák, a kik róluk szánakozással vegyülő gúnynyal beszélnek. Annál igazságtalanabb az a szempont, mert hiszen megszoktuk azt - így tanultuk az iskolában, meg a szüleinktől, meg a könyveinkben, meg a papjainktól! - hogy az öregséget tisztelnünk kell, érdekünk nélkül is, magában is. S ha már valamely öreg urat pusztán azért részesítünk extratiszteletben, mert mint a sainte-adresse-i

remete mondta - régebben számár mint mi, akkor méltán megilleti ez a sablónos tisztelet azt az öreg kisasszonyt is, a ki nem akart férjhezmenni akárki fiához.

Mert jól jegyezzük meg magunknak, tisztelt gúnyolódók: ezek a hölgyek nem azért maradtak otthon, mivel *nem tudtak*, hanem azért, hogy *nem akartak* férjhezmenni. Minden jó házból való leánynak van alkalmja erre az életben legalább egyszer, és - higyjék meg! - nem azok a legrosszabb nők, a kik ezeket az alkalmakat elszalasztják. Hiszen némi lelki nagyság a leálynak már amaz elhatározásához is kell, hogy inkább otthon hervad, semmint oly férfihoz menjen, a kit szeretni nem tud. Igaz, hogy számtalan hajadon meg inkább hozzámegy akárkihez, magához a sánta ördöghöz is, csak hogy aggszűzzé ne legyen, - de épp ez a körülmény bizonyítja legjobban, hogy nem azok teszik a női nemnek hitványabb csoportját, a kiket aggszűzeknek gúnyol a boldog (!) házasságban élő emberi- és néemberiség. Vegytani törvény, hogy mentül kevésbé nemes valamely fém, annál könnyebben vegyül össze más elemekkel.

Ezt a kémiai igazságot a házasságkötések nagy vegykonyhájában is megtaláljuk.

A kedves - és bizonyára jószívű - olvasót arra kérem, tartson egy kis szemlét a hölgyismerősei közt. Fog közöttük néhány vén lányt is találni - mert hiszen ezek a legjobb családokban is előfordulnak, - s már most hasonlítsa őket össze azokkal az asszonyságokkal, a kik kellő időben tudtak beevezni Hymen révpartjára. Mit fog tapasztalni a nyájas - és bizonyára jószívű - olvasó? Kétséggívül azt, hogy ez utóbbiaknak mosolygóbb az arcuk, talán kellemesebb is a hangjuk, hogy e derék hölgyek jobban táplálvák, imitt-amott határozottan domborúbbak, de egyszersmind önzőbbek is. Nem ápolják a más betegét, mert hiszen nekik is van családjuk, sőt nem is igen látogatják a szenvedőket, mert hiszen gyermekeik vannak, kik a «ragály»-t el-kaphatnák, - nem is éppen szolgálatkészek, s ha valami áldozatról van szó, azt rendesen attól a nőszemélytől követelik, a ki «egyedül áll a világban»: a család valamelyik vénszüzétől, a kit jól esik kigúnyolni, de a kitől valamikor nagyon jó lesz örökölni.

De mielőtt ítéletet mondunk róluk, tekintsünk előbb vissza az ifjúságukra.

Mert, kedves olvasóm, hidd meg, valaha ők is fiatal leányok voltak. Fiatal leányok, talán szépek is, karcsú, hajlékony termettel, lángoló barna vagy álmodozó kék szemekkel, ábrándokkal, reményekkel... Valamelyiknek talán épp az apád udvarolt ezelőtt harmincz-negyven évvel, s az apád azzal fenyegetődött, hogy agyonlövi magát, ha nem megy hozzá... Ah, fiatalok voltak ők is! Valaha az ő emlékkönyvükbe is vallomásokot és verseményeket írtak az ő idejükbeli huszártisztek, a kik most penzióban vannak, s az akkori segédfogalmazók, a kik most már méltóságos urak, hogyha azóta meg nem haltak. Valaha tüzes férfikar fogta át szupécárdás közben az ő derekukat is, s rájuk is gondoltak nem egyszer az akkori uracsok és egyéb gigerlik, énekelvén, hogy «Csak egy szép lány van a világon.»

És ők kedvesek és vonzók voltak, s ha most is olyanok lennének, mint akkoriban voltak, akkor talán ti mindannyian, a kik most mosolyogtok fölöttük, sírnátok, hogy nem akarnak benneteket meghallgatni. Mert ez volt az egyetlen hibájuk. Nem tetszettek nekik a kérők. S nem pusztá véletlenség-e az, hogy őket olyan férfiak kérték, a kiket nem tudtak szeretni, míg másokra olyanok pályáztak, a kikre azok rá tudták magukat határozni? S helyes-e, hogy ezért a véletlenséget kézcsókos tiszteletben részesítitek a férjnél levő matrónákat s szánakozó gúnynyal tekintetek kortársaikra, a vén lányokra? Nem, tisztelt barátaim, nem helyes! A házasság igen szép intézmény, s nélküle nem tudom, hogy lennének meg. De nem olyan intézmény, hogy valaki csupán csak azért, mert belejutott a keretébe, már tiszteletet követelhetne, s hogy mindazokat, a kik nem kaphattak benne helyet, úgy tekintsük, mint hivatás- és karrier-tévesztetteket, a kiknek jobb lett volna nem születni.

Nézzetek végig a társaságatokon, s be fogjátok látni, hogy nem azok a hölgyek az értéktelenebbek, a kik pártában maradtak. Sokszor éppen valamelyes erény vagy kvalitás az oka,

ha a lány férj nélkül marad. S ugyan, gúnyolni való-e az a hajadon, a kit szülei nem tudnak rávenni, hogy karjaiba dobja magát egy nékie közömbös úrnak pusztán csak azért, mert az el tudná tartani? S ugyan, föltétlenül tiszteletreméltó-e az a másik, a ki hozzámegy ehhez az úrhoz, minden szerelem nélkül, csupán csak azért, hogy asszonynya legyen s ne vénüljön otthon?

Őszintén szólva, az előbbi típus a tiszteletreméltóbb. Mint a hogy a természetben is azok a példányok az értékesebbek, a melyek ritkábban fordulnak elő, azonképpen a *homo sapiens*-nek a természetrajzában is a ritkábban jelentkező típus lesz az előkelőbb. Logika van abban és józan törvényszerűség, hogy a kő mentül ritkább, annál drágább. Emberek közt is a nemesség kisebb számmal vagyon, mint a tömeg s ennél fogva a fajsúlya nagyobb. Nekem úgy tetszik, hogy a vén lányok odatartoznak a nemességhez.

Mert mi az oka annak legtöbbször, hogy a lányok nem csinálhatnak karriert, - hogy nem mehetnek férjhez?

- Válogatósak! - kiáltja róluk a rosszindulat.

S én 11 rosszindulatnak azt felelem: *Nem igaz!* A legtöbb esetben nem igaz! Nem válogatnak ők, hanem egyszerűen visszautasítják azokat a kérőiket, a kiket nem szeretnek. Mert a házasságról az az ideáljuk, hogy abban szeretni kell és szűzies borzalommal fordulnak el minden olyan tervtől, a mely őket egy nem szeretett férfihez akarja erőltetni. Azt a férfit várják ők, a kit megálmodtak, a kit szeretni tudnának, szeretni szeretnének... S ha ez nem jön értük - s bizony néha nem jön! - akkor inkább megvénülnek, semhogy a házassági és születési statisztika érdekében olyanhoz szegődjének élettársul, a kit nem boldogíthatnak s a ki őket nem boldogíthatja.

Félre tehát minden gúnynyal! Valami tiszteletreméltó az a kényszerűség, mely e hölgyek boldogulását megakasztja, - valami nemes az, a mi őket egyedülvalóságra, boldogtalanságra kárhoztatja.

Az ábrándozás, mely «az élet megrontója», szerencsétlenné tesz, de nem tehet nevetségessé. Az ábrándozás nem egyéb, mint törekvés, hogy az ábrándozó s vele a körülötte levő élet és világ nemesbüljön, tökéletesedjen, - s e törekvés nem közönséges lelkek vágya, hanem kiválasztottaké. S ha az ilyenek, mert vágyaikat el nem érhetik, egyedül maradnak s boldogtalanok lesznek, akkor nem gúnyt, hanem hódolatot érdemelnek. S e nők, a kik nem akarnak megalkudni az érzelmeikkel s inkább egyedül korhadnak el, nedvetlen talajban sínylődő fa gyanánt, semhogy a «karzat kedvéért» férjhez menjenek, ezek a nők bizonyára nagyobb hősök, mint azok a némbertársaik, a kik szerelemből vagy számításból vagy - gyávaságból oltár elé lépnek.

Nem a nemtelenebb része lévén a nővilágnak az a csoport leány, a kiket vénszüzeknek gúnyol a világ, ezennel megreklamálom részükre azt a tiszteletet, a mely megilleti őket. Ők ábrándoztak, az igaz, de ábrándjuk tárgya a szép volt, a nemes, a tökéletes. S elbuktak, csatát vesztek az érte folytatott küzdelemben. Ők elvesztették a csatát, de megmentették a zászló becsületét, ama zászlóét, mely foszlányokra tépve is fennen hirdeti, hogy nemcsak az a harcz folytonos, melyet a létért és hatalomért folytat egymással az emberiség, de az a harcz is, melyet a nemesebbek, a kiválasztottak küzdenek ideálisabb célokért: a tökélyért, a boldogságért.

E megtépett zászló előtt hajtsuk meg saját lobogónkat és e zászlótartók előtt emeljük meg kalapunkat! Szép világot, glóriát vet a női nemre, hogy annyi bukás és veszteség után még mindig akadnak, akik inkább szenvedik el a vénleánysággal járó lenézést, semmint azt a tisztán konvencionális tiszteletet, mely a házasság járuléka.

Csókoljuk meg e fonnyadt kezeket, s hajoljunk meg tisztelettel e nemes lányok lemondása előtt. Hiszen ők becsültek meg bennünket a legjobban, midőn csak olyanhoz akartak férjhez-menni, a kit szeretni tudnak! Ők voltak felőlünk is a jobb véleménynyel, midőn nem az volt a céljuk, hogy *általunk* boldoguljanak, de az, hogy *velünk* legyenek boldogok.

Azért még egyszer kiáltom:

- Ne bántsátok a vén leányokat!

ANTISZEMITÁK.

A lakomának vége volt, eldurant már néhány pezsgőspalaczknak a dugója is s így igen természetes, hogy Vedrei Muki nagyon nekikeseredett. Ő ebéd után mindig kétségbe van esve. A pompás ételek és a kitűnő borok némely emberre ilyen furcsa hatással vannak.

Hangosan beszélt, s máskor kellemes organuma egyre rikácsolóbb lett.

A hazáról szónokolt, a pártokról meg a közviszonyokról. Bizonyította, hogy korrumpálva van az egész magyar társadalom (a hogy ő mondta: kor van rumpálva), hogy elpusztul az ország, s hogy nem is érdemes küzdeni a fenyegető végenyészet ellen. Közbe-közbe ivott egy pohárral a habzó italból, s egyre ismételte:

- Mind ennek a romlásnak egyedüli okai a zsidók!

Vedrei Muki tudniillik ebéd után nemcsak desperátus, hanem antiszemita hazafi is. Vannak már olyan polgártársak, kikre a jól megebédeltség efféle hatást szokott gyakorolni.

- Halljuk! Halljuk! - kiáltották az asztalnál vigadó anti- és filozsemiták egyenlő érdekekkel. Az előbbiek a fölötti örömeikben, hogy akad egy bátor legény a sok gyáva pimasz közt, a ki hangosan meri elmondani, a mit ők csöndesen gondolnak el; az utóbbiak pedig abban a megnyugtató tudatban, hogy Muki csak beszél, de nem vétene még egy zsidó légynek se, - ha ugyan a légy nem volna már azzal is boldogabb az embernél, hogy nincsen felekezete.

Még csak ez a bátorítás kellett Mukinak! Letörölte szalvétájával a bajúszához tapadt pezsgőhabot, s a következő rövid szavakkal, vázolta radikális programját:

- Igen, igen, mindennek a zsidók az okai. A gazemberek nem akarnak többet adni hat forintnál a búzáért. (Valaki közbemorgott, hogy: ők se kapnak többet érte.) Igaz, igaz, ők se kapnak többet. De hát muszáj nekik olyan olcsón adni? Vegyék meg tőlünk nagyobb áron, s adják el drágábban! De ez mind semmi... Az ő kedvükért s az ő érdekükben folyik az átkos egyház-politikai küzdelem², mely annyira meg fogja drágítani a mandátumomat, mert a legközelebbi választásnál nemcsak a függetlenségekkel, hanem a néppárttal szemben is kell védekezni. Izraelita polgártársaim ugyan rám fognak szavazni s nekik fogom köszönhetni, ha egyáltalán megválasztanak, de hát ez se történik valami tiszteletreméltó indokból, - ő kelmék mindig a hatalommal tartanak. De ez is semmi. Az ő ambíciójuk az oka, hogy a két Ház minduntalan összevész a recepción, egyenlők akarnak lenni velünk magyarokkal, - nevetséges! A szászok, románok, szerbek és tótok ellenségeink ugyan, de legalább keresztények s rájuk azt mondom, hogy: Éljen az Egyenlőség! De a zsidókat már csak azért se illetheti meg a teljes jog-egyenlőség, mert akkor tulajdonképpen több joguk lenne, mint nekünk! Hiszen a börze már úgy is az övék, meg a kereskedelem, a gyáripár, a banküzlet és a sajtó. Szóval: olyan hatalom van a kezükben, mely nem illeti meg a kisebbséget. Tartozik tűrni egy kompakt többség, hogy egy törpe minoritás ekként kerekedjék fölébe? Elszorul a szívem, ha meggondolom, hogy e szép hazában valaha mink voltunk a gazdák s most csak zsellérek, nagylelkűen tűrt jobbágyok vagyunk a zsidók kegyelméből. Mink szereztük e hazát ezer év előtt s most a zsidók ülik meg a honfoglalás ezeréves ünnepségét. Gyalázat! Igaz, úgy van, - dörmögték az antiszemiták elégedetlen hangon, mint Bánk bán-ban Petur szavaira a jeruzsálemi Endre király korabeli bús vitézek.

Muki pedig a helyeslésre még jobban elvadult s rekedten kiáltotta:

² Ennek s a még következő néhány anakronizmusnak magyarázatául megjegyzem, hogy e cikkelyt 1895-ben írtam.

- A kormány is elzsidósodott. Eladta magát az izraelitáknak. Minden előnyt, minden koncessziót, monopólt és privilégiumot nekik juttat, s nekünk csak a morzsák jutnak, melyeket «amazok» nem méltatnak arra, hogy fölszedjenek. Szörnyű állapot! Higgyétek meg, nem érdemes élni!

Néhányan ezt a kifakadást is helyeselték, s ráismételték, hogy:

- Igazán nem érdemes élni!

De azért senki se nyult se vadászpuskához, se pisztolyhoz, se revolverhez, hanem a pohár után, s ittak egyet a honhaza boldogulására, egészségre.

Muki elhallgatott. Programja, úgy látszik, ki volt merítve.

Most Ruprecht Géza vette át a szót. Kezdetben figyelmetlenül hallgatták - német neve daczára filozemita volt a jó ember! - de mikor észrevették, hogy igazat ad Mukinak, hálásan tekintettek rá és helyeslőleg bólogattak a fejükkal.

- Mukinak igaza van, - így szólt Géza. - Az olyan ország, mely eladja magát egy kis népcsoportnak, nem is életképes. Az már benne van a morális csődben. Rosszabb a legkegyetlenebb czézári deszpotizmusnál, ha egy kisebbség van túlsúlyban a kormányzatnál. Én - bárminő korlátolt felfogásra mutasson is ez - mindig filozemita voltam, mert nem szeretek különbséget tenni ember és ember közt; de mikor arról van szó, hogy egy felekezet domináljon szerte e hazában, s minden előnyt a zsidók élvezzenek, akkor az ellen én is főlemelem tiltakozó szózatomat. Mert nem-e képtelen dolog az, uraim, hogy Magyarország képviselőiben ötödfélszáz képviselő között tíz zsidónak is jutott már hely? Lehet-e egy ilyen többség ellenében ereje a csak 440 főből álló kisebbségnek? Igaz, hogy miniszter még egy se volt zsidó, s nem is lesz egyhamar, hála annak a fölvilágosult szellemnek és disztिंगvált érzületnek, mely ez irányban mérvadó helyeken dominál, - de államtitkár már volt egyszer egy (Horn Ede), a ki ugyan felekezetnélkülinek mondta magát, de mégis zsidós akcentussal beszélt... Igaz továbbá, uraim, hogy se főispán, se alispán, se főszolgabíró, se megyei főjegyző, se más magasabb állású közigazgatási tisztviselő még nincsen e választott népből. De, fájdalom, nem mondhatom el ezt hasonló önérettel a polgármesterekről. Most ugyan örömmel jelzem, nem csúfítja el e derék testületet egy zsidó se, de már ült egyszer egy a polgármesteri székben több esztendőig (Baján), - s ki állhat jól, hogy ez a szomorú példa nem ismétlődik maholnap újból, valamelyik tapintatát vesztett törvényhatóság szeszélyéből? No, és az egyetem! Mit tapasztalunk ottan? Még néhány év előtt dogma volt, hogy e tanszékekre csak keresztények vagy kereszténynek hívhatók meg, de ez a szerencsétlen szabadelvű korszak itt is a receptció szekerét tolja s ma már *három* zsidó rendes tanár van a tudományegyetemen, kiket az állásukra nem ajánlott semmi egyéb annál a csekélységnél, hogy a maguk szakmájában elsőrendű kitűnőségek. Valóban, az én kedves Muki barátom egy csöppet se túlozta az igazándi magyar keservét, mikor azt mondta, hogy ily körülmények közt nem érdemes élni. Mert menjünk csak vidékre, - milyen elszomorító látvány tárul elébünk ottan! Lépten-nyomon a zsidók vagyoni, társadalmi és politikai túlsúlyával találkozunk, a zsidóknak valóságos rémuralmával! Eltekintve attól, hogy a városi és megyei képviselő-testületekbe olykor egy pár izraelita vallású polgártársat is beleválasztanak - a kiknek számaránya a többi felekezetű képviselőkhöz úgy áll, mint egy a húszhoz, - némely városban még *fizetési* állásokra is alkalmazták őket. Az egyiket másodosztályú írnoknak, a másikat pláne alügyésznek vagy segédmérnöknek választják meg s beleviszik a korrupt zsidó szellem még némely városi és megyei közigazgatásba is, megfosztva azt eddigi tiszta és becsületes ázsiai és magyar színezetétől. Hogy ez az állításom nem túlzás, bizonyítja az is, hogy az így úrrá tett zsidó tisztviselők semmiképp se asszimilálódnak a többi hivatalnokokkal s nem akarnak résztvenni azokban a kedélyes defraudációkban, melyek *more patrio* már olyan régen folynak a nemes vármegyéknél... Hát még a vidéki pénzüzetek! Itt vannak csak

veszedelmes túlsúlyban mélyen tisztelt izraelita polgártársaink! Ismerek takarékpénztárakat, a hol daczára annak, hogy a részvényeknek csak egy harmadrésze van zsidókézből, mégis beválasztanak a tizenegy tagú igazgatóságba egy zsidót, a negyven tagból álló választmányba meg éppen hármat. Így aztán a keresztény társadalom maga az oka, ha egészen kezébe adja magát e felekezetnek, mely már-már magához ragadja az uralmat a társaskörökben is. Igaz, hogy alig van olyan olvasókör vagy kaszinó az országban, a melynek zsidó lenne az elnöke (ettől a rettenetességtől sikerült eddigelé megóvni a klubéletet), de már ott is veszedelmes módon kezd tért foglalni a zsidófaj. Gyakran utazom vidéken, s fájdalommal tapasztaltam, hogy ősi büszkeségünk egy úton van a mi szépen megénekelte régi dicsőségünkkel, mely tudvalevőleg valahol - a hol még nincs villámos világítás - késik az éji homályban. Tapasztaltam több ízben, hogy már a legmegyeibb alispánok, a legmókányabb főszolgabírák s a legfrányább főispáni titkárok se áttallanak együtt kártyázni a zsidókkal, s elnyerni a pénzüket, a melyen kilencz évszázad uzsorájának a szennye ragad. Szomorú eredménye az emancipációnak! - s mi lesz még akkor, ha beüt a reczeczó is?! Akkor talán még az is meg fog történni, hogy a segédtelekkönyvvezetői és végrehajtói hivatalnál magasabb állásra is kinevezik a zsidót, ha csak háromszor-négyszer annyi kvalifikációja lesz is, mint a többi folyamodóknak! Nem mondom, hogy gentryfiúkat fognak mellőzni az ő kedvükért, nem, ezt nem mondom, mert ez lehetetlen lesz addig, a míg ez ország magyar lesz, de meg fog történni, hogy mellőzni fognak miattuk valami becsületes nemzetiségi embert, a ki gyűlöli ugyan a magyart, de egy keresztény asszonyság méhéből született... E vigasztalan állapothoz járul, hogy ha e sok visszaélés ellen orvoslást keresünk, nem találunk ilyent sehol. Mert a sajtó, mely hivatva volna e túlkapások okozta bajokat gyógyítani, a sajtó - mint az én kedves Muki barátom igen helyesen jegyezte meg - teljesen a zsidók kezében van. Épp úgy, mint a közhivatalok, a bankok, a vasutak, a klubok, minden. Igaz ugyan, hogy Rákosi Jenő, Légrády Károly, Csávolszky Laios, Horváth Gyula és Falk Miksa épp oly kevésbé zsidók, mint a Franklin-Társulat, az Athenæum, a Pallas, az Európa és a Hazánk, a melyek szintén adnak ki egy sereg napilapot, de hát van két könyomatos ujság, a melyeket zsidók csinálnak! Lehet-e ilyen viszonyok között számítani a sajtóra, a mely át meg át van járva zsidószellemmel? Nincs egyéb hátra, mint azt tenni, a mit Muki barátunk tesz: kétségbeesni!

A helyeslések e beszéd elején gyéren hangzottak, de később megélénkültek. Az asztaltársaság tagjai nagyjából jó fiúk voltak, a kik minden antiszemitaságuk daczára is jobban szerettek egy jó Chateaubriand-pecsenyét enni, mint zsidókat falni. Belátták hát a Géza beszédéből, hogy ebben az országban még eddig nem a zsidók uralkodnak, s hogy a magyarság hegemoniáját legalább egyelőre nem kell féltetni ezektől az emberektől, a kik az antiszemitaság harcaiban a mesebeli bárány szerepét játsszák a mesebeli farkassal szemben.

A mi pedig Vedrei Mukit illeti, ő csak ebéd után volt antiszemita, valamint Hamlet is csak felszéllel volt bolond.

S igazán, az a zsidók szerencséje, hogy a magyarok egy része ebéd előtt antiszemita, a másik része pedig ebéd után. Mert ha az egész ország egy időben gyűlölné a zsidókat, akkor abból még baj lehetne!

SZABAD-E?

A kaszinóban az urak, mint rendesen, tegnap sem a lélek halhatatlanságáról, hanem nőkről beszélgettek, s valaki fölvetette a problémát: szabad-e megütni egy asszonyt?

Khórusba mondogatták nagy méltatlankodással, hogy: *nem szabad*, s a ki teszi, nem gavallér-ember.

Csak Kiss Aladár hallgatott, a ki pedig nagyon szereti a *kérdések*-et s máskor elő szokott hozzájuk szólani. Kedvetlenül heverészett a klubdiványon, a levegőbe nézett s az óralánczával babrált. Amazok kérdőleg tekintettek rá, mire ő kissé elpirult - zavarba hozta a sok fürkésző szem - s végre megszólalt:

- Ha a kérdést ebben a formában vetitek föl, akkor persze bajos rá másként válaszolni, mint a leghangosabb *nem*-mel. Ámde az élet nagyon változatos, s képzelhető oly eset is, mikor az ember a lovagiasság sérelme nélkül emelheti asszonyra a kezét.

- A saját feleségére?

- Akár a máséra - felelte Aladár.

Fölemelkedett fekvő helyzetéből, szembe ült velünk s csodálkozásunkat látva így folytatta:

- Némely szöveg nem ér semmit illusztrációk nélkül, a tételek pedig egy hajítófát se érnek, ha példák nem támogatják. Hallgassátok meg, a mit elbeszélék.

I.

Pap István barátom boldogan élt Gedőházán, hol virágzó közjegyzői irodája és oly barátságos háza volt, a minőt csak kívánhat magának az ember. Hivatalában az egész vidék bizalma környékezte, otthonát pedig bájos hitvesének: Medgyesi Annának hűséges szerelme varázsolta számára mennyországá.

Ezt a boldogságot éveken keresztül nem zavarta semmi, míg csak a városban egy Papp István nevű ügyvéd nem telepedett meg, a ki azon a czímen, hogy rokona az öreg prépostnak, Gedőházán próbált szerencsét a praxisával. Az igazat megvallva, a prépostnak nem volt nagyobb befolyása Gedőházán, mint a brazilai konzulnak, s nem hiszem, hogy csak egy pört is szerzett a rokonának, de Papp István azért itt volt névrokonának nagy boszúságára.

Ne kicsinyeljük ezt a dolgot. Az ilyen egyszerű névnek épp oly értéke van, mint a Salisbury-ek czímerének, - és Kohn Mór meg Pap István ép oly kevésbé örülnek, ha Kohnokkal vagy Papokkal találkoznak, mint Borghese Pál herceg vagy Károlyi Tibor gróf, ha ilyen nevű urak mutatkoznak be nekik.

Pedig az új fiskális igen szeretetreméltó, megnyerő modorú úri embernek látszott, a ki más körülmények között - hogyha például Fekete Gábornak hívják - valószínűleg megnyerte volna a szívesen barátkozó Pista rokonszenvét.

Az új ember maga is röstelleni látszott a dolgot, s első látogatása alkalmával bocsánatot kért, hogy neki is Papp István a neve.

- Két *p*-vel, - jegyezte meg az ügyvédné, egy feltűnő csinos, élénk, kaczer asszony, a ki megjelenésével valószínű ribilliót csinált Gedőházán.

Azok közé a vidéki kokettek közé tartozott, a kiknek hiúságánál csak könnyelműségük nagyobb. Eleinte, nem lévén még háztartása, vendéglőben étkezett az urával, s ott olyan kihívóan viselkedett, hogy a fogadó minden törzsvendége magára vette a pillantásait, - a katonatisztek mind hegyesebbre pödörték bajúszukat, a czivilek pedig egyre jobban ránczigálták előre kézelőiket.

Mikor a közjegyzőéknél tisztelgett és Annát színészi alázattal kérte, lenne vezetője és pártfogója a gedőházai társaságban, már akkor ismerős volt a félvárossal, s legalább is tizenketten hitték róla, hogy avánzsokat csinál nekik. Anna még hüvösebb volt a komédiásnőhöz, mint ura az új névrokonhoz. Tiszta lényének, becsületes gondolkodásának lehetetlen volt megbarátkozni e néemberrel, a ki nem átalott bizalmasan, mindent ígérőleg mosolyogni az egész férfivilágra, első sorban a közjegyzőre.

- Mily jól esik nekem, hogy egyforma nevünk van - így szólt hozzá a szirén. - Egy kis fantázia... s elhithetem magammal, hogy a felesége vagyok.

Annától idegen volt mindez s megvetéssel nézett ez asszonyra, a ki nyakát előrenyújtva, tekintetével - mint egy szerelmes cicza - végig czirógatta Pistát.

Ez meghajtotta magát s nem szólt semmit.

II.

Az új asszony teljesen megbukott a gedőházai társaságban. A hölgyek tartózkodással fogadták, a férfiak pedig azzal a félénk udvariassággal, melyet az olyan nőkkel szemben szokás alkalmazni, kiket a *szocietás* visszautasított.

Külön társaságot kellett hát a maga számára teremtenie, s látván hogy nem fogadják be az asszonyok és családok, a férfiak kevésbé szigorú világába menekült, hol bizonyos idő múlva központja lett egy ujonnan támadt klikknek, a melyben ő volt az egyetlen asszony.

Itt kitűnően lehetett mulatni. Piroska - ez volt az ügyvédné neve - merészen társalgott s mondásaival olykor zavarba hozott egy-egy szégyenlősebb természetű huszártisztet. Néha be is csípett, s ilyenkor, azt mondták a *tisztelői*, éppen nem lehetett neki ellentállni.

Napról-napra czifrább dolgokat meséltek róla, s bizonyos idő múlva már néhány szomszédos vármegyében is emlegették a jukker asszonyt, a kivel olyan fesztelenül lehet társalogni. Sőt akadt egy indiszkrét ujság is, a mely valamelyik afférjével mulattatta a közönséget. A kérdéses úrhölgy neve nem szerepelt ugyan a közleményben, de azért - Papp István ügyvéd urat kivéve - a környéken mindenki tudta, hogy a pikantéria kire vonatkozik.

Igen természetes, hogy a sok pletykától Anna hire sem maradt egészen érintetlen, s hogy egyik-másik történetkéből némi kis foltocska az ő eddigelé mocsoktalan nevéhez is tapadt. Sajnos, sokan oly kevésbé voltak járatosak a világhistóriában, hogy nem tudták, melyik házaspár írja egy *p*-vel és melyik kettővel a nevét. Így aztán Anna akárhányszor kapott leveleket, melyek a *másik*-nak szóltak, s olyan tartalommal, mely arczába kergette vérért. Ő aztán sietett ez írásokat rendeltetésük helyére juttatni, de ez a körülmény még jobban elmérgesítette köztük az amúgy is áldatlan viszonyt. A közjegyzőné megvetése az által, hogy könnyelmű magaviseletének bizonyítékait írásban is látta, csak növekedett a névrokona iránt, - emez pedig még jobban gyűlölte az erényes asszonyt, a kinek első sorban tulajdonította bojkottáltatását.

III.

Pisták otthona ebben az időben elvesztette régi meghittségét. Hiányzott onnan az a melegség, melynek légkörében azelőtt oly boldogok voltak a házastársak.

Annának végtelen szerelme még felül tudott emelkedni a kínos helyzet kedvetlenségein.

- Mit törődöl vele? - így vigasztalta urát - ha néhányan azt is hiszik, hogy megcsallak? Nem elég, ha te magad bizhatol bennem?

Az asszonyoknak mindig nagyobb tehetségük volt a vértanuságra, mint a férfiaknak. Pistában hiányzott e talentum. Férfi volt, a ki nagyobb súlyt fektetett a becsületre, mint a lelkiismeretre. Nem tartotta elegendőnek, hogy a feleségét hünek és tisztának tudta... Nem nyugodhatott bele a szerencsétlenségébe s irigyelte a hirhedt asszony urát, ki a férjek csodálatos vakságával és süketségével mitse látott, mitse hallott a felesége viselt dolgairól. Boldogtalannak, elvesztetnek, elárultnak érezte magát szemben egy örökké kísértő, folyton bolygó rágalomtól, a mely ellen hiába keresett menedéket.

Idioszinkrázia lett előtte a saját neve, borzadt, ha olvasta vagy hallotta valahol, s bizonyos fizikai fájdalmat érzett, valahányszor aláírta. Félelme, hogy elcserélik ama másikéval, valóságos mániává fajult. Kezdett a társaságtól is visszavonulni, bizalmasabb emberei előtt pedig egyébről se beszélt, mint arról, hogy miképpen lehetne szabadulni kínos helyzetéből.

Végre egy barátjának tanácsára áthelyezését kérte az ország egy más vidékére. A miniszter szigorúan rászólt s kérelmét nem teljesítette. Ép akkoriban ment végbe egy közjegyzői helycsere, melynek nem épen tiszta motivumait a parlament elé vitte egy szenvedélylyel interpelláló képviselő, s azóta a miniszter nem áll szóba olyanokkal, a kik kölcsönös áthelyezést kérnek. Mikor pedig Pista informálni próbálta őt a gyöngéd tekintetekről, melyek e lépésre kényszerítik, ő exczellenciája félbeszakította ideges előadását, s így szólt:

- Ugyan kérem, ez semmi... Épen most neveztem ki egy telekkönyvvezetőt, a kinek szakasztott az a neve, mint énnekem. Az ilyen dolgokba belenyugszik az ember.

Miniszterekkel nem lehet disputálni, s a közjegyző hazament, hogy egy másik miniszterrel próbáljon szerencsét. Kérvényt nyújtott be a belügyi kormányhoz nevének megváltoztatása iránt. Ott nagyot néztek, mikor a kérvényt elolvasták, s azt mint teljesen megokolatlant, visszautasították. Mi ok is lehetne megváltoztatni az olyan jóhangzású nevet, mint: *Pap*?

A kormány hát nem segíthetett a baján. Más hazafi ilyen bánásmód után beáll ellenzékiné -, Pista ezt nem tette. Kormánypárti maradt, de egyszersmind oly ideges is, hogy környezete féltetni kezdte az egészségét.

Az ügyvédné pedig az alatt folytatta csinos botrányait. Hétről-hétre újabb adatok hallatszottak kirándulásairól, melyeket hol egy főhadnagynak, hol egy nőgyógyásznak társaságában tett a szomszédos városba, sőt legujabban egy olyan kalandjának hírét kolportáltak, melyben a Központi Fogadó főpinczére játszta a hősszerelmest. S a milyen mértékben indult züllésnek a könnyelmű teremtés, abban a mértékben kellett tapasztalni szegény barátomnak is, hogy az erkölcsi pletyka mindjobban homályosítja el hitvese hírnevének tiszta tükrét.

E gyötrő gondolatok annyira megtámadták az egészségét, hogy orvosai válságtól tartottak. Hogy lehetőleg elejét vegyék a bajnak, elküldték egy tátravölgyi vízgyógyintézetbe.

IV.

A mint kimerülve az utazástól megérkezett, azonnal lefeküdt hotelszobájának pamlagára s ép lehunyni készült fáradt szempilláit, midőn a szomszédos szobában beszélgetést hallott, melyben nevét említették. Nem lehet az ember annyira gentleman, hogy ilyenkor ne hallgatózzon.

Pista is figyelni kezdett.

- Magának Faublasnak se lehetett pikánsabb kalandja, - mondta az egyik hang.

- Nincs mit dicsekedni vele - felelt rá a másik. - Nem te vagy az első, a ki összeakadt vele. Nekem is csak azért nem volt még hozzá szerencsém, mert nem jártam utána... Szíves az mindenkihez, a kinek bajúsa van.

- Tévedsz, nem arról van itten szó, a kit te gondolsz, nem arról a híresről... Ez egy egészen más asszony. Két Pap Istvánné van... Az enyim a különb...

- Vajjon?

- Minden bizonynyal... Megmondta a születési nevét is... Ejnye, hogy is hívják?

Szünet állott be... A szóló gondolkozni látszott. Pistának pedig ezalatt hevesen lüktetett a vér agyvelejében. Megfeszítette figyelmét s mire újból megszólalt az előbbi hang, meghallotta, a mit mondott:

- Ahá! Megvan... Medgyesi-lánynak mondta magát. Medgyesi Annának.

Pista felugrott a kerevetről s a fejéhez kapott, mert oda szállott minden vére. Úgy érezte, hogy meg kell örülnie, ha nem tesz mindjárt valami nagyot.

Letörülte homlokáról a verejtéket, kilépett a folyosóra s bekopogtatott oda, ahonnan a társalgás áthangzott hozzá. Bent két fiatalember ült, valószínűleg kereskedelmi utazók, s kártyáztak.

- Pap István vagyok, - szólalt meg rekedt hangon Pista.

A fiatalemberek ijedten ugrottak föl s az egyik különösen halavány lett.

Pista - a ki maga olyan volt mint a vihar - nyugalomra kérte őket s így szólt:

- Az, a kinek afférje volt... azzal az asszonnyal, sziveskedjék azt nekem elbeszélni, mert... érdekel engem.

Az urak egyike ötölt-hatolt s mentegetni kezdte magát:

- Nem tehetek, higgye meg, kérem, semmiről. Ő nagysága kötött belém s maga ajánlkozott, hogy kiszáll belem Lombikon s velem mulat a «Fehér Ló»-ban.

- Nem írná le nekem azt a hölgyet?

- Szívesen - felelte a vigécz s úgy festette le az ügyvédnét, hogy mindenkinek rá kellett ismerni, a ki csak egyszer is látta.

- S Medgyesi-születésnek mondta magát?

- Igen, annak. Azt állította, hogy Gedőházán ő a legelőbbkelő hölgy s férje az első kapacitás. Közjegyző és iskolaszéki elnök...

Pista tisztán látott mindent.

Búcsút vett a fiatal uraktól, s a nélkül, hogy csak egyszer is megfürdött volna, hazasietett Gedőházára.

V.

Nem is ment a lakására. Egyenesen Piroskához rohant, a ki legbájosabb mosolyával fogadta.

- Hát mégis eljött egyszer! - suttogta feléje melegen.

- Igen, eljöttem - felelte Pista. - Egy úr bizott meg, a kivel együtt mulatott Lombikon a «Fehér Ló»-ban, hogy tiszteletét jelentsem önnek.

Piroska cinikusan mosolygott.

- Micsoda férfi az - mondta megvetőleg, - a ki elmeséli kalandjait!

- És micsoda asszony az - kiáltotta indulatosan Pista - a ki nem elégszik meg azzal, hogy megcsalja és világ szálnmává teszi az urát, de becsületes asszonyok nevében is bujálkodik!

Borzasztó volt ebben a pillanatban Pista, és ő maga is elszörnyedt, mikor halálsápadt arcát megpillantotta az átellenes fal tükrében.

Közelebb lépett a nőhöz és hangosan rivallt rá.

- Hogy merte ön magát a feleségemnek kiadni s tiszta nevemet beszennyezni?

Amaz vállat vont s mosolygott.

- Maga dühös? Jól van. Bizonyára ő nagysága is dühös. Ez volt a célom. Meg akartam bosszulni magam az ön ellenállásán s a felesége szűz erényén. Ön megvetette a kaczér-ságomat, Pap Istvánné asszony pedig nem akart a társaságába fogadni... No hát, *őt* is lehetlenné akartam tenni.

Pista rémülettel nézett a szörnyetegre, a ki kegyetlenül folytatta:

- Czelomat, azt hiszem, már is elértem... Avagy azt hiszi, hogy ez az első eset, a melyben nejeének adtam ki magam?

- Óh! - sziszszent föl a boldogtalan ember.

- Nos igen... Tudja, ön olyan előkelő. Az ember jobban imponál, ha olyan úri egyéniségnek a neje mint Pap István, a közjegyző. Az én férjem, bár két *p*-vel írja is a nevét, olyan jelentéken... S én ismerem a férfiakat. Nagyon sokat adnak az előkelőségre, másképp nem vetnék úgy magukat a grófnék után, a kik semmivel se szebbek a szatócsnéknál... Nekem is nagyobb értékem van náluk, ha a maga feleségének gondolnak...

A közjegyző még egy lépést tett az asszony felé, a ki egy karosszékben ülve mondta szemébe e rettenetességeket, s így szólt hozzá csodálatos nyugalommal, melyet e borzasztó perczben csak mélyen sértett igazának és érzékenyen megbántott erkölcsének köszönhetett:

- Nos hát jól van... A mit ön vétett a saját és a női nem méltósága ellen, azért önt megvetem. De azért, a mit ellenem és egy becsületes asszony ellen elkövetett, azért önt ezennel megbüntetem.

S ebben a pillanatban ökölre szorított kézzel arcába vágta lelkének egész méltatlankodását. Az asszony nagyot sikoltott, Pista pedig hátat fordított neki s eltávozott.

*

- Nos aztán? kérdezték többen.

Kiss Aladár folytatta elbeszélését.

VI.

Mikor kiléptem szobájából, épen szembe találkoztam a férjével.

- Ügyvéd úr - így szóltam hozzá - megsértettem a feleségét s rendelkezésére állok önnek.

- Mindent hallottam - felelt ez és sápadt volt mint a halál. - Önök nagyon is hangosan társalogtak... Egy ilyen asszony miatt nem fogunk verekedni.

Hozzám csatlakozott, lefelé kísért a lépcsőn s reszkető hangon folytatta:

- Bocsásson meg nekem azért a méltatlanságért, mely önt és nejét általunk érte.

Megcsuklott a hangja, s nekem kellett őt vigasztalnom. Beláttam, hogy mindaz, a min keresztülmentem, nem volt annyi, mint a mit ez a boldogtalan férfi e pillanatban szenved.

Nem ment többé vissza lakására. Fogadóba költözött s onnan intézte el ügyeit az asszonynyal, a ki néhány nap múlva elköltözött valahova, nem tudom hová. Névrokonom is elkerült már abból a városból, melyet eddig Gedőházának neveztem, és sohase tett szemrehányást, a mért arczul ütöttem a feleségét. Remélem, ti is belátjátok, hogy ez esetben *szabad* volt ezt tenni... Mindannyian helyeslőleg bólogattak. Csak egy úr tiltakozott, - egy fiatal földbirtokos, a ki így kiáltott föl:

- Ha velem esik meg a dolog, én megfojtom!

Kiss Aladár azt felelte:

- Az kevés lett volna!

A KÖNYV ÉS A MAGYAR EMBER.

Danay Ábris főispán azt olvasta a minap nagy meglepetéssel valamelyik kormánypárti ujságban, hogy az unokaöcscsétől és prezumtív örökösétől: Medrey Oszkártól regény jelent meg, mely bizonyos figyelmet keltett. A kritikus nem győzte dícsérni a mű ügyes kompozícióját, az alakok sikerült rajzát s a probléma helyes megoldását.

Az öreg úr félretette a lapot, s úgy tett mint Francesca és Paolo, - aznap nem olvasott többet. Izgatott lett, s az izgalma vegyes érzetéből támadt a büszkeségnek és a boszúságnak, mely erőt vett rajta e pillanatban. Büszkévé tette a dícséret, melyet az öcscséről hallott, s boszússá az aggodalom, hogy ilymód a fiú még elrontja karrierjét.

- Meggondolatlanság! - szólalt meg benne az elégületlenség. - Nagy meggondolatlanság! Jócai is így tette tönkre a pályáját... Azért nem vették soha komolyan a politikában, mert poéta volt... Ha nem irt volna regényeket, már rég főispán lehetne!

De aztán megvigasztalta a családi büszkeség.

- Mégis csak szép dolog! - így szólt ez. - A könyv se utolsó dolog, s regényeket se írhat akárki fia!

Végre is a büszkeség győzött a méltatlankodáson. Leült íróasztalához, s a mit nem tett régen, levelet írt az öcscsének a következőképpen:

Kedves öcsém!

Azt olvasom az ujságban, hogy románt írtál. Szép, igazán szép. Hiszen most már a legjobb családokban is foglalkoznak a poézissel. (Úgy tudom, hogy gróf Zichy Géza valószínűleg belső titkos tanácsos is szívesen ír költeményeket.) Gratulálok hát a sikeredhez! Hanem, édes öcsém, micsoda eljárás az, hogy nekem meg nem küldted a könyvedet? Hát a te szerető bátyád ne is olvashassa, a mit szeretett öcscse ír? Szégyeld magad! Abban a reménységben, hogy mulasztásodat mihamarább jóvá teszed, vagyok atyafiságos szeretettel

Danay Ábris.

Alig fordult kettőt a posta, már megjött Budapestről a válasz, mely így hangzott:

Édes bátyám!

Köszönöm szerencsekívánatait. Nagyon örülnék, ha Ön is olvasná első nagyobb irodalmi kísérletemet, de bocsánat, édes bátyám! - az már rég divatját múlta, hogy a szerzők maguk kedveskedjenek műveikkel a nyájas olvasóknak. Erre felénk az a szokás járja, hogy a ki el akar olvasni egy könyvet, megszerzi azt.

Szerető öcscse

Oszkár.

A főispán tanácstalanul csóválta a fejét, olvasván e szokatlan sorokat.

- Hejh, megváltoztak az idők nagyon! - sóhajtá, s nehezeknek, elviselhetetleneknek találta az új időket, a mikor utánna kell járni az embernek, ha olvasni akarja a saját vére könyvét.

De meghozta ez áldozatot a változott korszellemnek, s felküldte legényét a kaszinóba azzal a parancssal, hogy a *Drugeth-család* nélkül - ez volt a regény czime - ne merjen visszatérni.

Az bizony visszajött az üzenettel, hogy a kaszinóban még mit se tudnak róla, de hogy majd meg fogják venni.

- Megvenni! - kiáltott fel Danay. - Megvenni! Kitűnő megoldás, a melyre nem is gondoltam!

Az inasának átadott egy forintot, s elküldte a könyvesboltba.

(Azon egy pillanatig se kételkedett az érdemes hazafi, hogy az új könyv éppen egy forintot kóstál. Sok derék polgártárs öregszik meg ebben a hiedelemben. Mert a naptárakat s az előfizetésre megjelenő könyveket csakugyan ezért az összegért vesztegetik.)

A könyvárus azt üzenete, hogy az újdonság nincs raktáron, de ha a méltóságos úr parancsolja, itt lehet nyolcz-tíz nap múlva.

- Majd én addig várok! - kiáltott idegesen az öreg úr, s a titkárának, kit éppen Pestre küldött, átadta a könyvesboltból visszakérült forintot azzal a megbízással, hogy hozza magával a *Drugeth-család*-ot.

Mikor harmadnap megérkezett a titkár, Danay semmi érdeklődést se mutatott a hivatalos ügyek iránt, hanem mingyárt a regényt tudakolta.

- Kegyes elnézését kérem, méltóságos uram, - mentegetődzött a titkár, - de mire Pestre értem, elfelejtettem a címét.

- Bezzeg, ha szép lányról lett volna szó, nem felejtette volna el, - dörögött a főispán.

Szerencsére a kasznárjának valami gépvásárlási ügyben a fővárosba kellett utaznia. Neki adta most a titkár által visszahozott ezüstforintost s a megbízást, hogy szerezze be a könyvet. S hogy el ne felejthesse, fölírta részére nagy öreg betűkkel: *A Drugeth-család*.

Pár nap múlva megkerült a kasznár, s jelentkezővén a méltóságos úrnál, referálni kezdett az alku tárgyát képező gépekről.

- Ugyan hagyja most azokat a masinákat! - vágott szavába a főispán. - A könyvről beszéljen nekem! Elhozta?

- Nem biz azt, kegyes méltóságos uram, - felelte amaz.

S kikeresvén a mellénye zsebéből a sokat utazott forintost, visszaadta a gazdájának, s így szólt szelid szemrehányással:

- Nem tetszett megmondani, hogy hol lehet kapni.

Jóféle, régiszabású magyar volt ez, ki az «Új földesúr»-at kivéve, soha regényt (vagy a hogy ő mondta: romános rajzolatot) nem olvasott. Azt se tudta már, hogy miféle boltban árulják az efféle portékát.

Danayt izgatottá tették az akadályok, a melyek elébe gördültek, mikor végre, annyi esztendő után - talán szintén az «Új földesúr» megjelenése óta - kedve jött elolvasni egy szépirodalmi művet.

Így szólott este a kaszinóban:

- Ki megy hamarjába Pestre?

A főjegyző odaugrott eléje, s udvariasan jelentette:

- Ma éjjel utazom. Szolgálhatok valamivel?

- Nézze, édes főnótáriusom - hizelkedett neki a főispán. - Tehetne nekem egy kis szívességet. Fogja ezt a forintot meg ezt a czédulát itt, s vegye meg nekem a könyvet, a melyet rájegyeztem.

Ezen az éjszakán nyugodtan aludt Danay Ábris. A főjegyző intelligens ember, az megveszi a könyvet s nem jön nélküle haza.

De biz a nélkül jött.

A főispán éktelen dühre gerjedt.

- No várjon csak, majd eljön a restauráció! - fenyegetődött. - De hogy is lehet már valaki ilyen feledékeny?

- Nem feledékenységből történt, mentegette magát amaz. - Egyébre se gondoltam az úton, mint a méltóságos úr megbízására. De az orfeum pénztáránál a nagy tolongásban kilopták a tárczámat s abban volt a papírszelet is a könyv titulussal. Az ezüstforint szerencsére a nadrágzsebemben volt, azt nem csenhették el. Ime, tisztelettel «visszaszármaztatom».

(A főispán meg a főjegyző szerettek egymással kuriális stílusban diskurálni.)

- *Habent sua fata libelli!* - sóhajtotta Danay Ábris. - Nem tudok már sehogyse hozzájutni ehhez a szerencsétlen könyvhöz. Már magamnak kell utánna néznem.

S bár semmi egyéb dolga nem hívta, a fővárosba utazott csak azért, hogy megvegye a *Drugeth-család*-ot.

A vasútról egyenesen a könyvesboltba hajtott, a hol minden karácsonykor szokott venni néhány díszkötésű könyvet.

Ott nagyot bámultak, mikor a ritka vendéget ily szokatlan időben meglátták. Valami ünnepestélyes fuvalom vonult végig a bolton, mikor ez a mindig csak politikával foglalatostkodó alak ott megjelent. Szinte megilletődve kérdezte tőle az üzlettulajdonos, hogy mivel szolgálhat ő méltóságának? Az üzletben levő írók és tanárok pedig hiába várták, hogy kiszolgálják őket, az egész személyzet mind ezt a nagyurat nézte, a ki karácsonyon kívül is betoppant oda. Vajjon mit akarhat?

- Az öcsém valami új könyvet írt, - - mondta a megyefőnök, - azt szeretném megszerezni.

- Igenis, szolgálatjára a méltóságos úrnak. Tessék helyet foglalni, - udvariaskodott a cégfőnök.

Aztán - nem is gondolva arra, hogy Medrey nevű unokaöccse is lehet az öreg Danaynak - odasúgta halkan a prokuristájának:

- Valami Danay egy új könyvet adott ki. Nézzenek utánna, hogy előkerítsék.

- A Danay új könyvét! - adta ki a rendeletet a cégvezető.

- A Danay könyvét! - mondogatták egymásnak a segédek.

- A Danay könyvét! - ismételték a gyakornokok.

S mindannyian kutatták, túvé tették az egész raktárt, bujták a katalógusokat. Mind hasztalan! - nem találtak Danaytól semmiféle könyvet.

Jelentést tettek a prokuristának, hogy nincs Danay-irodalom.

Ez meg tudtára adta a főnöknek, hogy a keresett könyv nincs meg, s a katalógusokban se fordul elő.

A főnök zavarba jött, s kétségbeesetten sajnálkozott előkelő vevője előtt, hogy a könyvvel nem szolgálhat. De látva a főispán úr ijedségét, hamar hozzátette:

- De azért megszerezhetjük... Majd kerestetjük a többi könyvkereskedőknél... Vagy tudakoljuk Szinnyeynél... Csak a címét kérjük.

- A címemet? Mint rendesen: a *Vadászkiirt!*

- Bocsánat, mondta a könyvkereskedő, - a könyv címét vagyok bátor kérdezni...

- A könyvét? Az ördögbe is! Még néhány nap előtt tudtam... Magam irtam föl a kasznáromnak meg a főjegyzőnek... S most, isten bizony, tisztára elfelejtettem. Hm, hm, olyan furcsa is a címe...

- Sebaj, méltóságos úr, talán így is ráakadunk, biztatta a könyvárus. - S ugy-e bár, ha előkerül, megküldhetjük?

- Nem, nem! - tiltakozott a főispán. - Ne küldjék! Nem kell!

Ezt már az utcán mondta Danay Ábris, a ki gyorsan kimenekült a boltból. Az a meggyőződés érlelődött meg benne lassankint, hogy a *Drugeth-család* meg se jelent, s hogy misztifikáció az egész történet az öcscse regényéről. Oszkár bizonyosan megvesztegetett egy-két ujságíró, hogy ültessék föl a publikumot. Haszontalan svihák! Csak találkozzam vele!

Estefelé találkoztak is a gentry-kaszinóban. Oszkár nagy örömet mutatott, mikor megpillantotta a nagybátyját. Ez pedig fagyosan viszonzta az üdvözlését.

- Mi baja, kedves bátyám? - kérdezte Oszkár.

- A megyei politika... A közelgő tisztujtás... Jobb a ti sorsotok itt Budapesten.

S csípősen tette hozzá:

- A legjobb mesterség mégis könyvet írni.

- Az se utolsó rend, - felelte Oszkár. - Regényemből már a második ezer készül. Az első kiadás csaknem elfogyott.

- Hitesd el az öregapáddal! - pattant föl Danay Ábris. - Akkor fogom hinni, ha magam is látom. Már egy álló hete, hogy hajszolom, s nem tudok ráakadni. Ha olyan sok volna belőle, tán én is hozzá juthattam volna...

- Hogyan? - kiáltott Medrey. - A bátyámnak még nincs meg? Jőjjön le velem egy könyvesboltba, mindjárt megszerezük.

Az öreg úr hitetlenül rázta a fejét, de azért ment az öcscse után, le a kaszinóból, ki az utcára, s onnan egy könyvesboltba, - éppen oda, a hol Danay Ábris már megfordult ma egyszer.

Olyan volt ez neki mint egy álom. Hát még mikor Oszkár nagy nonchalanche-szal így szólt:

- Kérek egy *Drugeth család*-ot!

S mikor erre ugyanaz a kereskedő, a ki azelőtt hiába kereste, nyomban előadta, még jobban bámult a főispán úr.

Oszkár kifizette a könyvet - igaz, hogy két forintot adott érte s nem egyet - s már megint kint voltak mind a ketten az aszfalton.

Danay Ábris, mintha álomból ébredne, olyan nagyot nézett. Hogyan, mindezt ily rövid idő alatt! Ily gyorsan! Hisz ez meseszerű! Reggel még nem volt könyve, s most mintegy varázsütésre - van! Micsoda boszorkányság!

A lámpák fényénél csodálkozva nézte a csinos könyvet, s ekképpen dörmögött:

- Hát mégis igaz?... No, majd elolvasom! Hanem annyit mondhatok, hogy jó vastag!